

**İBN TEYMİYYE’NİN TALAK
İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ**

Cemile YAVUZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

İBN TEYMYİYYE’NİN TALAK İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Cemile YAVUZ

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ESKİŞEHİR

2018

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cemile Yavuz tarafından hazırlanan İbn Teymiyye'nin Talak İle İlgili Görüşleri başlıklı bu çalışma/....../2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye.....

Dr. Öğr. Üy. Yunus Araz
(Danışman)

Üye.....

ONAY

...../...../2018

Prof. Dr. Nurullah UÇKUN
Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Cemile YAVUZ

ÖZET

İBN TEYMİYYE’NİN TALAK İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

YAVUZ, Cemile

Yüksek Lisans-2018

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yunus ARAZ

Çok yönlü ilmi kişiliği ile İslam âlimleri arasında temayüz eden İbn Teymiyye, pek çok alanda olduğu gibi İslam hukuku alanında da gerek Hanbelî mezhebi dâhilindeki gerekse haricindeki fikirleri ile öne çıkmıştır. Çalışmamızda onun çok defa eleştiriye maruz kalmasına sebep olan talak ile ilgili görüşleri tespit edilmeye gayret edilmiştir. Araştırmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmamızın konusu, amacı ve önemine yer verilmiştir. Ayrıca yöntem, kapsam ve sınırlılıklarından bahsedilmiş olup araştırmada yararlanılan kaynaklara da değinilmiştir.

Araştırmamızın içeriği gereği talak mevzûu, İbn Teymiyye özelinde işleneceğinden çalışmamıza onun hayatını ve yaşadığı dönemi ele alarak başlamayı uygun gördük. İkinci bölümde, talakın tanımı, tarihçesi ve çeşitlerine yer vererek farklı mezhep ve âlimlerin talak hususundaki ittifak ve ihtilaf ettiği konuları delilleriyle ortaya koyduk. Üçüncü bölümde ise İbn Teymiyye’nin talak ile ilgili görüşlerini, öne sürdüğü deliller, diğer âlimlere getirdiği eleştiriler ve verdiği yeni hükümler bağlamında inceledik. Onun, talak sınıflandırması, üç talak, talaka yemin ve talak dışında evliliği sona erdiren durumlar hakkındaki görüşlerini işleyerek çalışmamızı tamamladık.

Anahtar kelimeler: İbn Teymiyye, Talak, Boşama, Yemin.

ABSTRACT

IBN TAYMIYYAH’S VIEWS ON DIVORCE

YAVUZ, Cemile

Master Degree-2018

Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Yunus ARAZ

Ibn Taymiyyah who comes the fore among Islamic Scholars with his versatile personality stands out with his ideas about İslamic law and Hanbelî schools as well as many other fields. In this contexts it was tried to be identified his exposure to many criticism with his ideas about divorce (talaq). Our research consists of one introduction and three parts. Introduction part includes the research’s topic, aim and importance. Besides, it has been mentioned about methad, content, limitedness and also sources which have been used in this research.

Since we are working on the issue of divorce (talaq). We favor to start with Ibn Taymiyyah’s life and the period he lived. In second part we mentioned about the definition, history and variety of divorce (talaq) which schools and scholars agree or disagree. In the third part we studied Ibn Taymiyyah’s ideas, suggestions and his criticism he gave to other scholars and his new provisions about divorce (talaq). We completed our research which he gave about clasification of divorce (talaq) as, three talaq, oath to talaq and the situations ending marriages without talaq.

Key words: İbn Taymiyyah, Talaq, Divorce, Oath.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR.....	xii
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
II. Araştırmanın Yöntemi, Kapsam ve Sınırlılıkları.....	2
III. Araştırmanın Kaynakları.....	2

1. BÖLÜM

İBN TEYMİYYE’NİN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM

1.1. İBN TEYMİYYE’NİN HAYATI	4
1.1.1. Nesebi.....	4
1.1.2. Doğumu, Çocukluğu ve Gençlik Dönemi	5
1.1.3. Olgunluk ve Yaşlılık Dönemi	7
1.1.4. Vefatı.....	9
1.1.5. İlmî Yetkinliği.....	10
1.1.6. Fıkḥî Yönü	13
1.1.7. Hocaları ve Öğrencileri	17
1.1.8. Eserleri	18
1.2. YAŞADIĞI DÖNEM.....	20
1.2.1. Siyasî Ortam.....	20
1.2.2. İctimâî Ortam	25
1.2.3. Fikrî Ortam.....	27

2. BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNA GÖRE TALAK

2.1. TALAK KAVRAMI VE MAHİYETİ.....	31
2.1.1. Talakın Sözlük Anlamı	31
2.1.2. Talakın Terim Anlamı.....	31
2.1.3. Talakın Tarihsel Arka Planı	32
2.1.3.1. Hammurabi Kanunlarında Boşanma	32
2.1.3.2. Roma Hukukunda Boşanma.....	33
2.1.3.3. Yahudilikte Boşanma	34
2.1.3.4. Hristiyanlıkta Boşanma	35
2.1.3.5. Cahiliye Devrinde Boşanma	37
2.1.3.6. Cermen Hukukunda Boşanma	38
2.1.4. Talakın Rukünleri.....	38
2.1.5. Talak İfade Eden Lafız Ve Fiiller	39
2.1.5.1. Sözlü Beyan İle Talak	39
2.1.5.1.1. Sarih Lafızlar İle Talak	39
2.1.5.1.2. Kinayeli Lafızlar İle Talak	40
2.1.5.2. Yazılı Beyan İle Talak	42
2.1.5.3. İşaretler İle Talak	43
2.1.6. Talakın Hükümü.....	44
2.1.7. Talak Yetkisi	46
2.1.8. Talak Ehliyeti	49
2.1.8.1. Hâzilin Talakı.....	51
2.1.8.2. Medhûşun Talakı.....	53
2.1.8.3. Hata Edenin Talakı.....	53
2.1.8.4. Mükrehin Talakı.....	54
2.1.8.5. Sarhoşun Talakı.....	56
2.1.8.6. Maraz-ı Mevt Halinde Talak	58
2.1.9. Tefvîz-i Talak.....	60
2.2. TALAK ÇEŞİTLERİ	62

2.2.1. Kur'ân ve Sünnete Uygunluğu Yönünden	62
2.2.1.1. Sünnî Talak	62
2.2.1.2. Bid'î Talak	64
2.2.1.2.1. Hayız Döneminde Veya Temizlik Döneminde Cinsel İlişkiye Girilen Kadını Boşama.....	65
2.2.1.2.1.1. Boşamanın Geçerli Olacağı Görüşü.....	65
2.2.1.2.1.2. Boşamanın Geçerli Olmayacağı Görüşü	66
2.2.1.2.2. Bir Defada Yahut Bir Temizlik Döneminde Birden Fazla Talak İle Yapılan Boşama	66
2.2.1.2.2.1. Üç Talak İle Üç Talakın Gerçekleşeceği Görüşü.....	67
2.2.1.2.2.2. Üç Talak İle Tek Talakın Gerçekleşeceği Görüşü	68
2.2.1.2.2.3. Üç Talak İle Talakın Gerçekleşmeyeceği Görüşü	69
2.2.2. Evliliği Sona Erdirmesi Yönünden	70
2.2.2.1. Ric'î Talak.....	70
2.2.2.2. Bâin Talak	71
2.2.2.2.1. Beynûnet-i Suğrâ.....	71
2.2.2.2.2. Beynûnet-i Kübrâ	72
2.3. ŞARTA BAĞLANAN TALAK.....	73
2.4. TALAK DIŞINDA EVLİLİĞİ SONA ERDİREN DURUMLAR.....	75
2.4.1. İlâ.....	75
2.4.2. Zihâr	76
2.4.3. Liân/ Mülâane	78
2.4.4. Hul'/Muhâlea	80

3. BÖLÜM

İBN TEYMİYYE'NİN TALAK İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

3.1. TALAK KAVRAMI VE MAHİYETİ.....	83
3.1.1. Talakın Tanımı	83
3.1.2. Talakın Hükümü.....	83

3.1.3. Talak İfade Eden Lafızlar.....	84
3.1.4. Talak Ehliyeti İle İlgili Özel Durumlar	85
3.1.4.1. Hâzilin Talakı.....	85
3.1.4.2. Medhûşun Talakı.....	86
3.1.4.3. Hata Edenin Talakı.....	87
3.1.4.4. Mükrehin Talakı.....	88
3.1.4.5. Sarhoşun Talakı.....	88
3.1.4.6. Maraz-ı Mevt Halinde Talak	91
3.2. TALAK ÇEŞİTLERİ	93
3.2.1. Kur'ân ve Sünnete Uygunluğu Yönünden	94
3.2.1.1. Sünnî Talak	94
3.2.1.2. Bid'î Talak	95
3.2.2. Evliliği Sona Erdirmesi Yönünden Talak	100
3.2.2.1. Ric'î Talak.....	100
3.2.2.1.1. Kadının Talaktan Sonra İddet Beklemesi	100
3.2.2.1.2. Kocanın Ric'at Etme Hakkının Olması.....	104
3.2.2.1.3. İki Defa Yapılabilir Olması.....	106
3.2.2.2. Bâin Talak	107
3.3. ÜÇ TALAK MESELESİ	109
3.3.1. Üç Talakın Tek Talak Sayılacağına Dair Kur'ân'dan Delilleri	111
3.3.2. Üç Talakın Tek Talak Sayılacağına Dair Hadisten Delilleri	114
3.3.3. Üç Talakın Tek Talak Sayılacağına Dair Aklî Delilleri.....	117
3.4. TALAK SÎGALARI	119
3.4.1. Tenciz Sîgası	120
3.4.2. Yemin Sîgası	120
3.4.3. Şart Sîgası	120
3.5. TALAKA YEMİN MESELESİ	121
3.5.1. Yeminin Kısımları.....	121
3.5.2. Talaka Yeminin Hükmü.....	122
3.6. ŞARTA BAĞLANAN TALAK.....	127
3.7. TALAK DIŞINDA EVLİLİĞİ SONA ERDİREN DURUMLAR.....	130
3.7.1. İlâ.....	130

3.7.2. Zihâr	132
3.7.3. Liân/Mülâne	135
3.7.4. Hul'/Muhâlea	138
SONUÇ	141
KAYNAKÇA.....	143

KISALTMALAR

b.	: bin, ibn
bkz.	: bakınız
c.c.	: celle celâlühü
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: editör
H./h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
ö.	: ölümü
red.	: redaktör
s.	: sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: sallallâhu aleyhi ve sellem
ss.	: sayfadan sayfaya
t.y.	: tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
tsh.	: tashih
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları, Yayıncılık
yy.	: yüzyıl
y.y.	: yayımcı yok
y.y.y.	: yayım yeri yok

ÖNSÖZ

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah’a (c.c), salat ve selam O’nun kulu ve elçisi olan Hz. Muhammed’e (s.a.v.) olsun.

İbn Teymiyye, İslamî ilimler alanındaki yetkinliğiyle tanınan ve fikirleri ile günümüze ışık tutan bir âlimdir. O, yaşadığı dönemin şartları itibariyle bir yandan savaş meydanlarında cihad ederken bir yandan da ilmî sahayı doldurmuş ve parmakla gösterilen bir ilim adamı haline gelmiştir. Onun bu yükselişinde küçük yaştan itibaren babasının da aralarında bulunduğu pek çok âlimden ders alması, İslamî ilimlere düşkünlüğü ve doğru bildiğini savunmaktan çekinmeyişi etkili olmuştur.

Ailesi ve doğduğu muhit hasebiyle ilk olarak Hanbelî mezhebi ile tanışan İbn Teymiyye, fikhî alanda iyi bir eğitim almış ve mezhebine ait görüşleri temel kaynaklarından okuyarak öğrenmiştir. O, sünnete yakınlığı sebebiyle temelde bu mezhebi tercih etse de diğer mezheplerin görüşlerini öğrenmekten geri durmamış hatta zaman zaman kendi mezhebinin görüşünü terk ederek diğer mezheplerin yolunu tercih etmiştir. Nitekim o, bir görüşün kime veya hangi mezhebe ait olduğuna değil delillerinin ne olduğuna dikkat ederek doğruluğu hakkında fikir beyan etmiştir. Bu tutumu neticesinde bazen dört mezhepten farklı hükümler verdiği vâkidir. Özellikle bizim de konu edindiğimiz talak hususundaki muhalif görüşleri çok defa eleştirilmesine, fetva verme yetkisinin elinden alınmasına hatta hapsedilmesine sebep olmuştur.

İbn Teymiyye’yi diğer âlimlerin hedefi haline getiren görüşlerinin en önemlileri üç talakın tek talak sayılacağını söylemesi ve talaka yapılan yeminin bozulması durumunda talakın gerçekleşmeyip yemin kefareti ile evliliğe devam edilebileceğini savunmasıdır. Özellikle talaka yemin meselesinde kendi dönemine kadar uygulanagelen hükmün dışında yeni bir görüş ortaya atması, yaşadığı dönemin âlimlerince kabul edilebilecek bir durum olarak görülmemiş ve onu zorlu bir yola sokmuştur.

Talaka dair fetvalarında özellikle sedd-i zerâi ve maslahat prensiplerini esas alan İbn Teymiyye’nin konuyla ilgili görüşlerini bir bütün halinde serdetmek için bu tezi yazmayı uygun gördük. Yaşadığı devirde boşanmaları azaltmaya gayret sarf

ettiğini söyleyebileceğimiz İbn Teymiyye'nin görüşlerini günümüze aktarmanın faydalı olacağına inanıyoruz.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmakta olup giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemine yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın yöntem, kapsam ve sınırlılıklarından bahsedilmiş olup yararlanılan kaynaklara da değinilmiştir.

Birinci bölümde, İbn Teymiyye'nin hayatı ve fikirlerinin yeşerip olgunlaştığı dönemin şartları ele alınmıştır.

İkinci bölümde, talak kavramı, mahiyeti, tarihsel arka planı, hükmü, çeşitleri, yetkisi ve talak dışında evliliği sona erdiren durumlar dört mezhebin görüş ve delilleri çerçevesinde mukayeseli olarak işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, İbn Teymiyye'nin talak, talakın hükmü, çeşitleri, ehliyeti, üç talak, talaka bağlanan yemin, şarta bağlanan talak ve talak dışında evliliği sona erdiren durumlar hakkındaki görüşleri irdelenmiş ardından sonuç kısmı ile tez sona erdirilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında desteğini esirgemeyen ve daima yol gösteren çok kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Yunus Araz'a canı gönülden teşekkür ederim. Çalışmanın belirlenmesinde yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Acar'a ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Dursun Hazer'e, Prof. Dr. Hüseyin Aydın'a ve Doç. Dr. Ayhan Ak'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tüm hayatım boyunca yanımda olan, sevgilerini hiç esirgemeyen ve her daim varlıklarını hissettiğim annem Hatice Kayık ile babam Ömer Kayık'a ve ortaya böyle bir çalışma çıkmasında en büyük desteği veren, her türlü imkânı sağlayan, benim için kendinden feragat eden üçüncü danışmanım diyebileceğim eşim Sercan Yavuz'a teşekkür ederim.

Cemile YAVUZ

Eskişehir-2018

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Allah Teâlâ, insanları kadın ve erkek olarak farklı iki cinsten yaratmış ve neslin devamı için birbirleriyle evlenmelerini murad etmiştir. Eşlerin ömür boyu sürecek bir birlikteliğe niyet ederek başladıkları evlilik hayatından beklenen, iki tarafın da huzur ve mutluluğu bulmasıdır. Ancak kimi zaman eşler arasında yaşanan sorunlar çözümü bulunamayan büyük problemlere dönüşebilmektedir. Eşlerin birbirlerine karşı sevgi ve saygılarını tüketerek beraber bir yaşam sürdüremeyeceklerine karar verdikleri böyle bir durumda ise onları İslam dininin de gerekli hallerde müsaade ettiği talak gerçeği karşılamaktadır. Biz de asırlar boyunca bir realite olarak insanların hayatında yer alan talakı ilk olarak mezheplerin görüşleri bağlamında mukayeseli olarak ardından da Hanbelî mezhebinin önemli temsilcilerinden sayılan İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) bakış açısıyla ele almayı ve onun konuya getirdiği yeni fikir ve hükümleri mevzu edinmeyi uygun gördük.

Çalışmamızın amacı İbn Teymiyye'nin talaka bakış açısını incelemek, hangi özelliklere sahip talakları geçerli sayıp hangilerini saymadığını ve bunu yaparken kullandığı delil ve dayanaklarını ortaya koymak, üç talak ile tek talakın gerçekleşeceğine dair görüşü hakkında öne sürdüğü fikirlerini Kur'an ve sünnetten delilleriyle serdetmek ve özellikle en çok eleştiri aldığı talaka yemin meselesine dair verdiği hüküm ve savunusunu gözler önüne sermektir.

Araştırmamızın önemi İbn Teymiyye'nin fikhî hususlarda çoğu zaman mezhebinin görüşlerini savunmasına rağmen talak mevzûunda kendisine özel bir yol takip etmesi ve ne pahasına olursa olsun görüşlerinden vazgeçmemesinde yatmaktadır. Nitekim onun bu tutumu, sevenlerini artırırken sevmeyenlerini kızdırmıştır. Bununla beraber İslam hukukunun dinamizmini kaybetmediği, farklı zamanlara uygun farklı fetvaların da verilebileceği gerçeği İbn Teymiyye ile tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Ayrıca görüşleri asırlar boyunca tazeliğini korumuş, günümüzde de bazı devletler tarafından tercih edilmiştir.

Tüm bunlarla birlikte onun talak ile ilgili tutumu, ailevî problemlerin çözümde bir seçenek olarak yer alması bakımından önem kazanmıştır. Bu sebeple onun talaka dair görüşlerinin incelenmesi bize İslam hukuku açısından yeni pencereler aralayabilecektir.

II. Araştırmanın Yöntemi, Kapsam ve Sınırlılıkları

Âlimlerce ortaya konan fikirlerin nasıl bir arka planı olduğunu ve bu fikirlerin nerede yoğrulduğunu bilmeden o fikrin aslına vakıf olmak mümkün olamamaktadır. Biz de bu düşünceden yola çıkarak yaptığımız araştırmalar ve topladığımız veriler neticesinde tezimize İbn Teymiyye'yi tanıtarak başladık. Onun hayat serüvenine ve yaşadığı ortamın özelliklerine yer vererek görüşlerinde etkisi bulunan kişiler, olaylar ve olgulara değindik. İkinci bölümde ana kaynaklara ulaşma çabamız neticesinde talak konusunu, İslam hukuk sistematğinde yer aldığı şekliyle işledik. Üçüncü bölümde ise İbn Teymiyye'ye ait eserleri toplama, sınıflandırma, analiz etme aşamalarına tabi tutarak değerlendirmeye aldık. Akabinde elde ettiğimiz verileri ikinci bölümde esas alınan sistematği göz önüne alarak başlıklandırdık ve yazıya geçirdik.

İslam âlimlerinin ilmi manada en üretkenlerinden sayılan İbn Teymiyye'nin genelde İslam hukuku özelde aile hukuku alanındaki görüşlerinin yekûnunun oldukça fazla ve teferruatlı olması sebebiyle araştırmamızı aile hukukunun alt başlığı olan talak konusuna hasrettik. Bununla beraber talak mevzûnun da geniş bir muhtevaya sahip olması hasebiyle konuyla ilgili önemli gördüğümüz hususlar üzerinde durmaya çalıştık. Araştırmalarımız esnasında İbn Teymiyye'nin çok sayıda kitabının olması, bu kitaplarda çok fazla tekrara yer vermesi ve bir konuyu işlerken başka bir konuya geçmesi sebebiyle zorlandık. Konunun tespitinin ardından İbn Teymiyye'nin ayrıntılarına inerek yahut defalarca tekrar ederek savunduğu görüşlerini ana başlıklar altında işlemeyi uygun gördük.

III. Araştırmanın Kaynakları

İbn Teymiyye'nin hayatının anlatıldığı ilk bölümde İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Ebû Zehra'nın *İmam İbn Teymiyye Hayatı-Fikirleri-Eserleri*, Nedevî'nin *İslam Önderler Tarihi* vb. eserlerden istifade edilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde talak konusu mezheplerin görüşleri bağlamında mukayeseli olarak işlendiğinden onların talak ile ilgili görüş ve delillerine yer verilirken İslam hukukunun ana kaynaklarına inilmeye gayret edilmiştir. Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsût*, Merğînânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*, İbn Hümâm'ın (ö. 861/1456) *Fethu'l-Kadîr*, İbn Abidin'in (ö. 1252/1836) *Reddû'l-Muhtar*, İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-Müctehid*, Şirbînî'nin (ö. 977/1570) *el-Muğni'l-Muhtac*, İbn

Kudâme'nin (ö. 620/1223) *el-Muğnî*, Molla Hüsrev'in (ö. 955/1480) *Dürrü'l-Hükkâm* gibi eserleri faydalanılan klasik kaynaklardan bazılarıdır. Son dönem fıkıh kitaplarından da istifade edilmeye gayret gösterilmiş olup Cezûrî'nin *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbea*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Ebu Zehra'nın *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Vehbe Zuhayli'nin *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhû*, Abdurrahman es-Sâbûnî'nin *Medâ Hurriyyeti'z-Zevceyn fi't-Talak*'ı bu minvalde yararlanılan eserlerdendir.

Tezimizin son bölümünde ise ayrıntılı olarak İbn Teymiyye'nin görüşlerine yer verildiğinden ona ait olan tüm konularla ilgili fetvalarının bir araya getirilmesiyle oluşan *Mecmû'u'l-Fetâvâ* ve fikhî konulardaki fetvâlarının birleştirilmesiyle oluşan *el-Fetâva'l-Kübrâ başta olmak üzere Câmiu'l-Mesâil*, *Fetâva'z-Zevâc ve Işratü'n-Nisâ*, *Fetâva'n-Nisâ*, *el-İctimâ'* ve *l-İftirâk fi'l-Halifi bi't-Talak*, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye*, *Kavâidu'n-Nûrâniyye* isimli eserler ana kaynak olarak kullanılmıştır. Onun zikredilenler dışında başka eserlerinden de yararlanılmıştır.

Son olarak konumuz ile ilgili doğrudan bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmekle birlikte konuya işaret eden çalışmalar arasında Soner Duman tarafından kaleme alınan “İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi” isimli eser, Herol Tabak tarafından, “İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in Hanefîlere Yöneltiltikleri Tenkitler” başlığıyla yazılan doktora tezi ile Memiş Tekin tarafından yazılan “İbn Teymiyye'de İctihat Özellikleri” başlıklı yüksek lisans tezi zikredilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN TEYMİYYE’NİN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM

1.1. İBN TEYMİYYE’NİN HAYATI

1.1.1. Nesebi

Tam adı Ahmed b. Abdilhalîm Ebi’l-Mehâsin Şihâbüddîn b. Abdisselâm Ebi’l-Berekât Mecdiddîn b. Abdillâh Ebî Muhammed b. Hıdr Ebi’l-Kâsım b. Muhammed b. el-Hıdr b. Ali b. Abdillâh olan İbn Teymiyye’nin lakabı Takiyyüddîn, künyesi Ebu’l-Abbas, nisbeti Harrânî’dir.¹

İbn Teymiyye’nin ailesi “Teymiyye ailesi” olarak tanınmaktadır. Bu isimlendirmenin sebebi hususunda farklı rivayetler aktarılmıştır. Bazı araştırmacılar İbn Teymiyye’nin dördüncü dereceden dedesi olan Muhammed b. Hıdr’ın hacca giderken Teyma yolu üzerinde küçük bir kız çocuğuna rastladığını, hacdan döndüğünde ise hanımının bir kız çocuk dünyaya getirdiğini gördüğünü, bunun üzerine ona Teyma yoluna nispetle Teymiyye ismini verdiğini ve ailenin bundan sonra bu isimle anılmaya başladığını aktarmışlardır.² Bazı araştırmacılara göre ise İbn Teymiyye’nin zikredilen dedesinin annesinin ismi Teymiyye olduğu için aile ona nispetle Teymiyye ailesi olarak tanınmıştır.³

Tarihteki yerini aldığından itibaren dindarlığıyla öne çıkan Teymiyye ailesi, beyan gücü ve hafızası güçlü bir ilim ailesi olarak tanınmıştır.⁴ Hanbelî mezhebine mensup olan ailenin bünyesinde yer alan âlimler genellikle hocalık yapmak ve eser

¹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. 748/1348), *Tezkiretü'l-Huffâz*, C. IV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 192; Ebu’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *ed-Dürerü'l-Kâmine fî A’yânî'l-Mietî's-Sâmine*, thk. Muhammed Abdülmûîd Dan, C. I, Meclisü Dâireti’l-Meârifî’l-Osmaniyye, 1972, s. 168; Ebu’l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb (ö. 795/1393), *ez-Zeyl alâ Tabakâti’l-Hanâbile*, thk. Abdurrahman b. Süleyman b. Muhammed el-Useymin, C. IV, Mektebetü’l-Ubeykan, Riyad, 2005, s. 18; Muhammed Ebû Zehra, *İmam İbn Teymiyye Hayatı-Fikirleri-Eserleri*, çev. Komisyon, İslamoğlu Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 21; Muhammed Sait Özervarlı, *İbn Teymiyye’nin Düşünce Metodolojisi ve Kelamcılara Eleştirisi*, İSAM Yay., İstanbul, 2008, s. 30; Ferhat Koca, “İbn Teymiyye”, *DİA*, C. XX, TDV Yay., İstanbul, 1999, s. 391.

² Şemsüddin Muhammed b. Ahmed İbn Abdilhâdi (ö. 744/1343), *el-Ukûdü’d-Dürriyye min Menâkibi Şeyhülislam Ahmed İbn Teymiyye*, thk. Muhammed Hamid el-Fıkî, Dâru’l-Kâtibi’l-Arabi, Beyrut, t.y., s. 18; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 21; Enver Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’ân Anlayışı*, Fecr Yay., Ankara, 2010, s. 18.

³ İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü’d-Dürriyye*, s. 18; Rızaeddin bin Fahreddin, *Kalem ve Kılıç Üstadı Şeyhülislam İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, çev. Ömer Hakan Özalp, Özgü Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 17; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 21; Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’ân Anlayışı*, s. 18.

⁴ Ebu’l-Hasan Ali el-Hasenî en-Nedevî, *İslam Önderleri Tarihi*, çev. Yusuf Karaca, C. II, Kayhan Yay., İstanbul, 1992, s. 46; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 23.

telif etmekle meşgul olmuşlardır.⁵ Öyle ki İbn Teymiyye'nin dedesi ve dedesinin amcasının Hanbelî mezhebinin gelişmesine büyük katkıları olmuştur.⁶

Muhammed Ebu Zehra, İbn Teymiyye'nin ailesinin ilk vatani olarak yalnızca Harran'ın zikredilmesi, onun Arap kabilelerine nispet edilmemesi ve Arap olarak bilinmemesine binâen Arap olmadığını tahmin ettiğini söyledikten sonra Kürtler gibi himmet sahibi, kahraman ve sert bir karaktere sahip olduğundan dolayı Kürt olabileceğini öne sürmüştür.⁷

1.1.2. Doğumu, Çocukluğu ve Gençlik Dönemi

İbn Teymiyye uzun bir süre felsefeye beşiklik eden ve Sabiîliğin merkezi sayılan Harran'da 10 Rebiyülevvel 661 (22 Ocak 1263) yılında doğmuş, ömrünün ilk yıllarını burada geçirmiştir.⁸ Onun dünyaya geldiği dönem Moğolların Anadolu'yu istilâ ettiği yıllara rastlamaktadır.⁹

Moğolların Harran bölgesine saldırıları sonucu İbn Teymiyye ve ailesi 667/1268'de Şam'a göç etmiştir.¹⁰ Dönemin zor şartları itibarıyla göç etmek mecburiyetinde kalan İslam âlimlerinin sığındıkları önemli şehirlerden biri olması ailenin burayı tercih etmesinde etkili olmuştur.¹¹ Nitekim Şam, Cevziyye, Sükkeriyye ve Ömeriyye medreseleri gibi Hanbelî mezhebinin önde gelen medreselerine ev sahipliği yapmıştır.¹²

Hadis, fıkıh, ferâiz, astronomi gibi alanlarda uzman olan ve asrın önemli ilim adamlarından sayılan İbn Teymiyye'nin babası Şeyh Şihâbuddîn, Şam'a göç ettikten kısa bir süre sonra orada da tanınmış ve bu sayede Şam'ın en meşhur medresesi olan Sükkeriyye medresesinde baş müderrislik vazifesini üstlenmiştir.¹³ İbn Teymiyye ilk

⁵ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 46.

⁶ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 47; Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 391.

⁷ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 22.

⁸ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 21; Uludağ, "İbn Teymiyye", I, s. 17.

⁹ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 18.

¹⁰ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 50-51; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 21; Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 391.

¹¹ İsmail Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, C. VII, Kayıhan Yay., İstanbul, 1991, s. 294.

¹² Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 29; Soner Duman, *İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi*, Beka Yay., İstanbul, 2018, s. 36.

¹³ Ebu'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev. Mehmet Keskin, C. XIII, Çağrı Yay., İstanbul, 1995, s. 507; Süleyman Uludağ, "İbn Teymiyye", *Şeyhülislam İbn Teymiyye-İbn Teymiyye Külliyyatı I*, çev. İ. Hakkı Sezer, Sait Şimşek, Ahmet Önkol, Yusuf Işıcık, C. I, Tevhid Yay., İstanbul, 1997, s. 19-20; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 23; Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 18-19; Duman, *İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 35.

eğitimine babasının hocalık yaptığı bu medresede başlamış ve bölgenin önemli hocalarından ders almıştır.¹⁴ İlk etapta Kur’ân’ı ezberlemiş ardından hadis, fıkıh, akâid gibi ilimleri tahsil etmiştir.¹⁵ Tabakât yazarları onun iki yüzü aşkın hocadan ders aldığını, bunların arasında devamlı ders gördüğü hocaları olduğu gibi hadis dinlediği, icazet aldığı, ilmî müzakerelerde bulunduğu, ilim meclislerine katıldığı hocalarının da bulunduğunu aktarmışlardır.¹⁶

Yirmi bir yaşında babasını kaybeden İbn Teymiyye, vefatından bir yıl sonra babasından boşalan Sükkeriye Dâru’l-Hadis’inde hoca olarak göreve başlamıştır. Böylece o, Şam’da meşhur hocaların görev yaptığı makama getirilmiştir.¹⁷ Bununla beraber Emeviyye Camii’nde tefsir dersleri de vermeye başlayan İbn Teymiyye’nin iki yıl içerisinde Kur’ân’ı ezberinden tefsir ettiği rivayet edilmiştir.¹⁸

Hocalık görevini liyakatle devam ettiren İbn Teymiyye, kısa zamanda çevresine çok sayıda insanı toplamıştır. Onun felsefecilere, bazı meselelerde fıkıhçılara, siyasî fırkalara ve kelimî ekollere yönelttiği sert eleştirileri ve geçmişteki âlimlere sorgusuz bağlanmaktan ziyade selef ve o dönemin kaynaklarına başvurmaya daveti kimilerini rahatsız ederken kimilerini ise memnun etmiştir.¹⁹ Ancak onun derslerinde bölgenin yaygın mezhebi olan Eş’arîliğe muhalif bazı görüşler ileri sürmesi sert eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur.²⁰

Bir Hristiyan’ın 693/1294 yılında Hz. Peygamber’e sövmesi sonucu gelişen olaylar çerçevesinde meydana gelen taşkınlıklardan dâru’l-hadis hocası Zeynüddîn el-Fârîkî ile birlikte sorumlu tutulan İbn Teymiyye, bu olaydan sonra Hz. Peygamber’e hakaret eden ve söven kişinin cezalandırılmasına yönelik “*es-Sârimü’l-meslûl ala şâtumi’r-Resûl*” adlı eserini yazmıştır. Daha sonra Hanbelî mezhebinin Şam’daki Hanbelîyye Medresesinde baş hocalık yapan âliminin vefatı üzerine onun yerine göreve başlamıştır.²¹

¹⁴ İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü’d-Dürriyye*, s. 18; Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 54; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 391.

¹⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 27-28.

¹⁶ İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü’d-Dürriyye*, s. 18; Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 54; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 391.

¹⁷ Askalânî, *ed-Dürerü’l-Kâmine*, I, s. 169; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 33; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 391; Özervarlı, *İbn Teymiyye’nin Düşünce Metodolojisi ve Kelamcılara Eleştirisi*, s. 34.

¹⁸ İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü’d-Dürriyye*, s. 23.

¹⁹ Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’ân Anlayışı*, s. 21.

²⁰ Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, VII, s. 294.

²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, XIV, s. 16-17; Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 59-60; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 391; Ramazan Şeşen, *Harran Tarihi*, TDV Yay., Ankara, 1993, s. 101-102.

Hoca olarak yaptığı derslerin ve her cuma verdiği vaazların dışında İbn Teymiyye, yazılı soru alma ve bunlara cevap verme geleneği başlatmış, verdiği cevaplar çoğaltılarak halka dağıtılmıştır. Ancak Hamalıların akâid ile ilgili yazdıkları mektuba verdiği cevaplarını içeren “*Akâidetü’l-Hameviyye*” adlı risalesi onun eleştirilmesine ve müşebbihe²² olarak suçlanmasına sebep olmuştur. Bu olay üzerine İbn Teymiyye, risalesinde yer alan görüşlerinin değerlendirmesi için düzenlenen toplantıya katılarak düşüncelerine açıklık getirmek durumunda kalmıştır.²³ Ne var ki Moğol saldırıları insanları iç meselelerden çok dış tehditlerle uğraşmaya ittiğinden İbn Teymiyye’nin yargılandığı toplantıya ilgi fazla olmamıştır.²⁴

1.1.3. Olgunluk ve Yaşlılık Dönemi

İbn Teymiyye’nin hayatı hem ilim hem de savaş meydanlarında verdiği mücadeleler ile doludur. Nitekim 699/1300 yılında Moğolların Suriye topraklarına girmesi üzerine Mısır ve Suriye orduları Mısır’a kaçtı. Şam halkının korku ve panik içinde bekleyişe geçtiği, çok sayıda yönetici ve âlimin de kaçtığı bu ortamda İbn Teymiyye, şehrin ileri gelenlerinden oluşturulan heyetin başında yer alarak Moğol hükümdarı Gazan Han ile görüştü ve onun Şam’a saldırmasına kısa bir süreliğine engel oldu.²⁵ 700/1301 yılında Moğolların yeni bir saldırıda bulunacağı haberi gelince Sultan Nasır’ı ve ordusunu savaşıma ikna eden İbn Teymiyye, 702/1303 yılında Moğolların Şam’ı kuşatması üzerine kendisi de orduda yer alarak düşmana karşı koydu ve Moğollar yenilgiye uğratıldı.²⁶

Halk arasında pejmürde kıyafetlerle dolaşp ifrat ve tefrit görüşlerin propagandasını yapan ve uyuşturucu kullanmakla itham edilen mutasavvıf İbrahim Kettan ile ahlaken bazı zaafırları bulunan Muhammed Habbaz’a karşı giriştiği mücadele de onun orta yaşlarda olduğu zamana rast gelmektedir.²⁷ Yine bu dönemde o, bir

²² Allah’ı yaratıklara veya yaratıkları Allah’a benzeten yahut bu sonuçları doğuran inançları benimseyenler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yay., İstanbul, 2015, s. 239.

²³ Askalânî, *ed-Dürerü’l-Kâmine*, I, s. 169; İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü’d-Dürriyye*, s. 132; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, XIV, s. 43-44; Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 60-65; Şeşen, *Harran Tarihi*, s. 102; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 391-392; Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’ân Anlayışı*, s. 22.

²⁴ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 38-39.

²⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 42.

²⁶ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 44, 47-49.

²⁷ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 85-86; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 392.

nehir kenarında bulunan kayanın insanlar tarafından ziyaret edildiğini ve adak adandığını öğrenince bidat ve hurafelerle mücadelesi gereği öğrencileri ile oraya giderek kayayı parçalamış ve ortadan kaldırmıştır.²⁸

İbn Teymiyye'nin muhaliflerine karşı takındığı sert üslup eleştirilmesine ve pek çok kesimin ona karşı tavır almasına sebep olmuştur. Kimi zaman yazdığı eserler tartışılmış ve onu zora sokmuştur. Nitekim Vâsıt²⁹ kadılarından Radyüddîn el-Vâsıtî'nin talebi üzerine yazdığı “*Akîdetü'l-Vâsıtiyye*” adlı eserinin çokça eleştirilmesi üzerine üç defa ilim meclisi kurulmuş, İbn Teymiyye her defasında görüşlerinin Kur'ân ve sünnete uygun olduğunu ortaya koymuştur. Buna rağmen İbn Teymiyye Kahire'ye gönderilerek orada dört mezhebin kadıları ve devlet erkânının bulunduğu bir toplantıda yargılanmış ve teşbihle suçlanarak kardeşleriyle birlikte Kahire Kalesi'ne hapsedilmesine karar verilmiştir.³⁰

Bir buçuk yıllık hapis hayatından kurtulan İbn Teymiyye, Mısır'da mücadelesine devam etmiştir. O dönemlerde yaygın olan Vahdet-i Vücûd anlayışı İbn Teymiyye'yi İttihâdiyye aleyhine reddiye yazmaya itmiştir. Hem bu reddiyesi hem de ekolün kurucusu olan Muhyiddin İbn Arabî'yi (ö. 638/1240) tenkit etmesi sultana şikâyet edilmesine sebep olmuştur. İbn Teymiyye kendisine yöneltilen ithamlardan sunduğu delillerle büyük bir ustalıkla kurtulmuştur. Bunun sonucunda İbn Teymiyye'nin Suriye'ye dönmesine izin verilse de daha sonra bu karardan vazgeçilmiş ve İbn Teymiyye bir buçuk yıl kalacağı kadılara özel bir hapis haneye kapatılmıştır. 709/1309'da serbest bırakılan İbn Teymiyye, sûfilere yakınlığı ile bilinen Rukneddin Baybars el-Çeşnigir'in tahta geçmesiyle halkı etkilemesine engel olmak için İskenderiye'ye sürgüne yollanmış ve saraydaki bir kulede sekiz buçuk ay boyunca göz hapsinde tutulmuştur. Sultan Nasır Muhammed Kalavun'un yeniden tahta geçmesiyle 709/1310'da serbest bırakılarak Kahire'de eğitim-öğretim ve fetva faaliyetlerine devam etmiştir.³¹

²⁸ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 52; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 392.

²⁹ Emevîlerin Irak valisi Haccac b. Yusuf es-Sekafî tarafından Irak'ta Kufe ile Basra arasında kurulan, bugün mevcut olmayan tarihî bir şehirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Mahfuz Söylemez, “Vâsıt”, *DİA*, C. XLII, TDV Yay., İstanbul, 2012, s. 541.

³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, s. 88-93; Nedeî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 90; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 392.

³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, s. 101; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 71-76; Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'ân Anlayışı*, s. 28-31; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 392.

Sultan Nasır'la birlikte yeni bir Moğol saldırısı üzerine 712/1312'de yola çıkan İbn Teymiyye, yedi yıldır gidemediği Şam'a ulaşmıştır. Hocalık görevine burada yeniden başlayan İbn Teymiyye'nin etrafına o zamana kadar bazı dini anlayış ve uygulamalara karşı sürdürdüğü tavrından dolayı onun gibi düşünenler, onun görüşlerini benimseyenler ve onu müctehid imam olarak görenler toplanmışlardır.³²

1.1.4. Vefatı

İbn Teymiyye, Şam'a döndükten sonra itikadî konulardan ziyade fikhî mevzulara yönelmiş ve verdiği fetvalarda kimi zaman dört mezhebin görüşüne paralel tercihlerde bulunurken kimi zaman dışına çıkmıştır.³³ Onun özellikle talaka yemin meselesinde talakın gerçekleşmeyeceğine dair verdiği fetva fakihler tarafından reddedilmiş ve fetvasını geri çekmesi istenmiştir. Sultan Nasır tarafından da fetvasını geri çekmesine dair emir alan İbn Teymiyye, bir müddet sessiz kaldıktan sonra tepkilerin hafiflemesiyle tekrar aynı görüşü savunmaya devam etmiştir. Bu tavrından rahatsız olan sultan emrine uyması için mektup gönderse de İbn Teymiyye vazgeçmemiştir. Bunun üzerine sultanın temsilcisi, dört mezhebin kadıları, fakihler ve müftülerin katıldığı bir mecliste yargılanmış ve beş buçuk ay sürecek hapis hayatına mahkûm edilmiştir.³⁴ Sultanın emriyle serbest bırakıldıktan sonra fikhî konulara daha fazla ağırlık vermiş, mezheplere muhalif kaldığı fikhî görüşlerine bu dönemde yenilerini eklemiştir.³⁵

Hapisten çıktıktan sonra çeşitli dini ve siyasi olaylara müdahale etmeyi sürdüren İbn Teymiyye'nin bu defa karşısına daha önce peygamberlerin mezarlarının ve mukaddes makamların ziyaret edilmesine dair verdiği yasaklayıcı fetva çıkmıştır. Öyle ki konuyla ilgili yazdığı risaleler sebebiyle sultan tarafından fetva vermekten men edilmiş ve öğrencileriyle birlikte yeniden hapsedilmiştir. Daha sonra İbn Kayyim el-Cevziyye dışında bütün öğrencileri serbest bırakılmıştır. Öğrencisiyle birlikte iki yıldan fazla hapiste kalan İbn Teymiyye'nin bu süreçte eline geçen fırsatı

³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, s. 102; Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 392.

³³ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 85; Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 33.

³⁴ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 87-89; Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 35-36.

³⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 90.

değerlendirerek telife yönelmiş, Kur’ân tefsiriyle meşgul olmuş ve çeşitli konuları yazıya geçirme imkânı bulmuştur.³⁶

İbn Teymiyye’nin hapisteyken yazdığı “*Kitâbü’r-Red Ale’l-Ahnâi*” adlı kitabında mezarları ziyaret ve tevessülle ilgili görüşlerini sert bir şekilde eleştirdiği Ahnâi, İbn Teymiyye’yi şikâyet etmiş ve 728/1328 yılında İbn Teymiyye’nin kalemi, kâğıdı, eser telif ederken kullandığı ne varsa elinden alınmıştır. Bunun neticesinde kendisine yapılan muameleyi kaldıramayan İbn Teymiyye üzüntüsünden 20 Zilkade 728 (26 Eylül 1328) tarihinde vefat etmiştir.³⁷

1.1.5. İlmî Yetkinliği

İbn Teymiyye’nin çok yönlü bir âlim olması onun ilmî yetkinliğinin kapsamını da genişletmektedir. Zira o, tek bir ilim dalıyla değil birden çok alanla ilgilenmiş, faaliyetlerde bulunmuş ve eserler telif etmiştir. Fıkıh, fıkıh usûlü, kelam, tefsir, tefsir usûlü, hadis, siyer gibi İslamî ilimlerle meşgul olan İbn Teymiyye, felsefe, mantık, dinler tarihi gibi konularla da ilgilenmiştir.³⁸

İbn Teymiyye, ilim ile hemhal olan bir ailede dünyaya geldiğinden küçük yaşlarda ilme yönlendirilmiş ve ilk öğretmeni babası olmuştur. O, evvela Kur’ân’ı ezberlemiş ardından hadis ilmiyle meşgul olmuştur. Nitekim o dönemde hadisleri dinlemek, yazmak ve ezberlemek suretiyle bu ilimle iştigal etmek yaygınlaşmıştı. Bu minvalde Humeydî’nin (ö. 488/1095) “*el-Cem’u beyne’s-sahihayn*” adlı eserini ezberleyen İbn Teymiyye, dönemin âlimlerinden dersler almış, Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) “*Müsned*” adlı eserini ve “*Kütüb-ü Sitte*”yi defalarca dinlemiştir.³⁹

Kur’ân’ın tefsiri için irili ufaklı çok sayıda kitap okuduğunu ifade eden İbn Teymiyye, bazen bir ayet için yüzden fazla tefsire başvurduğunu dile getirmektedir. Eserlerinde Kur’ân ilimleri ile ilgili verdiği bilgiler ile bazı sure ve ayetlere yapmış olduğu tefsirler dikkate alındığında onun tefsir ilmine ne denli vakıf olduğu

³⁶ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 91-92; Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’ân Anlayışı*, s. 36-37.

³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, XIV, s. 226-232; Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 145-157; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 90-97; Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 393; Uludağ, “İbn Teymiyye”, I, s. 28-31.

³⁸ Duman, *İbn Teymiyye’nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 39.

³⁹ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 54.

anlaşılmaktadır.⁴⁰ Bununla birlikte onun özellikle selefin yorumlarına ağırlık veren müfessirlerin görüşlerini tercih ettiği de göze çarpmaktadır.⁴¹

Kelam ilmiyle iştigal eden İbn Teymiyye, Eş'arî (ö. 324/935-936) ve Gazâlî (ö. 505/1111) gibi kelimcilerin eserlerini incelemiş, Allah'ın (c.c) sıfatları, Kur'ân'ın mahluk olup olmadığı ve kulun iradesi gibi kelam konularıyla ilgilenmiştir.⁴²

Felsefe ile de ilgilenen İbn Teymiyye, İbn Rüşd, Farabi (ö. 339/950), İbn Sina (ö. 428/1037) gibi Müslüman filozofların görüşlerini ve bunlara yazılan reddiyeleri incelemiş, İhvan-ı Safâ'nın risalelerinden haberdar olmuş, kendine ait bazı felsefî fikirler ortaya koymuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere o, dinî ilimlere hâkim olduğu gibi döneminin aklî ve felsefî eserlerini de okumuş ve bilgi sahibi olmuştur.⁴³

İbn Teymiyye'nin ilgi alanlarından biri de dil ilimleridir. Özellikle Sibeveyh'in (ö. 180/796) Arapça dil bilgisi eserini incelemiş, bir süre sonra da Arap dilinde otorite sayılabilecek bir konuma yükselmiştir. Öte yandan İslam tarihiyle ilgili araştırmalarını artırarak nazarî ilimler konusunda uzmanlaşmıştır. Hat, matematik ve hendese ilgilendiği diğer ilimlerdenidir.⁴⁴

İbn Teymiyye yirmili yaşlara geldiğinde zikri geçen ilimlerin uzmanı ve otoritesi haline gelmiş, fetva verme statüsüne ulaşmıştır. Tefsir dersleri veren, eserler telif eden, ilim ehlinin kendisinden ders aldığı bir konuma yükselen İbn Teymiyye, akıcı üslubu, fesahat ve belâgatıyla ünlenmiş kimi zaman saatler süren hutbeler irâd etmiştir.⁴⁵ Cami ve medreselerde kurulan ilim meclislerine iştirak etmeyi ihmal etmeyen İbn Teymiyye, âlimlerin ilmî müsabaka ve tartışmalarını, ediplerin birbirlerine verdikleri cevapları ve keskin fikirli kimselerin verdiği konferansları dinlemiştir.⁴⁶

Çok sayıda kitap telif eden İbn Teymiyye, eserlerinde öncelikle konuyu açıklamış, ardından konu ile ilgili meseleleri zikretmiştir. Konunun gerekçelerini ortaya koymuş ve ilgili delilleri vererek konuyu irdelenmiştir. Tezini güçlendirecek hususlara değindikten sonra antitezler üreterek bu tezlere cevaplar vermiş ve kendi

⁴⁰ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 53-55.

⁴¹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 116-117.

⁴² Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 8, 119.

⁴³ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 13, 120.

⁴⁴ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 53-54.

⁴⁵ Koca, "*İbn Teymiyye*", XX, s. 391.

⁴⁶ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 116.

görüşüyle ilgili şüpheleri gidermeye çalışmıştır. Bununla beraber o, kimi zaman incelediği konunun dışına çıkarak konuyu dağıtmış, kavramları açıklarken uzun izahlara yer vermiş haliyle konudan kopmuş ve tekrar toparlamak için amacının ne olduğunu izah etmek durumunda kalmıştır. Eserlerinde birden fazla konu ile ilgili açıklamaların iç içe geçmiş halde bulunması okuyucuyu birbirinden bağımsız konularla karşı karşıya bırakabilmektedir.⁴⁷

İbn Teymiyye'nin eserlerindeki dağınıklığın sebebi konuyu bütün önleriyle ele alma isteği olabileceği gibi hayatının mücadeleler içinde geçmesi de olabilir. Onun yazdığı eserler çoğu zaman sorulan sorulara cevaplarını, verdiği fetvaları ve girdiği fikrî mücadeleleri fırsat buldukça yazmasıyla ortaya çıkmıştır. Eser yazmak için genellikle uygun ortam bulamayan İbn Teymiyye, eserlerinin büyük bir kısmını hapiste telif etmek durumunda kalmıştır. Bu sebeple de yararlandığı kaynakları, hadisleri, sahabe kavillerini, selef âlimlerinin sözlerini teyit edememiş ve yazdıklarını düzenleyememiştir. Her ne kadar eserlerini bu şartlar altında kaleme alsada daha sonra söz konusu kaynaklar incelenmiş ve büyük bir kısmının yazdıklarıyla örtüştüğü görülmüştür.⁴⁸

Hocalık dışında herhangi bir meslek ile iştigal etmeyen İbn Teymiyye'nin görüşleri kimi âlimler ve halk tarafından benimsenmiş, yayılmış ve toplumda etkili bir hale gelmiştir. Ancak onun yanlış olduğunu düşündüğü fikir ve uygulamaları kıyasıya eleştirmesi ve onlara müdahalelerde bulunması kimi zaman devlet erkânı ve geleneksel anlayışa sahip insanlar ile sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bununla beraber yaptığı sert eleştiriler ve öne sürdüğü görüşler ile döneminin meşhur âlimleri arasına girmeyi başarmıştır.⁴⁹

Araştırmamızın fıkıh alanıyla ilgili olması ve İbn Teymiyye'nin fikhî ictihadlarından bazılarını konu edinmesi hasebiyle onun fikhî yönünü müstakil bir başlık altında incelemeyi uygun görüyoruz.

⁴⁷ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 62-63.

⁴⁸ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 63; Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Ali el-Bezzâr (ö. 749/1348), *el-A'lâmü'l-Âliyye fî Menâkibi İbn Teymiyye*, thk. Zühre Şâviş, el-Mektebü'l-İslami, Beyrut, 1979, s. 22.

⁴⁹ Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 393.

1.1.6. Fıkḥî Yönü

Hanbelî mezhebine mensup bir ailede doğan ve mezhebinin fıkḥî görüşlerini ileri düzeyde öğrenen İbn Teymiyye, sadece kendi mezhebinin fıkḥıyla yetinmemiş diğer mezheplerin görüşlerini de o mezheplerin kendilerine ait fıkḥî eserlerinden öğrenmiştir. Ayrıca dört mezhebin mukayeseli olarak incelendiği İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserini de okumuştur. Bu eser İbn Teymiyye'yi fıkḥî ilk kaynaklarından öğrenmeye sevk etmiştir.⁵⁰

İbn Teymiyye'nin fıkḥa dair görüşleri eserlerinin muhtelif yerlerine dağılmış bir vaziyettedir. O, fıkḥî konularda gerektiği kadar açıklama yapmayı tercih etmiştir. Fıkḥ alanında yapılması gerekeni şerh ve haşiyeleri bir kenara koyma, kaynak metinlere başvurma, sünnet ve icmâ haricinde hiç kimseyi körü körüne taklit etmeme ve icthad müessesini yeniden canlı tutma şeklinde ifade etmiştir.⁵¹

İbn Teymiyye, bazı fıkḥî konularda mezhebinin aksine görüşler benimseyerek onlara muhalefet etmiştir. Ancak farklı görüşler benimserken bile Hanbelî usûlün dışına çıkmamıştır.⁵² Kendisi dört imamın fıkhındaki otoritelerini kabul etmekle birlikte bir fakihin doğruyu başka bir yerde bulduğu zaman mezhebine muhalefet edip onun dışına çıkması gerektiğini savunur.⁵³

İbn Teymiyye'ye göre delil olma açısından ilk kaynak Kur'ân'dır. Kur'ân'dan sonra peygamberin sünneti, daha sonrada imamların icthadları gelmektedir.⁵⁴ Sünnet de Kur'ân gibi hüküm koymada aslî kaynak olup ona uymak gereklidir.⁵⁵ Ona göre fıkḥî hükümleri zayıf hadisler üzerine bina etmek caiz olmamakla birlikte yalan olmamak şartıyla bir amelin faziletiyle ilgili farklı tariklerle rivayet edilen zayıf hadisin nakledilmesi imkân dâhilindedir.⁵⁶ Ayrıca ona göre Kur'ân'da sünnetle kaldırılmış bir şey de mevcut değildir.⁵⁷

⁵⁰ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 117-118.

⁵¹ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye (ö. 728/1328), *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, C. XX, Mücemmeu'l-Melik Fehd li-Tıbbâati'l-Mushafî's-Şerîf, Riyad, 1995, s. 17.

⁵² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 41.

⁵³ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 330-331.

⁵⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 9.

⁵⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XIX, s. 84.

⁵⁶ Salih Özer, *Sünneti ve Hadisi Yeniden Düşünmek-İbn Teymiyye Örneği*, Pınar Yay., İstanbul, 2014, s. 56-57.

⁵⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XIX, s. 202; Özer, *Sünneti ve Hadisi Yeniden Düşünmek*, s. 100.

Dinin Kitâb ve sünnet ile açıklandığını kabul eden İbn Teymiyye, icmâ üzerinde çok durmamıştır. Fakat İslam âlimleri tarafından bir konu üzerinde icmâ edildiği zaman bu icmânın müstakil bir delil olarak kullanılabileceğini kabul eder. Ancak ona göre icmâ, Kur'ân ve sahih hadise aykırı olamaz. İcmâ ile sabit olduğu iddia edilen birçok mesele sünnetle sabit olduğu için icmâ daha sonra sünneti destekler konumdadır. O, bir konuda yapılan icmânın tespitinin sahabe asrından sonra zorlaştığını, bunun için de makul olan icmânın az sayıda da olsa sahabe zamanında yapıldığını savunmuştur.⁵⁸ Bu bağlamda İbn Teymiyye dört mezhep imamının ittifak ettiği şeylerin icmâ kapsamında değerlendirilmesini eleştirmiştir. Bu imamların bir mevzuda aynı hükme varmaları ile icmânın gerçekleşeceğini ve onlara muhalefet edilemeyeceğini kabul etmemiştir.⁵⁹

İbn Teymiyye kıyas hususunda orta yolu tutmak istemiştir. O, ne Zahirîler gibi kıyası tamamen reddeder ne de dini hükümler alanındaki boşluğu dolduran bir hüküm yöntemi olarak görür. Kıyasın sahih olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrıldığını, Kur'an'da Allah'ın (c.c) örneklerini verdiği kıyasın sahih kıyas olduğunu ve hak olan kıyasın da bu olduğunu dile getirir.⁶⁰ Ona göre nasları araştırmadan kıyasa başvurmak suretiyle hüküm vermek üç şekilde gerçekleşir: Birincisi bilinen delilleri araştırmadan doğrudan kıyasla verilen hükümdür. İbn Teymiyye'ye göre bu yol caiz değildir. İkincisi ise araştırma sonucunda elde edilmesi imkân dâhilinde olan naslar bulunduğu halde naslara bakmaksızın kıyasla verilen hükümdür ki İbn Teymiyye'ye göre bu Hanefîler tarafından kullanılmış olsa dahi caiz görülemez. İbn Teymiyye'nin caiz gördüğü üçüncü yol ise nassın araştırılmasından ve konuya dair herhangi bir malzeme bulunamayacağına dair zannı gâlip vuku bulduktan sonra kıyasa gidilmesi ve bu kıyas sonucunda varılan hükümle amel edilmesidir.⁶¹

İbn Teymiyye sahabe kavlini mutlak hüccet olarak görmüştür. Ancak nassın delaletine ters düşen sahabe kavline itibar etmemiştir. O, bir konuda varsa Peygamberimizin (s.a.v.) hadisine göre yoksa sahabenin o konuda verdiği fetvaya göre

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XIX, s. 192-195.

⁵⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 10; Fahreddin, *İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, s. 64; Duman, *İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 161-162.

⁶⁰ Duman, *İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 170-171, 175.

⁶¹ Ferhat Koca, *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem Hanbelî Mezhebi*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2011, s.157-158.

hareket etmiştir. Şayet sahabe de bir konuda ittifak etmemişse onların görüşleri arasında tercih yapmış ve asla bu görüşler dışına çıkmamıştır.⁶²

Şeriatın maslahat prensibine dayalı olduğunu düşünen İbn Teymiyye, fıkıh ve icihad alanında da maslahatın esas alınması gerektiğini düşünmüştür.⁶³ Bu sebeple maslahat prensibini belirli kural ve şartlara bağlayarak sıkça kullanmıştır. Bu durum onun fıkıh usulündeki en önemli özelliklerinden biri haline gelmiş bu sebeple davranışların yol açabileceği muhtemel sonuçları göz ardı etmeden tarafların niyet ve maksadını devreye sokan bir yaklaşım sergilemiştir. Dinî kuralların amacının lafızlar değil maksatlar olduğunu düşünen İbn Teymiyye, hukukî işlemlerde kasıt ve sâike öncelik tanıyan ve neden olabileceği olumsuz neticelere göre davranışlara değer biçen bir tavır ortaya koyarak Mâlikîler ile aynı çizgide yer almıştır. Bundan dolayı maslahat düşüncesi kadar sedd-i zerâi ilkesi de İbn Teymiyye düşüncesinde önemli bir yer tutar.⁶⁴

Hanbelî mezhebinin en belirgin özelliklerinden sayılan sedd-i zerâi, İbn Teymiyye’de de aynı öneme sahiptir. Nitekim o, “*İkâmetü’-d-delîl alâ ibtâli’t-tahlil*” isimli müstakil eserinde konuyla ilgili çok sayıda örnek vererek açıklamalarda bulunmuştur. Hilenin yasak olmasını da sedd-i zerâi ilkesine bağlayan İbn Teymiyye, şer’î hükümlerin ihmal edilmesine sebep olacak hileler ile yapılan akitlerin bâtil olduğunu kabul etmiştir.⁶⁵

İbn Teymiyye usulünde örfe de yer vermiş ve hakkında hüküm bulunmayan adet ve davranışların örf olarak kabul edilebileceğini söylemiştir. Ona göre asıl olan kişinin günlük yaşamındaki amellerinin meşrû ve mübah olmasıdır. Bundan dolayı şeriat tarafından mahzurlu görülmediği sürece topluma mal edilmiş uygulamaların haram kılınıp yasaklanamayacağını savunmuştur. Şeriatın hüküm koymadığı hususlarda belirleyici olan unsurun insanların içinde yaşadığı toplumun örfleri olduğunu⁶⁶ söyleyen İbn Teymiyye, toplumsal yapı ve örfün değişmesiyle hükmün de değişebileceğini kabul eder.⁶⁷

⁶² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, I, 283; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 463.

⁶³ Duman, *İbn Teymiyye’nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 196.

⁶⁴ Koca, “*İbn Teymiyye*”, XX, s. 403.

⁶⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 470, 474; Duman, *İbn Teymiyye’nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 202.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XIX, s. 5.

⁶⁷ Duman, *İbn Teymiyye’nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 216.

İbn Teymiyye'nin ictihadın bütün şartlarını taşıdığı ve ictihad yeteneğine sahip olduğu hususunda Zehebî (ö. 748/1348), İbn Kesîr, Birzâlî (ö. 739/1339) vb. gibi öğrencileri ve sonraki dönem âlimleri neredeyse icmâ etmişlerdir.⁶⁸

İbn Teymiyye'nin furû-u fıkıh konusunda kendi mezhebine ve diğer mezheplere muhalif çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Mesela mukayyet su ile hadesten taharetin caiz olduğu, mesafeye bakılmaksızın her yolculukta dört rekâtlı namazların farzlarının kısaltılabileceği, tilavet secdesini yapmak için abdestin şart olmadığı, cuma veya bayram namazlarına yetişememe endişesi taşıyan kişinin teyemmüm ile namazını kılabilceği, hayızlı kadının tavaf edebileceği gibi fetvaları onun tartışma yaratan görüşlerinden bazılarıdır.⁶⁹

İbn Teymiyye'nin fıkıh alanında en çok tartışılan görüşlerinin başında ise talak konusu gelmektedir. O, bir kişinin hanımını bir mecliste aynı anda üç talakla boşaması durumunda dört mezhebin aksine bununla üç talakın değil sadece bir talakın gerçekleşeceğini ve bunun geri dönüşü mümkün olan bir talak sayılacağını iddia etmiştir. Yine İbn Teymiyye, üç talakla boşanmış bir kadının, tekrar eski kocası tarafından nikâhlanabilmesi için boşaması şartıyla başka bir erkekle evlendirilmesinin ve kadının adetli olması durumunda yapılan talakların hükümsüz olduğunu savunmuştur. Talak konusundaki görüşlerinde belki de en çok tepki çekmesine sebep olan görüşü yemin maksadıyla yapılan talakın geçersiz olacağı, bunun talak değil sadece yeminden cayma sayılacağı ve dolayısıyla boşama değil yemin hükümlerinin gerçekleşeceği görüşüdür. O, toplumda yaygın bir şekilde kullanılan ve pek çok ailevi sorunun çıkmasına neden olan “Şunu yaparsam veya yapmazsam hanımım boş olsun.”, “Şunu alırsam, şunu yersem, şunu giyersem vb. hanımım boş olsun.” gibi sözlerin, talak amacıyla söylenmediği zaman, söze güç kazandırma işlevi taşıdığını, böyle bir ifade ile talakın değil yemin kefaretinin söz konusu olacağını ileri sürmüştür.⁷⁰ İbn Teymiyye'nin bu ve bunun gibi görüşleri araştırmamızın ana konusunu oluşturduğundan bu meseleler üçüncü bölümde detaylı bir şekilde işlenecektir.

⁶⁸ Duman, *İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi*, s. 43.

⁶⁹ Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 403. İbn Teymiyye'nin dört mezhebe verdiği muhalif fetvaların tümü için ayrıca bkz. İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdû'd-Dürriyye*, s. 338-340.

⁷⁰ Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 403.

1.1.7. Hocaları ve Öğrencileri

İbn Teymiyye'nin ilk hocası olan babası vefat edene kadar ona rehberlik etmiştir. Babasının dışında döneminin meşhur âlimlerinden ders alan İbn Teymiyye, daha önce de bahsedildiği üzere iki yüzden fazla hocadan ilim tahsil etmiştir.⁷¹ Bunlar arasında Ebubekir el-Herevî (ö. 611/1214-15), Zeynüddin Ahmed b. Abdüddaim el-Makdisî (ö. 668/1269), İbn Ebi'l-Yüsr et-Tenûhi (ö. 672/1273-74), Şemsüddin b. Ata el-Hanefî (ö. 673/1274-75), Ebu'l-Ferec Şemsüddin Abdurrahman b. Kudame el-Makdisî (ö. 682/1283), Fatıma binti Ebi'l-Kasım b. Kasım b. Ali (ö. 683/1284-85), Mecdüddin b. Asakir (ö. 686/1287-88), Kasım el-Erbilî, Zeynep binti Ahmed el-Makdisî (ö. 687/1288-89), Zeynep binti el-Mekkî (ö. 688/1289-90), Muhammed b. Abdi'l-Kavi b. Bedran el-Merdavî (ö. 699/1299), Kemal b. Abd, Yahya b. es-Sayrafî, Fahrüddin b. el-Buhârî, Ebû'l-Kasım b. 'Alân, Kemal Abdürrahim, Ahmed b. Şeyban, Necip b. el-Mikdad, Şeref b. el-Kavvas yer almaktadır.⁷² Fıkıh ve fıkıh usûlü dersini ise Şeyh Şemsüddin İbn Ebi Ömer (ö. 682/1283) ve Zeynüddin b. el-Müneccâ (ö. 695/1296)'dan almıştır.⁷³

İbn Teymiyye'den ders alan, fikirlerini benimseyen ve onları devam ettiren birçok öğrencisi olmuştur. Bunların en meşhurları şunlardır: Ahmed b. İbrahim İmadüddin el-Vasıtî (ö. 711/1311), İbn Tûfî (ö. 716/1316), İbnu'l-Müneccâ (ö. 724/1323-24), Ümmü Zeyneb, Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman Ebu'l-Haccac el-Mizzî (ö. 742/1341), Şemsüddin İbn Abdilhâdi (ö. 744/1343), ez-Zehebî (ö. 748/1348), Ömer b. Ali el-Bezzâr (ö. 749/1348), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, Şemsüddin İbn Müflih (ö. 763/1362), İbn Kâdi'l-

⁷¹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 115.

⁷² Salâhuddin Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Dârani el-Kütübî (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât*, thk. İhsan Abbas C. I, Dâru Sâdır, Beyrut, 1973, s. 74; İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü'd-Dürriyye*, s. 19; Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, I, s. 168; İbn Teymiyye, *Kalp Amelleri*, çev. İbrahim Sarmış, Guraba Yay., İstanbul, 2014, s. 11; Muhammed Halil Herras, *Bâisü'n-Nehdâti'l-İslâmiyye İbn Teymiyye es-Selefi Nakdih li-Mesâliki'l-Mütekellimîn ve'l-Felâsife fi'l-İlâhiyyât*, el-Matbaatü'l-Yûsufiyye, Tanta, 1956, s. 25; Saib Abdülhamid, *İbn Teymiyye Hayâtuhû ve Akâiduhû*, Li-Merkezi'l-Gadîr li'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Beyrut, 2002, s. 55-56; Fahreddin, *İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, s. 35; Özervarlı, *İbn Teymiyye'nin Düşünce Metodolojisi ve Kelamcılara Eleştirisi*, s. 34; Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 391.

⁷³ Berat Sarıkaya, *İslam Düşüncesinde Tevhid İbn Teymiyye Örneği*, Gümüşhane Üniversitesi Yay., Gümüşhane, 2013, s. 12.

Cebel (ö. 771/1370), Muhammed İbn Kudâme (ö. 774/1373), İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393).⁷⁴

1.1.8. Eserleri

İslam dünyasının velûd müelliflerinden biri olan İbn Teymiyye'nin ilmin farklı alanlarında birçok kitabı mevcuttur. Öğrencisi İbn Kayyım el-Cevziyye, "*Esmâü müellefati şeyhi'l-İslam İbn Teymiyye*" adlı eserinde İbn Teymiyye'nin eserlerini listelemiştir.⁷⁵ Muhammed İbrahim eş-Şeybânî, İbn Teymiyye'nin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki eserlerini farklı ilim dallarına ayırmış ve bu eserlerin basım yıllarına işaret etmiştir. Aynı zamanda "*Mecmû'atü Müellefâti Şeyhi'l-İslam İbn Teymiyye*" ismiyle bir kitap yazmıştır.⁷⁶ İbn Teymiyye'nin çok sayıda eseri olması sebebiyle araştırmamızın boyutunu aşmamak için biz burada sadece fıkıh ve fıkıh usûlü ile ilgili eserlerine yer vermekle iktifa edeceğiz.

İbn Teymiyye'nin fıkıhla ilgili eserleri şunlardır:

1. Şerhu'l-umde fi'l-fikh,
2. es-Siyâsetü's-şer'iyye fi islâhi'r-Râi ve'r-Raiyye,
3. el-Hisbe fi'l-İslâm,
4. Risâle fi menâsiki'l-hacc,
5. el-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehî ani'l-münker,
6. el-İhtiyârâtü'l-ilmiyye,
7. el-Ubûdiyye fi'l-İslâm, tefsîru kavillillâhi Teâlâ "Yâ eyyühe'n-nasü'büdû rabbeküm",
8. el-İbâdetü's-şer'iyye ve'l-fark beynehâ ve beyne'l-bidâiyye,
9. Hilâfü'l-ümme fi'l-ibâdât ve mezâhibü Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa,
10. Risâle fi sünneti'l-cuma,
11. Hakikatü's-sıyâm,
12. İkâmetü'd-delîl alâ iptâli't-tahlîl,
13. Risâletü'l-ictimâ ve'l-iftirak fi'l-halî bi't-talak,
14. Risâle fi's-sema ve'r-raks,

⁷⁴ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 425-464; Fahreddin, *İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, s. 36-38; Özervarlı, *İbn Teymiyye'nin Düşünce Metodolojisi ve Kelamcılara Eleştirisi*, s. 44; Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 393.

⁷⁵ Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 394.

⁷⁶ Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 394.

15. Risâle fî ziyâreti Beyti'l-makdîs ve mâ verede fîhâ mine'l-ehâdîs,
16. Nazariyyetü'l-akd,
17. Ziyâretü'l-kubûr ve'l-istincâd bi'l-makbûr,
18. Fetva İbn Teymiyye fî'l-kıyâm li'l-mushaf ve takbîlihî ve ca'lihî inde'l kabr,
19. Fetva's-Sûfiyye ve'l-fukara,
20. el-Mezâlimü'l-müstereke,
21. el-Emvâlu'l-müstereke,
22. el-İsyânu'l-müsellâh ev kıtâlû ehli'l-bagî fî devleti'l-İslâm ve mevkifü'l-hükkâm minh,
23. Fetava'n-nisâ,
24. Kâide muhtasara fî vücûbi tâatillahi ve rasûlihi ve vülâti'l-ümûr,
25. Nasîha zehebiyye ile'l-cemâati'l-İslâmiyye fî't-tâati ve'l-bey'a,
26. el-Hilâfe ve'l-mülk,
27. Ahkâmu usâti'l-mü'minîn,
28. Fıkhu'l-kitab ve's-sünne ve refü'l-harâc ani'l-ümme,
29. Fıkhu'n-nisâ fî'z-zevâc ve'l-isre ve'n-nüşûz ve't-talak,⁷⁷
30. Kavaid fî ahkâmi'l-kenais ve kavaid fî'l-vakf ve'l-vesâyâ,
31. Kitâbü't-tahrîr fî mes'eleti hafîr,
32. Sıfâtu hacci'n-nebî,
33. Fî mes'eleti şeddi'r-rihâl ve levâzimihâ,
34. el-Furkânu'l-mübîn beyne't-talâk ve'l-yemîn,
35. ed-Dürrü'l-mültekî,
36. Kitâbu mesâili'l-cüz'iyye,
37. Kitâbu mesâili'l-müfrede,
38. Risâle fî zebâihî ehli'l-kitâb.⁷⁸

İbn Teymiyye'nin fıkıh usulü ile ilgili eserleri şunlardır:

1. el-Müsevvede fî usûli'l-fıkh,
2. el-Kavâidü'n-nûrâniyye,
3. Nakdü merâtibü'l-icmâ,
4. el-İstihsan ve'l-kıyas,

⁷⁷ Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 396-397.

⁷⁸ İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdü'd-Dürriyye*, s. 51-53.

5. el-Kıyas fi'ş-şer'i'l-İslâm,
6. Ref'u'l-melâm ani'l-eimmeti'l-alâm,
7. Cevâbu İbn Teymiyye fî sıhhati mezhebi Ehli'l-Medine,
8. Tarîku'l-vusûl ilâ ilmi'l-ma'mûl bi ma'rifeti'l-kavâid ve'd-davâbit ve'l-usûli'l-muhtar min kütübi İbn Teymiyye,⁷⁹
9. Kâidetü'l-kıyas,
10. Kâide fî'l-ictihâd ve't-taklid,
11. Kâidetü'l-cihâd,
12. Lafzu'l-hakîka ve'l-mecâz,
13. el-İctihâd ve't-taklid.⁸⁰

1.2. YAŞADIĞI DÖNEM

Bir bireyin düşüncelerini, algılarını, kültürünü büyük oranda yaşadığı toplum şekillendirir. Haliyle bir âlimi yaşadığı toplumdan soyutlayarak tanımaya çalışmak yetersiz bir çaba olacaktır. Bu sebeple biz de İbn Teymiyye'nin yaşadığı asrın siyasî, ictimâî ve fikrî ortamı hakkında kısaca bilgi vererek onun düşüncelerinde ve mücadelesinde etkili olan unsurları ortaya koymaya çalışacağız.

1.2.1. Siyasî Ortam

İbn Teymiyye, yedi yaşına kadar Harran'da yaşamış daha sonra ailesiyle birlikte Şam'a göç etmiş ve hayatını orada devam ettirmiştir. Bununla beraber Mısır'da bir süre kalan İbn Teymiyye bu beldelerdeki siyasî olaylar içerisinde aktif olarak yer almıştır.⁸¹

Müslümanlar hicrî yedinci asrın ikinci yarısıyla sekizinci asrın ilk yarısı arasında birtakım siyasî olaylarla karşılaştılar. İç karışıklıkların yanında dışarıdan gelen saldırılar da dönemin önemli siyasî olaylarını teşkil etmektedir. Nitekim bu dönemde Haçlılar Suriye, Mısır ve Dimyat'ı ele geçirmiş, Moğollar İslam beldelerini istilâ etmişlerdir.⁸²

⁷⁹ Koca, "İbn Teymiyye", XX, s. 397-398.

⁸⁰ İbn Abdilhâdi, *el-Ukûdî'd-Dürriyye*, s. 51-73.

⁸¹ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'ân Anlayışı*, s. 39.

⁸² Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233), *el-Kâmil fî't-Tarih*, çev. Abdülkerim Özeydin, Ahmet Ağırakça, C. XII, Bahar Yay., İstanbul, 1987, s. 318-319.

583/1187’de kazandığı Hittin Savaşıyla Kudüs’ü Haçlılardan geri alarak İslam birliğini gerçekleştiren ve sınırlarını Trablusgarp’tan Hemedan ve Ahlat’a, Yemen’den Malatya’ya kadar genişleten Eyyûbîlerin kurucusu Selahaddin Eyyûbî, vefat etmeden evvel iç karışıklığın çıkmaması için veliaht olarak el-Melikü’l-Efdal’i seçti. Hâkimiyeti altında olan yerleri de hanedan mensupları arasında paylaştırdı. Ancak hanedan mensuplarının arasında ortaya çıkan saltanat kavgası bölgedeki istikrarın kısa sürmesine sebep oldu. Haçlılar bu durumdan faydalanarak Dimyat’ı 616/1219’da on yedi aylık bir kuşatma sonucunda ele geçirmişler ve orada yaşayan halkı katlettiler. Dönemin Mısır Eyyûbîlerinin beşinci sultanı olan Sultan el-Kâmil, diğer Eyyûbî sultanlarıyla işbirliğine giderek Haçlıları yendi ve onları Dimyat’a karşılık Müslümanların elindeki esirlerin verilmesini içeren bir anlaşma yapmaya zorladı.⁸³

Haçlılarla mücadele edilen zor günlerde kardeşleri Sultan el-Kâmil’e muhalefet etmeyip bilakis yanında yer alarak ona destek oldular ve sultanlığını tanıdılar. Ancak Haçlıların yenilmesinden sonra Suriye’de devlet kuran kardeşiyle husumetine devam eden Sultan el-Kâmil’in bu meşguliyetini Haçlılar fırsata çevirdiler ve başarılı oldular. Bunun üzerine Sultan el-Kâmil ile Alman İmparatoru II. Frederik arasında Kudüs’ün Haçlılara bırakılması, etrafındaki arazilerin Müslümanlarda kalması, iki tarafın mukaddes yerlerinin kendi yönetimlerine terkedilmesi ve Frenklerin Kudüs’ü yönetmeyip sadece sivil maksatlarla kullanmaları şartıyla bir anlaşma yapıldı.⁸⁴

Şam ve Mısır’ın yönetimi hanedan mensupları arasında süregelen saltanat kavgaları sebebiyle el değiştirmeye devam ederken Haçlılarla mücadeleler de sürüyordu. Kudüs, Mısır ve Şam gibi bazı önemli şehirler de bu mücadeleler sonucu kimi zaman Müslümanların kimi zaman Hristiyanların yönetimine giriyordu. 641/1224 yılında Şam emiri Sultan Salih Necmeddin Eyyûb Kudüs’ü alarak el değişikliğini durdurdu. 647/1249 yılında da Dimyat ve Mansura şehirleri de Sultan Turan Şah tarafından geri alınarak Haçlılar Mısır’dan çıkarıldı.⁸⁵

Dimyat ve Mansura şehirlerinin Haçlılardan alınmasında Eyyûbî ordularına destek veren Bahrî Memlûkleri kazanılan zaferle büyük bir şöhrete kavuştu. Ancak

⁸³ Hayatî Ülkü, *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi*, Çile Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 688-690; Ramazan Şeşen, “Eyyûbîler”, *DİA*, C. XII, TDV Yay., İstanbul, 2004, s. 21.

⁸⁴ Şeşen, “Eyyûbîler”, XII, s. 22-23.

⁸⁵ Ülkü, *İslam Tarihi*, s. 688-691. Ayrıca bkz. Ramazan Şeşen, “Eyyûbîler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, red. Hakkı Dursun Yıldız, C. VI, Çağ Yay., İstanbul, 1990, s. 387-392.

Necmeddin Eyyûb'ün ölmesi üzerine tahta geçen Turan Şah'ın onlara ve üvey annesi Şecerü'd-Dâr'a karşı olumsuz tutumu ve eğlenceyle vakit geçirmeye başlaması üzerine Baybars el-Bundukdârî'nin etrafında toplanan muhalifleri tarafından öldürüldü. Bu olay sonrasında Eyyûbîler fiilen sona erdi.⁸⁶

Türk memlûklerinden olan ve vezir-i azamlığa kadar yükselen Aybek Türkmânî, Sultan Turan Şah'ın öldürülmesinden sonra alınan kararla ordu kumandanlığına getirildi. Turan Şah'ın üvey annesi Şecerü'd-Dâr ise melîke ilan edildi. Bu olaydan seksen gün sonra Şecerü'd-Dâr Aybek Türkmânî ile evlenerek saltanattan feragat etti ve Aybek Türkmânî, el-Melikü'l-Muaz İzzeddin lakabıyla sultan oldu. Böylece 648/1250 yılında Mısır'da Memlûkler devri resmen başlamış oldu.⁸⁷

Hülâgu komutasındaki Moğol ordusunun Irak'a yaklaşmasının haberini alan son Abbasî halifesi Mu'tasım Billah, onlara karşı Mısır'ın hâkimi Aybek Türkmânî ve Şam Eyyûbî sultanı en-Nâsır Selahaddin Yusuf'un ittifak yapmalarını istedi. Bunun üzerine 651/1253 yılında anlaşma sağlandı. Bu anlaşmaya göre Filistin, Kudüs ve sahil bölgesi Memlûklere bırakılırken Suriye'nin geri kalan kısmı Eyyûbîlerin oldu ve Ürdün Nehri iki devlet arasında sınır kabul edildi. Böylece Eyyûbîler Memlûkleri tanımış oldu.⁸⁸

655/1257 yılında Moğollar Bağdat'ı işgal ederek şehri talan edip yağmaladılar ve medreselerle kütüphaneleri yakarak çok mühim kitapları yok ettiler. Bununla da kalmayıp hem Bağdat halkının bir kısmını hem de son Abbasi halifesi Mu'tasım Billah'ı öldürdüler.⁸⁹ Ardından Suriye'ye yönelen Moğollardan Mısır'a kaçan halk zor kış şartlarından dolayı telef oldu.⁹⁰ Hülâgu Han 658/1259 yılında altı günlük kuşatma neticesinde eman ile aldığı Halep'i tarumar etti, halkın büyük çoğunluğunu katletti ve kadınlarla çocukları esir aldı. Ayrıca kendi Halep'teyken Şam'a Kutboğa

⁸⁶ Şeşen, "Eyyûbîler", XII, s. 23; Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler*, İSAM Yay., İstanbul, 2015, s. 27.

⁸⁷ Şeşen, "Eyyûbîler", XII, s. 23; İsmail Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, C. XXIX, TDV Yay., Ankara, 2004, s. 90.

⁸⁸ Ülkü, *İslam Tarihi*, s. 694-695; Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 90; Kazım Yaşar Koprman, "Memlûkler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, red. Hakkı Dursun Yıldız, C. VI, Çağ Yay., İstanbul, 1990, s. 444-446.

⁸⁹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 135; Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kurân Anlayışı*, s. 45.

⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII, s. 381.

komutasındaki ordusunu gönderdi ve ordu hiçbir zorlukla karşılaşmadan Şam'ı ele geçirdi. Şam'ın başına Hristiyan hayranı Ablasiyan getirildi.⁹¹

Suriye'nin Moğol istilasına uğraması Seyfettin Kutuz'un Mısır'ın başına geçmesiyle aynı zamana rastlar. Nitekim Hülâgu Mısır'ın da Şam gibi direniş göstermeden verilmesini istediğinden Seyfettin Kutuz'a elçiler gönderdi. Ancak Seyfettin Kutuz elçileri öldürerek karşılık verdi ve Bahrî Memlûkleri ile bazı Eyyûbî sultanlarının desteğini alarak Moğollarla savaşılmaya karar verdi. Yenilgi yüzü görmemiş olan Kutboğa komutasındaki Moğol ordusu Ayn-u Calut'ta Baybars Bundukdârî komutasındaki Kutuz'un ordusuna yenildi. Kutboğa ve çok sayıda Moğol askeri öldürüldü. Bir kısmı da esir alındı. Ayrıca Moğolların batıya ilerlemeleri de engellendi. Bu zaferle Seyfettin Kutuz, Suriye'yi alarak Mısır-Suriye birliğini yeniden tesis etmiş oldu.⁹²

Savaşın kazanılmasının ardından dönüş yolunda Seyfettin Kutuz'u öldüren Baybars Bundukdârî, Memlûk sultanı oldu. Hâkimiyetine dinî meşrûiyet kazandırarak gücünü artırmak isteyen Baybars, 659/1261 yılında son Abbâsi halifesinin amcası Mustansır Billah'ı Mısır'a davet ederek halife ilan etti. Böylece halifelik yeniden tesis edilmiş oldu.⁹³

Moğolların Bağdat'ı istilasından beş yıl, Ayn-u Calut savaşından üç yıl Baybars tahta geçtikten iki yıl sonra 661/1263'te dünyaya gelen İbn Teymiyye, çocukluk ve gençlik döneminin bir kısmını onun zamanında geçirdi.⁹⁴ İbn Teymiyye on beş yaşındayken vefat eden Baybars'ın⁹⁵ yerine 678/1279 yılında Seyfeddin Kalavun geldi. Kalavun, Haçlılara karşı gösterdiği mücadeleler ve elde ettiği başarılar vesilesiyle el-Melikü'l-Mansûr ünvanını aldı. Mısır, Kalavun'dan sonra yaklaşık yirmi yıl süren istikrarsız bir dönem geçirdi.⁹⁶

Mısır'ın istikrarsızlık dönemi devam ederken Moğol hükümdarı Gazan Han, İslam dinini seçerek Müslüman oldu.⁹⁷ Bunun sonucunda Moğolların Müslümanlaşma

⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII, s. 386-388.

⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII, s. 388-392; Koprıman, "Memlûkler", VI, s. 452-455.

⁹³ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 90-91; Koprıman, "Memlûkler", VI, s. 458; Ülkü, *İslam Tarihi*, s. 695-696.

⁹⁴ Nedevî, *İslam Önderler Tarihi*, II, s. 49; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 138; Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, VII, s. 55.

⁹⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 146.

⁹⁶ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 42.

⁹⁷ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, C. XXX, TDV Yay., İstanbul, 2005, s. 228.

süreci başladı.⁹⁸ Ancak Müslüman olmaları Moğolları yayılmacı siyasetlerinden vazgeçirmedi ve Şam'ı istila etmek için 699/1300'de Gazan savaşını başlattılar. Moğolların Haznedar vadisinde Memlûkleri bozguna uğratmaları Şam halkının korkuya kapılmasına ve bir kısmının Mısır'a kaçmasına sebep oldu. Şehrin ileri gelenleri ile toplanan İbn Teymiyye, Gazan Han ile görüşmek üzere belirlenen heyetin başına geçti ve onunla görüşerek halkı geçici bir süreliğine bu sıkıntıdan kurtardı. Bununla beraber yapılan görüşme sayesinde Müslüman olan olmayan bütün esirler salıverildi. Yüz günün sonunda Şam'da Gazan Han'ın yerine hükümdarın adına hutbe okunarak halk teskin edildi ve bir süreliğine kendilerini güvende hissettiler. Ayrıca beraberindeki ilim adamlarıyla birlikte Moğolların tarumar ettiği eğitim kurumlarını onaran ve camilerle medreselerdeki ilim ve irşad faaliyetlerinin devamını sağlayan İbn Teymiyye, bu faaliyetlerinden dolayı halk ve devlet tarafından takdirle karşılandı.⁹⁹

İbn Teymiyye'nin Gazan Han'la görüşmesinden üç yıl sonra Moğollar Şam'ı kuşattı. Bunun üzerine 702/1303'te Memlûkler ile Moğollar Suriye'deki Mercü's-Sefer denilen yerde karşılaştı. İbn Teymiyye'nin bizzat iştirak ettiği, savaştığı ve zaman zaman ayetlerle ve hadislerle orduyu cesaretlendirdiği bu savaşta Moğollar bir daha bölgeye saldırmamak üzere ağır bir yenilgiye uğratıldı.¹⁰⁰

Kalavun'dan sonra yaklaşık yirmi yıllık istikrarsız bir dönem geçiren Mısır'a 709/1309 yılında İbn Teymiyye'nin asıl çağdaşı diyebileceğimiz Nâsirüddin Muhammed üçüncü defa sultan oldu.¹⁰¹ Dönemin öne çıkan âlimi İbn Teymiyye ile Sultan Nasır arasında sevgi ve dostluk bağı vardı. Sultan, onun yardım ve teşvikleriyle Moğolların Mısır'a girmesine engel oldu. Bu dönem İbn Teymiyye'nin ders kürsüsünden cihad meydanlarına indiği, kılıç kuşandığı ve ordu yönettiği yıllardı.¹⁰²

İbn Teymiyye'nin yaşadığı asrın sıkıntıları Haçlı ve Moğol saldırılarından ibaret değildi. Bunun dışında bir de iç karışıklıklar Müslümanları zora sokuyordu. Devletin başına geçen kişinin gayesi tahtını diğerlerinden korumak oluyordu. Zira babadan oğula geçen bir saltanat sistemi olmadığı için güç elde eden gayri meşrû

⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, s. 22-23.

⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, s. 47-55; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 42-43.

¹⁰⁰ Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, VII, s. 74-75; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 47-49.

¹⁰¹ Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, VII, s. 58-63.

¹⁰² Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 146.

yollarla tahtı ele geçirmeye çalışıyordu. Bu durum Memlûkler dönemi boyunca devam etti.¹⁰³

Görüldüğü üzere İbn Teymiyye'nin dünyaya geldiği asır Müslümanların çok yönlü saldırılara maruz kaldığı, büyük sıkıntıların baş gösterdiği, saltanat kavgalarının yaşandığı bir zaman dilimidir. Onun içinde doğduğu ve ömrünün sonuna kadar da içinde yer aldığı bu zorlu şartlardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Haliyle yaşamı boyunca savunduğu görüşlerin ve verdiği fetvaların bu şartların izlerini taşıması olağan bir durumdur.

1.2.2. İctimâî Ortam

İbn Teymiyye'nin yaşadığı asrın siyasî olayları ictimâî hayata da etki etmiş, Müslümanlar saldırılardan kaçmak için Suriye'ye, Mısır'a, Fas'a göç etmişlerdir. Yaşanan bu göçler neticesinde farklı milletlerin kültürleri, gelenekleri, adetleri birbiriyle iç içe geçmiş, fikrî, psikolojik ve sosyal karışıklıklar ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴

Mısır'da Eyyûbî ordusundaki Türk asıllı azatlı emirler tarafından kurulan¹⁰⁵ Memlûkler, farklı etnik grupların oluşturduğu bir devlet haline dönüştü. Nitekim Türkler çoğunluğu teşkil etmekle birlikte Moğol, Çerkez, Rum ve bazı azınlık milletler de devletin bünyesinde yer alıyordu.¹⁰⁶

Müslüman, Yahudi ve Hristiyanlardan oluşan Memlûklerde sosyal yapı yönetici askerî sınıf ve halk olarak ikiye ayrılmıştı.¹⁰⁷ İdare edenler ile idare edilenler arasında belirgin bir fark vardı. Yönetici sınıf, halka yabancıydı ve onları kendilerinden aşağı görüyor, mümkün oldukça onları askeri ve idarî işlerle görevlendirmiyorlardı.¹⁰⁸

Yöneticilerden sonra halk arasında en kıymetli sınıf âlimlerdi. Yönetici sınıf maddi güç ve hükmetme otoritesine sahipken âlimler manevi güç ve dinî otoriteye sahiplerdi. Dinî mevzularda âlimlere itiraz edilmezdi.¹⁰⁹ Ayrıca onlar halk ile yönetici

¹⁰³ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 47-48.

¹⁰⁴ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 148.

¹⁰⁵ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 90.

¹⁰⁶ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 28-29.

¹⁰⁷ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 96.

¹⁰⁸ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 28-29.

¹⁰⁹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 150-152.

sınıf arasında aracı rolünü oynarlardı.¹¹⁰ İmam Nevevî (ö. 676/1277), İzz b. Abdusselam (ö. 660/1262), İbn Dakîk el-İyd (ö. 702/1302) ve İbn Teymiyye bu dönemin öne çıkan ve yönetimde etkili olan âlimleriydi.¹¹¹

Süregelen saldırılardan dolayı huzurunu kaybeden halk tekke ve manevi önderlerin bulunduğu meclislere yönelmiş haliyle tasavvuf ve tarikat hayatı canlanmıştır. Ancak kimi zaman bazı tasavvuf önderlerinin yanlış tutumları ve kendilerine tabi olanların manevi duygularını suiistimal etmeleri İslam beldelerinin çözülmesine ve çökmesine zemin hazırlamıştır.¹¹²

Yöneticilerden sonraki tabakayı teşkil eden halk, çiftçi, sanatkâr ve fazla zengin olmayan tüccarlardan müteşekkildi. Çiftçiler iktisadi hayatı elinde tutan imtiyazlı askerî sınıfın mülkiyetinde bulunan topraklarda çalışıyor ve sadece çalıştıklarının karşılığını ya da daha azını alıyorlardı.¹¹³ Bununla birlikte kendilerinden fâhiş miktarlarda vergi alınıyor bazen de mahsülleri bedevî Araplar tarafından tahrip ediliyordu.¹¹⁴ Zengin olan tüccarlar ise hükümdarın özel adamları oluyor ve sefirlik görevini üstleniyorlardı.¹¹⁵ Ekonomik olarak sıkıntıya düşen sultan, tüccarlardan yardım isteyebilmek için onları kendine yakın tutuyordu. Bazen de tüccarların ulaştığı servet sıkıntı oluşturuyor ve sultan tarafından servetlerine el konuluyordu.¹¹⁶

Memlûk ekonomisinin en önemli gelir kaynağı ticaretti. Moğol istilaları sebebiyle tek güvenli yol olarak kalan deniz ticareti sayesinde dış ticarete açıldılar ve büyük şehirler bir ticaret merkezi haline dönüştü.¹¹⁷ Ancak yaşanan siyasî bunalımlar iktisadî ve ictimai hayatı olumsuz etkiledi ve tüccarlar ihtikâr fiyatlarını normalin iki katına çıkardı. Bunun üzerine İbn Teymiyye, *el-Hisbe fî'l-İslam* isimli bir risale kaleme almak durumunda kaldı.¹¹⁸

Memlûklerin yapılan savaşlarda esir düşen Moğolları satın almalarıyla yöneticiler ve halk sınıfından ayrı tutulan bu milletin nüfusunda zamanla artış oldu. Bu durum İslam toplumuna katılan Moğolların Müslüman olup İslam'ı öğrenmelerine

¹¹⁰ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 96.

¹¹¹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 151; Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 50.

¹¹² Uludağ, "İbn Teymiyye", I, s. 18.

¹¹³ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 152; Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 96.

¹¹⁴ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 44.

¹¹⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 152.

¹¹⁶ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 44.

¹¹⁷ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 96.

¹¹⁸ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 44.

vesile olsa da onlar kültür, gelenek ve adetlerini devam ettirdiler ve toplum üzerinde etkili oldular. Hatta Müslüman yöneticiler onların halk arasında ikamet etmelerini kolaylaştırıcı kararlar aldı. Öyle ki, şer'î konularda kadıların hükmüne tâbi iken ticarî meselelerde haciblere başvurabiliyorlardı. Ayrıca toplumsal meselelerde Cengizhan'ın Moğollar için hazırladığı *es-Siyase* isimli ağır hükümler içeren kanun kitabına uymalarına müsaade edildi.¹¹⁹

Sonuç olarak Memlûklerin ictimâî yapısı dönemin siyasi olaylarından ârî kalamamış, yönetici ve yönetilenler arasındaki mesafe ara ara problemlere sebep olmuştur. Ayrıca Moğolların devlete etkisinin giderek artması özellikle hukuk alanında belirgin imtiyazları beraberinde getirmiştir.

1.2.3. Fikrî Ortam

İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemin siyasî ve ictimâî karışıklığı kültürel karmaşıklığı da beraberinde getirdi. Savaşların sebep olduğu göçler ve farklı kültürlerle sahip kişilerin kurduğu ilişkiler neticesinde çeşitli fikirler ve gelenekler birbiriyle karıştı. Hem Müslüman olan Moğollar hem de esir alınan Haçlılar bu bölgeye yerleşseler de kendi kültürlerini yaşatmaya gayret sarf ettiler. Bu da zaten karmaşık olan fikrî hayatı daha da karmaşık hale getirdi.¹²⁰

Fikrî çatışma, tartışma ve münazaralar ile geçen bu dönemde değişik gruplara mensup olan kişilerin görüşlerini savunmak için ortaya koyduğu deliller karşıt gruplara irşatta bulunmaktan ziyade onları alt etme ve düşünce hegemonyası kurma amacı güdüyordu. Yapılan faydasız fikrî tartışmalar zamanla birbirini aldatmaya, komplo kurmaya, İslam düşmanları ile anlaşmaya ve İslam birliğinin dağılmasına sebep oldu.¹²¹

Bahsi geçen bu olumsuz özelliklerin yanında Memlûkler devri İslamî ilimlerin gelişmesi bakımından İslam tarihinin en parlak dönemine tekabül eder. Doğu İslam beldelerinin Moğol, Endülüs'ün ise Haçlı saldırılarına uğradığı bu yıllarda Memlûk devleti ülkesini terk etmek zorunda kalan çok sayıda âlimin sığınağı oldu. Böylelikle

¹¹⁹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 149-150.

¹²⁰ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 50-51.

¹²¹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 153.

Memlûkler döneminde Kahire ve Şam İslam dünyasının en önemli iki ilim merkezi haline geldi.¹²²

Memlûkler devrinde ilim tahsili önceki devirlere nazaran kolaylaştı. Zira bu dönemde sayısı oldukça artan medreseler en önemli eğitim kurumları haline dönüştü.¹²³ Medreselerin çoğu Sünnî dört mezhep üzerine eğitim veren fıkıh medresesi niteliğindeydi. Bazılarında tek bazılarında ise birkaç mezhebin fıkıh okutuluyordu.¹²⁴ Kimi medreseler ise özellikle bir ilme hasredilmiş olabiliyordu.¹²⁵ Esasen bu medreselerin asıl amacı Fâtımî devletinden kalan bâtinî Şîî öğretileri yıkılarak yerine Sünnî akidenin tesisiydi.¹²⁶

Medreselerin kurulması, eser telifinin artmasına, ilim tahsilinin çoğalmasına ve öğrencilerin hem aklî hem naklî ilimleri öğrenmesine vesile oldu. Bu sayede öğrenciler tüm ilimlerden faydalanıyordu. Daha sonra ilgi duydukları ilim tespit edilerek o alanda ihtisaslaşması sağlanıyordu.¹²⁷ Medreseler kimi zaman zengin Müslümanlar, kimi zaman hükümdarlar veya emirler kimi zaman da zengin âlimler tarafından yaptırılıyordu.¹²⁸ Nitekim bu devrin en önemli medreseleri Baybars'ın kurdurduğu ez-Zâhiriyye, Nasır Muhammed'in kurdurduğu en-Nâsırıyye, Zâhir Berkûk'un kurdurduğu el-Berkûkiyye idi.¹²⁹

Dönemin diğer bir ilim yuvası kütüphanelerdi. Zira medreselerin yakınlarına yahut kimi zaman medreselerle birlikte öğrencilerin faydalanmaları için çok sayıda kitap barındıran kütüphaneler inşa ediliyordu. Bu devirde Fâtımî, Eyyûbî ve Memlûk sultanları kütüphane inşa ederek içini en güzel kitaplarla donatma yarışına girmişlerdi.¹³⁰ Kütüphanelerin bazıısı umûmî özellik taşıırken bazıısı devlet erkânından olan kişilere özel olarak kurulmuştu.¹³¹ Bu kütüphanelerde bulunan kitaplar çeşitlilik arz etmekteydi. Zira sadece İslamî ilimlere ait kitaplar bulunmamakta Yunan felsefesine ve Fars kültürüne ait birçok eser de yer almaktaydı.¹³²

¹²² Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 94.

¹²³ Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'ân Anlayışı*, s. 51.

¹²⁴ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 94.

¹²⁵ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 156.

¹²⁶ Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, VII, s. 245.

¹²⁷ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 156.

¹²⁸ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 156-157.

¹²⁹ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 41.

¹³⁰ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 159-160.

¹³¹ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 43.

¹³² Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'ân Anlayışı*, s. 53.

Memlûk yöneticileri halk ile aralarındaki mesafeyi azaltmak ve bir bağ kurabilmek için halkın dini yaşantısına saygı gösteriyor ve cami yapımına önem veriyordu. Nitekim Sultan Seyfeddin Kalavun döneminde devlet ricali tarafından yirmi sekiz adet cami yaptırılması bu ehemmiyeti göstermek bakımından önemli bir örnektir. Ancak yöneticiler, imamlık, hatiplik, müderrislik gibi görevleri verirken titiz davranarak Şîîleri bu görevlerden uzak tutuyorlardı. Yine Şîîlerden kadı tayini gerçekleştirilmiyor ve şahitlikleri kabul edilmiyordu. Öyle ki bu dönemde Sünnî anlayış halkın fikir ve zihin yapısını etkilediğinden insanlar muhaliflerini tasfiye etmek veya hoşlanmadığı bir kişiyi önünden çekebilmek için Şîîlik iftirası atıyordu.¹³³

Halifelîğin yeniden tesisi ve bölgenin refah seviyesinin yükselmesi Memlûklerdeki ilmî hareketliliğin sebebi olmakla birlikte özellikle sultanların ilme ve âlimlere desteği bu hareketi artırdı. Nitekim sultanlar âlimlere olan desteklerini maddî teşvik ve ilmi toplantılara iştirak ile gösteriyorlardı. Diğer yandan tarih, fıkıh, hadis gibi bazı ilimlerde eser telif edecek düzeye de ulaşmışlardı.¹³⁴

Memlûklerde hâkim sınıfın dilinin Türkçe olması sebebiyle telif edilen eserler Türkçe yazılıyor, bazı eserler de Türkçe'ye çevriliyordu. Memlûkler yerli halkla karışmadıklarından ve kendi kültür, gelenek ve göreneklerini muhafaza ettiklerinden böyle bir uygulamayı hayata geçiriyorlardı. Hatta Araplara Türkçe öğretmek amacıyla kitaplar yazılıyordu.¹³⁵ Bununla birlikte Memlûkler, sadece ibadetlerinde ve âlimlerle sohbet edeceklerinde Arapça konuşuyorlar, hatta âlimlerle konuşma mecburiyetinde kalacak statüde olmayanlar farz ibadetlerini yerine getirecek kadar Arapça öğreniyorlardı.¹³⁶

Sultanların desteğini alan tasavvuf hareketi bu dönemde sosyal hayata damgasını vurdu. Sultanın tayin ettiği şeyhüşşüyüh tarafından yönetilen çeşitli tarikatlere ait tekke, hankah, ribat ve zaviyelerin sayısı arttı. En çok yaygın olan tarikatler Bedeviyye, Desûkıyye, Şâzeliyye ve Rifâiyye tarikatleriydi.¹³⁷ Bu gibi yerler sadece basit bir yaşamı benimsemiş sûfi zatlara değil yoksulların, gariplerin,

¹³³ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 43-44.

¹³⁴ Koprman, "Memlûkler", VII, s. 41.

¹³⁵ Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, VII, s. 253.

¹³⁶ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 150.

¹³⁷ Yiğit, "Memlûkler", XXIX, s. 95.

bekârların, kadınlara özel zaviyeler de kadın ve dulların sığınak yeri idi. Ancak bu müesseseler zamanla bozulmuş ve toplum nezdindeki itibarını kaybetmiştir.¹³⁸

İbn Teymiyye, medreselerin beşiği sayılan Mısır ve Suriye’de çocukluğundan itibaren kendini yetiştirdi ve geliştirdi. Babasıyla başladığı ilim yoluna döneminin en önemli hocalarından ders alarak devam etti. Aynı zamanda ilme duyduğu ilgi, araştırmacı yapısı ve keskin zekâsı ile özellikle dinî ilimlerde derinleşti. Bu sebeple onun içinde bulunduğu ortamı oldukça iyi değerlendirdiğini söylemek mümkündür.¹³⁹

Sonuç itibarıyla İbn Teymiyye, hem siyasî ve ictimâî karışıklıkların hem de ilmî hareketliliğin yoğun olduğu bir dönemde yaşamıştır. Onun düşünce ve tutumlarının bu şartlar altında değerlendirilmesi daha doğru neticelere götürecektir. Nitekim ictihad edebilme mertebesine ulaşmış bir âlimin nassları ve içinde bulunduğu ortamı değerlendirerek farklı bir hükme ulaşması mümkün olabilmektedir. Talak mevzûu da onun bu minvaldeki görüşlerindendir. Ancak İbn Teymiyye’nin talak ile ilgili görüşlerine geçmeden önce talak konusunu ana hatlarıyla ele alalım.

¹³⁸ Koprıman, “Memlûkler”, VII, s. 45.

¹³⁹ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 157.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNA GÖRE TALAK

2.1. TALAK KAVRAMI VE MAHİYETİ

2.1.1. Talakın Sözlük Anlamı

Talak, Arapça bir kelime olup “t-l-k” (طلق) fiilinden türetilmiş bir mastardır. Salıvermek, serbest bırakmak, bağlı olan bir şeyin bağını çözmek anlamlarına gelir. Bu fiilin tef’îl kalıbında isim haliyle kullanımı olan “tatlîk” (تطلق) ise bağı çözmek, terk etmek anlamlarına gelmekle beraber¹ özellikle boşama manasına delalet eder.²

2.1.2. Talakın Terim Anlamı

Talak, ıstılahta belirli sözler ile nikâh bağının çözülmesi³, nikahın izale edilmesi⁴ anlamına gelmektedir. Daha geniş bir tanım verecek olursak, boşama ehliyetine hâiz olan bir kocanın tek taraflı iradesiyle evli bulunduğu hanımını belirli lafızlar kullanarak derhal veya gelecekte belirttiği bir zaman itibariyle boşamasıdır.⁵

Talak kavramı cahiliye döneminde de karı-kocanın ayrılması manasında kullanılmış, İslam bu kavramı aynı manayı ifade edecek şekilde devam ettirmiştir.⁶

Kur’ân’ı Kerim’de talak adıyla anılan bir sure bulunmakla birlikte, talak kelimesi yalnızca şu ayetlerde kullanılmıştır: “Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.”⁷ ve

¹ Ebu’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem Ensârî İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü’l-Arab*, C. X, Dâru Sâdır, Beyrut, 1990, s. 226; Ebu Bekir Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Ebu Bekir es-Serahsî (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, C. VI, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1993, s. 2; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, C. II, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 175.

² Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. I, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 354.

³ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dimaşkî İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), *Reddû’l-Muhtâr ale’l-Dürri’l-Muhtar Şerhi Tenvîri’l-Ebsâr*, C. III, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1992, s. 226; Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivâsî İbnü’l-Hümâm (ö. 861/1456), *Fethu’l-Kadîr*, C. III, Dâru’l-Fikr, Beyrut, t.y., s. 463; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 354; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yay. İstanbul, 2017, s. 342.

⁴ Ebu’l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Hanefî el-Mevsîlî (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta’lîli’l-Muhtâr*, C. III, Matbaatü’l-Halebî, Kahire, 1937, s. 121.

⁵ İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, III, s. 226; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 175.

⁶ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkh-u ale’l Mezâhibi’l-Erbea*, C. IV, Dâru’l Kütübi’l-İlmiyye, 2003, Beyrut, s. 248.

⁷ Bakara, 2/227.

“Boşama iki defadır...”⁸. Yukarıda zikri geçen “tatlık” kelimesinin türevleri ise Kur’ân’ı Kerim’de on yerde boşama anlamında kullanılmıştır.⁹

2.1.3. Talakın Tarihsel Arka Planı

İnsanları bir erkek ve bir diğiden yaratıp¹⁰ aralarında sevgi ve merhamet var eden¹¹ Allah (c.c), elbette ki kullarının meşru daireler içerisinde bir yuva kurmalarını, huzur ve mutluluk içinde yaşamalarını ister. Ancak kimi zaman gerçekleşen evlilikler istenildiği gibi gitmez ve nihayete erdirme kararı alınır. Evlenme olgusunun var olduğu her zaman ve mekânda boşanma olgusunun da söz konusu olması kaçınılmaz olacağından bu konuyla ilgili geçmiş din ve milletlerdeki uygulamalara bakmakta yarar olacağı kanaatindeyiz.

2.1.3.1. Hammurabi Kanunlarında Boşanma

Babil devletinde uygulanan Hammurabi kanunları hem erkeğe hem de kadına boşama yetkisi vermiş ancak bunu bazı sebeplerin gerçekleşmesine bağlamıştır. Bu kanunlara göre bir erkek, çocuk doğuramaması sebebiyle karısını boşayabilir ancak bu durumda kadın, evlenirken babasının evinden getirdiği şeriktu adı verilen cihazı¹² geri alabildiği gibi nişanlanırken verilen hediyeye denk miktarda tazminat da alabilirdi. Eğer çocukları olan bir erkek karısını boşarsa bu durumda onun, eski karısının tüm mallarından istifade etmesine müsaade etmesi, çocuklarını yetiştirmesi ve büyüdükleri zaman onlara vereceği mallardan bir çocuğa düşen hisse kadarını ona tahsis etmesi gerekirdi.¹³

Koca, kadınlık görevini yerine getirmemesi, uygun olmayan davranışlar sergilemesi, israfçı olması gibi sebeplerle karısını hiçbir açıklama yapmaksızın boşayabilirdi. Hatta başka birisi ile tekrar evlenip ilk karısını evinde hizmetçi olarak

⁸ Bakara, 2/229.

⁹ Bakara, 2/230, 231, 232, 236, 237; Ahzab, 33/49; Talak, 65/1; Tahrim, 66/5.

¹⁰ Hucurât, 49/13.

¹¹ Rûm, 30/21.

¹² Kadına evlenirken verilen ve yaşıyor ise babası ölmüşse erkek kardeşleri tarafından babasının mallarından düşecek olan veya düşen miras payı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Recai Galip Okandan, “Hammurabi Mecellesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XVII, S. 1-2, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1951, s. 291.

¹³ Okandan, “Hammurabi Mecellesi”, XVII, s. 292; Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum, 2000, Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, s. 2-3; Nihat Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 18.

tutabilirdi. Eğer boşamaya kadının davranışları sebep olmuşsa bu durumda kadın cihazdan mahrum bırakılabilir yahut meselenin ciddiyetine göre suda boğulabilirdi.¹⁴

Hammurabi kanunlarına göre kadın da kocasını boşayabilirdi. Örneğin, kocanın ortak yaşamın gerekliliklerini yerine getirmemesi, karısına ilgi göstermemesi, ona karşı olan görevlerini yerine getirmemesi boşanma için makul sebeplerden sayılırdı. Bu hallerde kadın evlenirken getirdiği cihazını da alıp kocasından ayrılabilirdi. Ancak kadın geçersiz mazeretler ile boşanma talebinde bulunursa esir olarak satılır veya suya atılırdı.¹⁵

2.1.3.2. Roma Hukukunda Boşanma

Roma devletinin kuruluşunun ilk beş yılında evliliğin kutsal olduğu ve bu sebeple insanlar tarafından sonlandırılmasının mümkün olmadığı görüşü hâkim olduğundan boşanmaya rastlanmaz.¹⁶ Sonraki yıllarda sadece kocaya, karısını boşama yetkisi verilmiş kadına ise kocasını boşama imkânı yine tanınmamıştır.¹⁷ Daha sonra ise serbest boşama sistemi yani her iki eşe de boşama hakkı tanıyan ya da karşılıklı rıza ile boşanmaya cevaz veren sistem¹⁸ uygulanmaya başlanmıştır.¹⁹ Bu sisteme göre eşlerin boşanmak için herhangi bir şartı taşımalarına yahut boşanma davası açmalarına gerek olmaksızın boşanmaları mümkündür.²⁰ Şayet bir eş, eşini boşamak isterse bu durumda onun boşanma isteğini bildiren bir boşanma mektubu yazması ve rüşdüne ermiş yedi Roma vatandaşı huzurunda karşı tarafa bildirmesi gerekli görülmüştür.²¹

Roma devletinde “Uzlaşma evlenmeyi, uzlaşmazlık boşanmayı doğurur.” anlayışı hâkimdi. Nasıl ki evlenme iki tarafın iradesi ile meydana geliyorsa, boşanma için de iki tarafın iradesinin yeterli olduğu fikri kabul edildiğinden devlet boşanmaya müdahale etmezdi.²² Ancak bir zaman sonra boşanmalar çoğalmaya, ahlak bozulmaya

¹⁴ Okandan, “Hammurabi Mecellesi”, XVII, s. 292; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 2-3; Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 18.

¹⁵ Okandan, “Hammurabi Mecellesi”, XVII, s. 293; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 3; Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 19.

¹⁶ Muhsin Koçak, Nihat Dalgın ve Osman Şahin, *İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 212-213.

¹⁷ Giovanni Pugliese, “Roma Ailesine Tarihi Bir Bakış”, çev. Ziya Umur, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXII, S. 1-4, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1956, s. 345.

¹⁸ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, C. II, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 1949, s. 171.

¹⁹ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976, s. 18.

²⁰ Koçak, Dalgın ve Şahin, *İslam Hukuku*, s. 212.

²¹ Nihat Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 19.

²² Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 171.

başlayıp²³ doğumlar azalınca bir emirname çıkarılarak ahlaksızlık dolayısıyla boşanma durumunda çocukların hangi eşe bırakılacağına hâkimin hükmetmesi kararı verildi. Bu, Roma devletinin boşanma alanına yaptığı ilk müdahale olarak tarihe geçti.²⁴

Roma İmparatorluğunun Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden sonra kilise, gitgide serbest boşama sistemine müdahale etti ve yavaş yavaş evlenme ve boşanma işini kendi eline almaya başladı. Bununla birlikte Roma hukukunda boşanma tamamen kalkmış olmayıp tek taraflı boşamalara müsaade edilmiş ancak haklı bir sebep olmaksızın boşayan taraf için cezalar konulmuştu.²⁵ X. yüzyıldan itibaren ise kilise hukukunun etkisiyle Roma hukukunda boşanma tamamen yasaklanmıştır.²⁶

2.1.3.3. Yahudilikte Boşanma

Yahudiler kutsal kitap olarak kabul ettikleri Tevrat ile birlikte Talmud'a da inanıp inanmama hususunda ikiye ayrılır. Hem Tevrat'a hem de Talmud'a inananlara Rabbânîler denirken, sadece Tevrat'a inanıp Talmud'un semâvi bir kitap değil, yalnızca bir fıkıh kitabı olduğunu söyleyenler Karâîler olarak isimlendirilir.²⁷ Boşanma hususunda da bu iki taraf farklı görüşlere sahiptir.

Rabbânîlere göre boşama yetkisi erkeğin elinde olup²⁸ boşama kocanın tek taraflı iradesiyle gerçekleşebilir.²⁹ Bu durumda erkek boşadığı karısına talakname vererek ondan ayrılır. Eğer kadın başka biriyle evlenir ve ondan da ayrılırsa ilk kocası ile tekrar evlenemez.³⁰

Karâîlere göre hâkimin takdir edeceği hukukî bir özür bulunmaksızın kocanın tek taraflı boşaması caiz değildir. Onlara göre karı veya koca belli sebeplere dayanarak boşanma davası açabilir. Ancak karşılıklı anlaşma sağlanması durumunda taraflar herhangi bir sebebe ihtiyaç olmaksızın da boşanabilirler.³¹

²³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 339.

²⁴ Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 171-172.

²⁵ Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 172.

²⁶ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 18.

²⁷ Abdurrahman es-Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti 'z-Zevceyn fi 't-Talak*, C. I, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1968, s. 31.

²⁸ Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 39.

²⁹ Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 25.

³⁰ Tesniye, 24/1-4.

³¹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 340.

Rabbânîler ile Karâîlerin evlenmesi caiz görülmemiştir. Çünkü Rabbânîlere göre kocanın rızası olmadığı halde hakim karısını ondan ayırır ve kadın da başka biriyle evlenirse bu durumda kadın hala ilk kocası ile nikahlı sayılır. Buna dayanarak Rabbânîler, Karâîlerin neslini haram addederler ve onlarla evlenmezler.³²

Yahudi hukukuna göre bir erkek, evlendiği kadının bakire olmadığını iddia eder ancak bu iddiası asılsız çıkarsa yahut bir kıza zorla tecavüz ettiği için onunla evlenmek zorunda bırakılırsa boşama hakkını kaybederdi. Tevrat'a göre talak hoş karşılanmamakla birlikte, geçerli sayılır ve hükme hahamlar heyeti karar verirdi. Günümüzde mahkemede verilen boşama kararı bir haham tarafından onaylanmamışsa bu durumda çiftlerin başkasıyla dinsel yollarla evlenmesi mümkün değildir.

Yahudi halkından biri boşanmak istediğinde mahalli hahamlığa başvurur. Hahamın ayrılma kararı vermeye yetkisi olmamakla beraber eğer mahkeme henüz eşleri ayırmamışsa aralarını düzeltmeye çalışır.³³

Sonuç olarak Yahudilikte boşanma her halükarda hâkimin kararına bağlı olarak gerçekleşir.

2.1.3.4. Hristiyanlıkta Boşanma

Hristiyanlığın ilk yıllarında boşanmaya müsaade edilmiş olmakla birlikte X. yüzyıldan itibaren İncil'de yer alan "Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmasın."³⁴ emri gereği evliliğin Tanrı'nın iradesi ile meydana geldiği³⁵, haliyle kurulan bir yuvanın yıkılmasının aslında Tanrı'ya karşı gelmek olduğu anlayışı yerleşmiştir.³⁶ Yine İncil'de yer alan "Karısını boşayıp başkasıyla evlenenler ve boşanan kadınla evlenenler zina yapmış olur. Kadınlar da başka bir erkekle evlenmek için kocasını terk ederlerse evlendiği kişiyle zina yapmış olur."³⁷ ifadelerine binâen erkek ve kadın nikahlanmış ve zifaf da gerçekleşmiş ise artık evlilik bağının çözülmesi mümkün değildir. Öyle ki en üst makam sayılan Papa dahi bu evliliği sonlandıramaz. Fakat şayet nikâh kıyıldığı halde zifaf gerçekleşmemişse bu durumda Papa'nın izni ile bu

³² Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti 'z-Zevceyn fi 't-Talak*, I, s. 31.

³³ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 194.

³⁴ Matta, 19/6.

³⁵ Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 170; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 338; Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 195.

³⁶ Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 195.

³⁷ Matta, 19/9; Markos, 10/11-12.

evlilik sona erdirilebilir.³⁸ Hristiyan Katolik Mezhebi hukukunca benimsenen bu görüş kilisenin gayreti ile birçok hukuk sistemine girmiş ve uzun süre yürürlükte kalmayı başarabilmiştir.³⁹

Boşanmanın yasaklandığı bu sistem insan doğasına aykırı idi. Zira birbiriyle evlenip daha sora birtakım problemler yaşayan ve evliliği devam ettirmek istemeyen eşleri zorla nikâh altında tutmak büyük sorunlara sebep olabilirdi. Kilise, oluşabilecek bu problemleri azaltmak için boşanmaya müsaade etmese de ayrılığa müsaade etmek durumunda kaldı. Buna göre eşler bazı durumlarda mahkemeye başvurup ayrılma talebinde bulunabiliyorlardı.⁴⁰ Ancak hâkim tarafından verilen ayrılık kararı ile eşler sadece birlikte yaşama görevinden kurtulmuş oluyorlar evlilik bağı ise aynen devam ediyordu.⁴¹

Eşler arasındaki ayrılık ya ebedî ya da muvakkat oluyordu.⁴² Koca, ancak karısının zina etmesi gerekçesiyle mahkemeye başvurup ebedî ayrılık talebinde bulunabiliyordu.⁴³ Şayet eşlerden her ikisi de zina etmiş veya biri diğerinin zinasına aracılık etmiş yahut onu affetmişse ayrılığa hükmedilemezdi.⁴⁴

Kadın, ağır hakaret, eşinin sıhhatini tehlikeye düşürme, haysiyetsiz hayat sürme, çocuklara Katolikliğin esaslarına aykırı terbiye verme ve Hristiyanlığı terk etme gibi durumlarda mahkemeye başvurup muvakkat ayrılık talep edebilirdi.⁴⁵ Eğer muvakkat ayrılığa hükmedilmişse süre sona erdiğinde eşler yine ortak hayatlarına geri dönerlerdi.⁴⁶ Ancak her iki durumda da ayrılığa hükmedebilmek için eşlerden birinin talebi şarttı.⁴⁷

Kilise hukukunda boşanmanın yasaklanması yönündeki kural ahlakî gevşemenin önüne geçmek, aile bağlarını güçlendirmek,⁴⁸ evliliği sıkı bir disiplin altına almak gayesine matuf olarak kararlaştırılmış olup belki de o dönem için gerekli bir yaklaşımdı.⁴⁹ Fakat yukarıda belirtildiği üzere evliliğini sonlandırmak isteyen iki

³⁸ Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 23.

³⁹ Koçak, Dalgın ve Şahin, *İslam Hukuku*, s. 213.

⁴⁰ Koçak, Dalgın ve Şahin, *İslam Hukuku*, s. 213.

⁴¹ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 16.

⁴² Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 6.

⁴³ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 17.

⁴⁴ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 338.

⁴⁵ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 17.

⁴⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 338.

⁴⁷ Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 178.

⁴⁸ Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 178.

⁴⁹ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 17.

kişiyi boşanma kapısını kapatmak toplum için çok daha zararlı faaliyetlerin kapısını açmak demektir. Haliyle bu durum reaksiyona maruz kaldı ve XVI. yüzyılda başlayan Reform hareketlerinin ardından Protestanlığın, Katolik kilisesinin prensibini gevşeterek bazı şartların (zina, terk, cana kast, işkence) gerçekleşmesi durumunda boşanmaya müsaade etmesi ile boşamayı yasaklayan sistem yürürlükten kalkmaya başladı.⁵⁰

2.1.3.5. Cahiliye Devrinde Boşanma

İslamiyet gelmeden evvel Arap toplumunda boşama yetkisi tamamen kocanın elinde idi. Zira bu dönemde evlilik, bir satış sözleşmesi, kadın da satılan eşya hükmünde olduğundan erkek dilediği zaman bu sözleşmenin kendine tanıdığı haklardan vazgeçip karısını boşayabilirdi. Bunun için herhangi bir sebep öne sürmesi gerekmezdi. Boşanma ile ilgili hiçbir kanun ve kural bulunmamakla birlikte boşama sayısında da bir sınır yoktu. Koca karısını on defa da boşasa tekrar ona dönebilirdi. Kadının ne boşanma ne de geri dönme hususunda kocasına itiraz etme yetkisi bulunmaktaydı. Bazen koca, karısını boşar sonra tekrar ona döner sonra yine boşar ve yine dönerdi. Böylece kadın, evlilik ile ayrılık arasında beklemeye mahkûm olurdu.⁵¹ Öyle ki Hz. Âişe Bakara suresinin 229. ayetinin inmesine vesile olan olayı şöyle anlatmaktadır: Erkek karısını boşamak istediğinde hemen boşayabilirdi. Yüz veya daha fazla kez de boşamış olsa iddeti devam ederken döndüğünde kadın yine onun karısı olmaya devam ediyordu. Bu hal şu olaya kadar devam etti: Bir adam karısına “Vallahi seni ne boşayacağım ne de himaye edeceğim, ebedi olarak böyle tutacağım.” dedi. Kadın “Bu nasıl olur?” deyince adam “ Seni boşayacağım, iddetin bitmek üzereyken geri döneceğim (bunu devamlı tekrar edeceğim)” deyince kadın Hz. Aişe’ye gelerek durumu anlattı. Hz. Aişe, Resûlullah (s.a.v.) gelene kadar sustu. Hz. Peygamber gelince durumu ona anlattı. Resûlullah (s.a.v.) da sükût etti. Derken şu ayet indi: “*Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.*”⁵² Hz. Aişe dedi ki: “Bunun üzerine insanlar boşama işini yeniden gözden geçirdi. Kimi boşadı kimi ise boşamadı.”⁵³

⁵⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 353.

⁵¹ CİN, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 34, 37; ACAR, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 10; DALGIN, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 20; KARAMAN, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 44.

⁵² Bakara, 2/229.

⁵³ Tirmizî, “Talak”, 16.

Arap toplumunda her ne kadar boşama erkeğin elinde olsa da soylu kadınların evlenirken boşama yetkisi talep ettikleri ve istedikleri zaman bu yetkiye dayanarak kocalarını boşayabildikleri kaynaklarda geçmektedir.⁵⁴

2.1.3.6. Cermen Hukukunda Boşanma

Cermen hukukunda evliliği akdeden soplarn⁵⁵ karşılıklı anlaşması ile bu müessesenin sona erdirilmesi mümkündü. Erkek tek taraflı olarak da evliliği nihayete erdirebilirdi. Ancak bunun için kadının zina etmesi, kocasının hayatına kastetmesi, kısır olması gibi şartlardan biri gerçekleşmiş olmalıydı. Şayet bu şartlardan biri olmaksızın bir erkek evliliğini feshederse boşama hukuken geçerli olmakla birlikte kadının sopunun intikamına maruz kalırdı. Bunun sonucunda erkek veya kadının sopundan çıkarılması ile evlilik sona ererdi. Bir kadının kocası öldükten sonra tekrar evlenmesi ise kocasına hakaret sayıldığından uygun görülmezdi.⁵⁶ X. yüzyıldan itibaren boşanma kilise hukukuna tâbi olarak yasaklanmıştır.⁵⁷

2.1.4. Talakın Rukûnleri

Hanefî mezhebine göre talakın ruknû kocanın hanımını boşarken kullandığı sözcük ve üsluptur. Bu, yol vermek, serbest bırakmak, bağı kaldırmak gibi sarih sözcüklerle olabildiği gibi “Çık git.”, “Evi terk et.” gibi kinayeli kullanımlarla da olabilir. Bununla beraber îlâ ve mülâanede kullanılan ifadeler de bu minvalde değerlendirilir.⁵⁸

Şâfiî ve Hanbelîlere göre talakın beş ruknû bulunmakta olup bunlar, talakı veren, talak esnasında kullanılan ifade, boşamaya mahal olmak, velayet, boşama

⁵⁴ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 10.

⁵⁵ Aralarında kan bağı olan kişilerin oluşturdukları birlik. Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Münir Çağıl, “Garp Hukuk Tarihinde Cermen Devri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXIII, S. 1-2, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1958, s. 50.

⁵⁶ Çağıl, “Garp Hukuk Tarihinde Cermen Devri”, C. XXIII, S. 1-2, s. 61; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 9.

⁵⁷ Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, II, s. 178; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 18.

⁵⁸ Ebu Bekir Alaeddin Mesud b. Muhammed el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâi’u’s-Sanâi’ fî Tertîbi’s-Şerâi’*, C. III, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1986, s. 98; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, C. IX, Dâru’l-Fikr, Şam, t.y., s. 6878; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 357.

kastının bulunması şeklinde sıralanmaktadır. Mâlikîler, velayet ile ilk ruknû birleştirmiş, diğerlerinde ise onlarla aynı görüşe sahip olmuşlardır.⁵⁹

2.1.5. Talak İfade Eden Lafız Ve Fiiller

İslam hukukuna göre boşama yetkisini elinde bulunduran koca, eşinden ayrılmak istediğinde bunu gerçekleştirmek için bir adım atmalıdır. Zira hiçbir şey yapmaması durumunda bu isteğine hukukî bir sonuç bağlamak mümkün değildir. Koca, söz, yazı veya işaretler ile bu iradesini ortaya koyabilir.⁶⁰

2.1.5.1. Sözlü Beyan İle Talak

Boşama sözlü bir tasarruf olduğundan gerçekleşme anında sarf edilen kelimeler hukuken değerlidir. Zira boşama ifade edip etmemesi açısından kapalı veya açık ifadelerden hangisinin kullanıldığı boşama ile ilgili hükümleri etkiler.⁶¹ Boşamada kullanılan lafızlar ikiye ayrılır: Sarih lafızlar ve kinayeli lafızlar.⁶²

2.1.5.1.1. Sarih Lafızlar İle Talak

Kullanıldığında boşama anlamı açık olarak anlaşılan ve insanlar arasında örfe çoğunlukla karı-kocanın boşamasında kullanılan sözlere sarih lafızlar denir.⁶³ Talak ve aynı kökten türeyen kelimelerin sarih olduğu konusunda ittifak vardır.⁶⁴ Şâfiîler ve Hanbelîler ayrılma anlamındaki *firâk* ve salıverme anlamındaki *serâh* kelimeleri ile bunlardan türeyen ifadeleri, Kur'ân'da çok defa talak anlamında kullanıldığı için sarih boşama lafızlarından kabul etmişlerdir.⁶⁵ Sarih lafızlara örnek olarak şunlar verilebilir:

⁵⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6878-6879; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 357.

⁶⁰ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 234.

⁶¹ Ahmet Yaman, Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, İFAV Yay. İstanbul, 2017, s. 189.

⁶² Burhâneddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekr b. Abdülcelil el-Merğînânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye fî Şerhi'l-Bidâye*, C. I, thk. Talal Yusuf, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t. y., s. 225; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, III, s. 101; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd el-Hafîd (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, C. III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, s. 95; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 184.

⁶³ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 225; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî Hatib eş-Şirbînî (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*, C. IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 456-457; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 371.

⁶⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 225; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 95; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 457.

⁶⁵ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, s. 4; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 95; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 457.

“Seni boşadım.”, “Sen boşsun.”, “Boş ol.”, “Seni boşamak bana farz oldu.”, “Seni boşamak bana vaciptir.”, “Sen buradan Şam’a kadar boşsun.”, “Sen benim ilimimde boşsun.”⁶⁶

Sarih lafızlar ile yapılan boşamalarda niyet ya da karine (ortamın delaleti) aranmaksızın boşama gerçekleşir.⁶⁷ Kişinin söylediği sözler ile boşamayı kastetmediğini iddia etmesi, durumu değiştirmez.⁶⁸ Hanefî fakihler sarih lafızlar ile yapılan boşamayı bir ric’î talak olarak kabul etmişlerdir.⁶⁹

Örfün kendisine boşama anlamı yüklediği bazı kinayeli sözler de sarih olarak kabul edilmiştir. “Sen haramsın”, “Sen bana haramsın”, “Ben sana haramım.”, “Sen bana namahrem oldun.”, “Helalim haram olsun.” gibi ifadeler bu minvalden sayılmıştır. Bizzat talak ifade etmediği halde örfen bu anlama gelen yukarıdaki örnekler ile bir bâin talak meydana gelir.⁷⁰

2.1.5.1.2. Kinayeli Lafızlar İle Talak

Boşama anlamı olmakla birlikte başka anlamlara da gelebilen ve gerçek maksadın ancak kişinin niyetini açıklaması ile ortaya çıktığı ifadelere kinayeli lafızlar denir.⁷¹ “Benden uzak ol.”, “Cehenneme git.”, “Evlen.”, “Örtün.”, “Aramızda nikah yoktur.”, “Senden ayrıldım.”, “Seni serbest bıraktım.”, “Benden kurtuldun.”, “Çık.”, “Git.”, “Babanın evine git.”, “Serbestsin.”, “Sen bâinsin.”, “Ailenine katıl.”, “Sen benden hâlisin.”, “Sen benden berîsin.” gibi söylemler kinayeli sözlerden sayılmıştır.⁷² Ancak Hanefîlere göre bu lafızların boşama ifade etmesi için şu şartlardan en az birinin gerçekleşmesi gerekmektedir:

a. Koca bu sözleri boşama niyetiyle söylemiş olmalıdır.⁷³

⁶⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 225; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, III, s. 98; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 185-186; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 372; Saffet Köse, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yay., Ankara, 2012, s. 495.

⁶⁷ İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, IV, s. 4; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 225.

⁶⁸ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 456.

⁶⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 225; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, IV, s. 4.

⁷⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 184-186.

⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, III, s. 296; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2016, s. 85.

⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 73, 80; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 235; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 459; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 187; Köse, “Aile Hukuku”, s. 495.

⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 80-81; Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme (ö. 620/1223), *el-Muğni*, C. VII, Mektebetü’l-Kahire, Kahire, 1968, s. 338.

b. Bu sözlerin kullanıldığı ortam, boşama niyetinin varlığına delalet etmelidir.⁷⁴ Bir ortamda boşama niyetinin anlaşılabilceği üç durum söz konusu olabilir: Rıza hali, öfke hali ve boşanma işinin konuşulması hali.⁷⁵

Rıza hali, öfkeli olunmayan, karı koca arasında boşanma ile ilgili herhangi bir mevzunun konuşulmadığı haldir. Koca, bu durumdayken boşama anlamına gelebilecek kinayeli bir söz kullanırsa, niyeti sorulur. Şayet boşama niyetinde olmadığını söyler ve yemin ederse boşama gerçekleşmez.⁷⁶

Öfke hali, karı kocanın münakaşa ettiği, tartıştığı yahut şiddetli geçimsizliğin bulunduğu haldir. Şayet koca, bu vaziyet içerisindeyken karısına, “İddet bekle.”, “Evi terket.”, “Rahmini temizle.” gibi kinayeli sözler sarf ederse niyet aranmaksızın hukuken boşama gerçekleşir.⁷⁷ Kocanın boşama niyetinin bulunmadığını ifade etmesi durumunda ise kendi vicdanına bırakılarak diyâneten iddiası tasdik edilir.⁷⁸

Boşanma işinin konuşulması hali, karı kocanın kendi aralarında boşanma meselesini konuştukları veya tartıştıkları haldir. Eğer kadın, bu durumdayken kocasından kendisini boşamasını talep eder ve koca da “İddet beklemeye başla.”, “Seninle ilişigimiz kesildi.” gibi kinayeli sözler ile karşılık verirse niyete bakılmadan hukuken boşama gerçekleşir. Fakat “ Kalk.”, “Çık, git.”, “Yalnız kal.” gibi sözler sarf ederse kocanın niyetine göre karar verilir.⁷⁹

Kinayeli lafızlar kullandığında talak niyeti olup olmadığı konusunda söz, yemin edecek olan kocaya aittir. Ancak bu yeminin hâkim önünde söylenmesi şart olmayıp kadının ona evinde yemin ettirmesi de yeterlidir. Şayet koca, yemine razı olmazsa kadın onu mahkemeye verir ve yine yemin etmezse bu durumda hâkim aralarını ayırır.⁸⁰

Kinayeli sözler ile yapılan boşama Hanefîlere göre bâin talak sayılırken, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ric’î talak olarak kabul edilmiştir.⁸¹ Yine Hanefîlere göre sarîh lafızlar ile yapılan boşamada kullanılan sözler açık olduğundan kocanın niyeti ne olursa olsun sadece bir ric’î talak meydana gelirken⁸² İmam Şâfiî ve İmam

⁷⁴ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 85.

⁷⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 235-236; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 298; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 185; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 373-374.

⁷⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 185.

⁷⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 185.

⁷⁸ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 373.

⁷⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 373-374.

⁸⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 301.

⁸¹ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 235.

⁸² Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 235.

Mâlik (ö. 179/795) birden fazla talakın meydana gelmesini kocanın niyetine bağlamışlardır. Yani iki talaka niyet ederek söylemişse iki, üç talaka niyet ederek söylemişse üç talak meydana gelir.⁸³ Hanefîlere göre de boşama esnasında kinayeli lafızlar kullanıldığında anlamı kapalı olan bu lafızların hükmü, kocanın niyetine bağlı olup birden fazla boşamanın gerçekleşmesi mümkündür.⁸⁴

Hanefîlere göre kinayeli lafızların kullanımı halinde boşamanın gerçekleşmesi için ya kocanın boşamaya niyet etmesi yahut içinde bulunulan halin boşamaya delalet etmesi gerekir. Ancak İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre kinayeli lafızlar kullanıldığında sadece kocanın niyeti esas alınır ve içinde bulunulan halin delaletinin talakın gerçekleşip gerçekleşmemesinde herhangi bir tesiri yoktur.⁸⁵

Osmanlının son dönemlerinde aile hukukunu kanunlaştırma çalışmaları sonucu hazırlanan Hukuk-ı Aile Kararnamesinin sarîh ve kinayeli lafızlar ile ilgili maddesi de Şâfiî mezhebinin görüşü esas alınarak hazırlanmış ve şu şekilde yürürlüğe girmiştir: “Talâk elfâz-ı sarîha ile vâki olur. Mütââref olan elfâz-ı kinâyeye dahi sarîh hükmündedir. Ama mütââref olmayan elfâz-ı kinâyeye ile talâkın vukûu ancak zevcin niyetine mütevakıftır. Zevcin talâka niyet edip etmediği hakkında tarâfeyn ihtilâf etseler zevc yeminiyle tasdik olunur.”⁸⁶

2.1.5.2.Yazılı Beyan İle Talak

Bir kişinin sözlü olarak hanımını boşaması mümkün olduğu gibi, ona ulaşamadığı durumlarda yazılı olarak da bu boşamayı gerçekleştirmesi mümkündür. Bununla beraber yazılı olarak boşamanın gerçekleşmesi, imkânsızlık şartına bağlı olmayıp karı kocanın birbirinden ayrı olması, hanımının kayıp olması, kocanın okuma yazma bilen sağır ve dilsiz olması gibi bir durumun bulunması hallerine has değildir.⁸⁷

Hanefîlere göre koca, bir kâğıda hanımının adını, adresini ve bizzat hanımına hitap eden sarîh lafızlar kullanarak onu boşadığını yazarsa bu durumda niyetine bakılmaksızın boşama gerçekleşir.⁸⁸ Şayet koca, “Mektup sana ulaştığı zaman sen

⁸³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 96; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 461.

⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 73.

⁸⁵ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 456.

⁸⁶ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Md. 109.

⁸⁷ Cîm, *Eski Hukukumuzda Boşama*, s. 51.

⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 143; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, III, s. 126; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 374.

boşsun.” diye bir kayıt koymuşsa bu durumda mektup hanımına ulaşmadıkça boşanma gerçekleşmiş olmaz. Ancak bu veya buna benzer bir kayıt yoksa mektubun yazıldığı tarihte boşama gerçekleşmiş sayılıp hanıma ulaşmaması boşamaya engel teşkil etmez.⁸⁹ Eğer koca bir kağıda, hanımının adı ile adresini yazmadan ve ona hitap ifadesi barındırmadan onu boşadığını yazarsa bu durumda boşamanın gerçekleşmesi kocanın niyetine bağlıdır. Boşamaya niyet ederek yazdığı anlaşılırsa boşama gerçekleşir aksi halde boşama meydana gelmez.⁹⁰ Mektup ile boşamanın sünnet olan şekli ise kocanın “Bu yazım sana ulaştığında, adet görüp temizlendikten sonra sen boşsun.” demesidir. Zira cinsel ilişkinin gerçekleştiği temizlik döneminin uzayıp mektubun da bu dönemde kadına ulaşmış olma ihtimali vardır. Belirlenen şartla kadının adet görüp temizlendikten sonra boş olması sağlanmış olur ki böylece sünnete uygun boşama gerçekleşmiş olacaktır.⁹¹

Şâfiî mezhebine göre kişi, hanımına gönderdiği mektupta sarîh ifadeler kullanarak onu boşadığını ifade etse dahi niyetine bakılır. Şayet niyeti hanımını boşamak ise talak gerçekleşir ancak niyeti bu yönde değilse talak meydana gelmez.⁹²

Hanbelî ve Mâlikîlere göre ise koca, mektubunda sarîh boşama ifadeleri kullanarak hanımını boşadığını ifade etmişse niyete bakılmaksızın talak gerçekleşir. Eğer lafızlar kinayeli ise bu durumda yine kocanın niyetine itibar edilir.⁹³

Günümüz şartlarında kısa mesaj veya elektronik posta ile yapılan boşamalar da bu kategoride değerlendirilerek geçerli sayılmıştır.⁹⁴

2.1.5.3. İşaretler İle Talak

Hanımını boşadığını konuşarak ifade etmesi mümkün olmayan dilsizlerin, nasıl ki işaretler ile nikahlanması, alışveriş yapması geçerli oluyorsa boşaması da istihsanen geçerli sayılmıştır.⁹⁵ Ancak dilsizin boşama için yaptığı işaret, boşamayı kastettiğini herkesin anlayabileceği kadar açık olmalıdır.⁹⁶ Şayet kullandığı işaretler,

⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 143; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 193.

⁹⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 374-375.

⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 16.

⁹² Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 463; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 235.

⁹³ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 235.

⁹⁴ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 84.

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 143-144; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 224; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 241; Molla Hüsrev Muhammed b. Ferâmürz (ö. 955/1480), *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, C. I, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, t.y., s. 360.

⁹⁶ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 463.

kesin olarak boşamaya delalet etmiyorsa ya da boşama şüphesini uyandırmıyorsa bu işaretler ile boşama gerçekleşmez.⁹⁷

Yazı yazmayı bilen bir dilsizin işaretler ile değil de yazı ile hanımını boşamasının mümkün olup olmaması hususunda ise mezhepler arasında ihtilaf vardır. Hanefîlerin çoğunluğuna göre dilsiz, yazı yazmayı biliyorsa işaretlerle olduğu gibi yazı ile de hanımını boşayabilir. Hanbelîlere göre dilsizin boşaması ancak işaretler ile olurken⁹⁸ Şâfiî mezhebinde ise boşama lafızları şayet boşama niyetiyle kâğıda yazılmışsa geçerli olur, aksi halde geçerli olmaz.⁹⁹

Mezhep âlimlerinin çoğuna göre konuşabilen birinin işaretler ile hanımını boşaması caiz görülmezken Mâlikî mezhebine göre eğer kişi boşama niyetiyle bu işaretleri kullanmışsa talak gerçekleşir.¹⁰⁰

2.1.6. Talakın Hükümü

Hanefîlere göre talakta asıl olan mübahlıktır.¹⁰¹ Nitekim Kur'ân'da, Allah Teâlâ, *“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın...”*¹⁰² ve *“Kadınları boşadığınızda size bir günah yoktur.”*¹⁰³ buyurmuştur. Zikredilen ayetlerde boşamanın mutlak olarak zikredilmesine dayanan Hanefî âlimler, Hz. Peygamberin, *“Allah katında en sevimsiz helal, boşamadır.”*¹⁰⁴ hadisini de delil olarak öne sürmüşlerdir. Yine Hz. Peygamberin Hz. Hafsa'yı bir şüphe veya yaşlılık bulunmadığı halde boşamasını, Peygamberimizin torunu Hz. Hasan'ın çok defa evlenip boşanmış olmasını, Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf, Muğîre b. Şube gibi ashabın önde gelenlerinin eşlerini boşamalarını talakın mübah olduğuna delil olarak göstermişlerdir.¹⁰⁵

Bazı İslam âlimleri ise talakın aslen haram olduğunu, ancak ihtiyaç halinde mübah sayılabileceğini zikretmişlerdir. *“İsyan ederek kocasından boşanma talep eden (hul') kadına Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti olsun.”*¹⁰⁶ hadisini delil

⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 145.

⁹⁸ Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 236.

⁹⁹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s.463.

¹⁰⁰ Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 236.

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 2.

¹⁰² Talak, 65/1.

¹⁰³ Bakara, 2/236.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Talak”, 3; İbn Mâce, “Talak”, 1.

¹⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 3.

¹⁰⁶ Tirmizî, “Talak”, 11.

kabul eden alimlere göre evlilik, Allah'ın (c.c.) bir nimeti olup hiçbir sebep olmaksızın evliliği sona erdirmek nankörlüktür; nankörlük ise haramdır. Yine sebepsiz boşamanın kocanın hanımına ve çocuklarına eziyet olduğunu ifade ederek bunu caiz görmemişlerdir.¹⁰⁷

Boşanmanın genel hükmü hakkındaki görüşler bu şekilde olmakla birlikte İslam âlimlerinin, eşleri boşanmaya sevk eden amilleri göz ardı etmemelerinin bir sonucu olarak talak ile ilgili verdikleri hükümler bazen cevaz sınırından farza kadar çıkarken bazen de memnû sahası içerisinde harama kadar inebilmiştir.¹⁰⁸ Bu durumlardan kısaca bahsedelim:

a. Talakın farz olması durumu: Evli kimsenin şayet boşanmazsa kesin olarak harama düşeceğini bilmesi ya da bir farzı terk etmek durumunda kalacak olması, dört ay boyunca eşine yaklaşmamaya yemin eden (îlâ yapan) kişinin süre dolmasına rağmen hanımına dönmemesi ve geçimsizlik halinde hakemlerin boşanmayı gerekli görmeleri durumunda talak farzdır.¹⁰⁹

b. Talakın mendup olması durumu: İffetli olmayan, ağız bozuk olup küfür ve hakaret eden, dini yaşantısına dikkat etmeyen, namaz, oruç gibi farz ibadetleri yerine getirmeyen, içki içen, kumar oynayan bir kadından boşanmak mendup yani dinen tavsiye edilen bir davranış sayılmıştır.¹¹⁰

c. Talakın mekruh olması durumu: Allah'ın ve kocasının haklarına riayet eden ve herhangi bir kusuru bulunmayan kadının, usulüne uygun dahi olsa sebepsiz yere boşanması mekruhtur.¹¹¹

d. Talakın haram olması durumu: Kişinin hanımını hayız yahut nifas günlerindeyken ya da cinsel ilişkinin yaşandığı temizlik süresi içerisindeyken boşaması (bid'î talak) haramdır.¹¹² Bununla birlikte hanımını boşaması halinde harama düşme tehlikesi ortaya çıkacaksa bu durumda da boşanma haram olarak kabul edilmiştir.¹¹³ Ancak her ne kadar bu şekildeki boşamaya haram hükmü verilse de boşama geçerli olup hukukî sonuç doğurur.¹¹⁴

¹⁰⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 228.

¹⁰⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 356.

¹⁰⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 357; Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti 'z-Zevceyn fi 't-Talak*, I, s. 85; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 359.

¹¹⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 357; Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti 'z-Zevceyn fi 't-Talak*, I, s. 85; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 359.

¹¹¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 357; Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti 'z-Zevceyn fi 't-Talak*, I, s. 85; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 223.

¹¹² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 357.

¹¹³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 359.

¹¹⁴ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 185.

2.1.7. Talak Yetkisi

İslam hukukundaki genel prensibe göre talak yetkisi aslen kocaya verilmiş bir hak ve hukuki yetki sayılmıştır. Bu konuda İslam hukukçuları arasında görüş birliği vardır.¹¹⁵ Şu ayetleri delil olarak göstermişlerdir:

1. *“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah’ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah’ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.”*¹¹⁶

2. *“Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi hali müstesna, affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz), takvâyâ daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür.”*¹¹⁷

3. *“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zîfafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”*¹¹⁸

4. *“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah’tan korkun. Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.”*¹¹⁹

Kur’ân’ı Kerim’de, ailevî huzursuzlukları nihayete erdirebilecek son çare olarak zikredilen boşamanın, kaç kez olacağından, öncesi ve sonrasındaki yükümlülüklerden bahsedilmekle birlikte boşama yetkisinin kime ait olduğu hakkında

¹¹⁵ Muvatta, “Talak”, 25; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 39; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 492; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, III, s. 85; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvalü’ş-Şahsiyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabi, Kahire, 1957, s. 288; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 220.

¹¹⁶ Bakara, 2/229.

¹¹⁷ Bakara, 2/237.

¹¹⁸ Ahzab, 33/49.

¹¹⁹ Talak, 65/1.

açık bir hüküm verilmemiştir. Bununla birlikte zikredilen ayetlerde dolaylı olarak bu yetkinin erkeğe verildiğine dair işaretler vardır. Özellikle kullanılan fiillerin tamamının evli erkeklere isnat edilmesi İslam hukukçularının bu konuda hemfikir olmalarında en önemli etkeni teşkil etmiştir. Ayrıca boşama yetkisinin cahiliye döneminde de erkekte olduğu bilindiği halde Allah Teâlâ'nın Kur'ân'ı Kerim'de bu konuda yeni bir hüküm koymayarak var olan uygulamayı devam ettirmesi bu yetkinin erkekte bırakıldığının göstergesidir.¹²⁰

5. "... Ancak kadının veya nikah bağı elinde bulunan erkeğin vazgeçmesi hariç..."¹²¹ ayeti de boşamanın erkeğe ait olduğunu gösteren bir delil sayılmıştır. Nitekim nikah bağı elinde tutan kişinin bu nikahı bozmaya da yetkisinin gerekliliği dolaylı olarak ortaya çıkar.¹²²

6. Bir başka ayet ise "*Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.*"¹²³ denilmiş ve erkeklerin "kavvâm" olduğu ifade edilmiştir. Bir kısım âlimler bu kelimeyi erkeğe verilen boşama yetkisi olarak tefsir etmişler ve delil olarak öne sürmüşlerdir.¹²⁴

Boşama yetkisinin erkeğe ait olduğuna dair bazı ayetlerden getirilen delilleri, hadisler de destekler mahiyettedir. Bu minvaldeki örnekler ise şunlardır:

1. Peygamber Efendimiz hanımı Hz. Hafsa'yı bir ric'î talak ile boşamış daha sonra ona geri dönmüştür.¹²⁵

2. Hz. Peygambere bir köle gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, efendim beni cariyesi ile evlendirdi ancak şimdi bizi ayırmak istiyor." dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz minbere çıktı ve şöyle söyledi: "*Ey insanlar, sizden birisine ne oluyor ki, kölesini cariyesi ile evlendiriyor sonra da onları ayırmak istiyor. Şüphesiz talak, bacağı tutana (nikâh yetkisini elinde bulunduran kocaya) aittir.*"¹²⁶

3. Hz. Peygamber döneminde Abdullah b. Ömer hayızlı olduğu halde hanımını boşamış, bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Peygambere durumu sormuş, Hz. Peygamber de şöyle cevaplamıştır: "*Ona emret, hanımına dönsün. Hayızdan temizlenip tekrar hayız görüp tekrar temizleninceye kadar onu nikâhında tutsun. Bundan sonra ister*

¹²⁰ Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 34.

¹²¹ Bakara, 2/237.

¹²² Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 35.

¹²³ Nisa, 4/34.

¹²⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 225.

¹²⁵ Ebû Dâvûd, "Talak", 38; İbn Mâce, "Talak", 1; Nesâî, "Talak", 76.

¹²⁶ İbn Mâce, "Talak", 31.

tutsun, ister cinsel ilişkiye girmeden boşasın. Allah Teâlâ'nın kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet budur."¹²⁷

4. İbn Abbas'ın bir rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: *"Boşama hakkı erkeklere, iddet beklemek ise kadınlara aittir."*¹²⁸

Verilen ayet ve hadislerde görüldüğü üzere erkeğin boşama yetkisi irdelenmemiş yahut eleştiri konusu edilmemiş ve hükümler de erkeğin bu yetkiye sahip olduğu genel kabulü ile verilmiştir. Bu durum yetkinin erkekte olduğunun göstergesidir.

Boşama yetkisinin aslen erkekte olduğunun diğer bir delili ise icmâdır. Nasıl ki Hz. Peygamber döneminde erkeğin boşaması hususunda itiraz gelmediyse ondan sonraki dönemde de İslam âlimleri tarafından erkeklerin bu uygulamasına bir itiraz söz konusu olmamıştır. Bu da ümmetin âlimlerinin kocanın talak yetkisi konusunda (sükûtî) icmâ ettiklerine işaret etmektedir.¹²⁹

Konunun aklî delillerle temellendirilmesi de mümkündür. Zira eda ehliyetine sahip olan bir erkeğin nasıl ki yaptığı her türlü tasarrufu geçerliyse ve hukukî sonuç doğuruyorsa, nikâh ve talak gibi tasarrufları için de bu durum geçerlidir. Haliyle bir erkeğin yaptığı boşamanın geçerli sayılması aklen bir zorunluluktur.¹³⁰

Kadın, duygusal olarak daha hassas, kırılgan bir yapıya sahip olduğu için tüm talak yetkisini elinde bulundurduğunda onun basit sebeplerle evliliğine son vereceği endişesi bulunması da yine yetkinin erkeğe verilmesinin sebebidir.¹³¹

Bir başka görüşe göre erkek, aile kurma ve devam ettirme aşamalarında oldukça fazla emek ve güç sarf eder. Mehir, nafaka gibi harcamalarla ailesini mutlu etmeyi amaçlar ve böylece aileyi kurma ve yönetme yetkisini üstlenir. Ancak artık tahammülünün tükendiği, aile reisliği sorumluluğunu üstlenemeyecek şartlara geldiğinde kocaya, bu mükellefiyetlerinden vazgeçme yetkisini vermek adil bir anlayış olacaktır.¹³²

Evlilik bağı, haklılık veya haksızlık meselesi olmadığı halde şayet boşama yetkisi erkekten alınıp hâkimlere verildiği düşünülürse bu durumda onlar, haklıyla haksızı ayırt etmek için açık seçik deliller talep edecek ve bu delillere göre hüküm

¹²⁷ Buhârî, "Talak", 1; Müslim, "Talak", 1; Ebû Dâvûd, "Talak", 4; İbn Mâce, "Talak", 2.

¹²⁸ Muvatta, "Talak", 25.

¹²⁹ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 361.

¹³⁰ Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 23.

¹³¹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 77.

¹³² Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *İslamda Aile Hukuku*, çev. Memiş Tekin, Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 2013, s. 48.

vereceklerdir. Hâlbuki evlilik sevgi, anlayış ve anlaşma üzerine kurulu bir müessese olup bunların ortadan kalktığı ve yeniden sağlanmasının mümkün olmadığı durumlarda bir delil bulunmaması sebebiyle eşleri ayırmamak uygun değildir.¹³³

Eşler, sevgi ve nefret dışındaki hadiselerden dolayı mahkemeye başvurduğunda ise haklı çıkmak adına şahitler tutmak, hâkim önünde aile sırlarını ifşa etmek ya da aradaki tüm bağları koparmak gibi durumlarla karşı karşıya kalabilirler.¹³⁴ Hatta mahkemenin boşamasını sağlamak amacıyla haksız ithamlar ve uydurma deliller de öne sürebilirler. Bu da karşılıklı nefret ve kin duygularını kabartır ve eşler arası düşmanlığa kadar gidebilir.¹³⁵ Bu gibi durumların önüne geçmek için boşama yetkisinin aslen ev halkından birine yani kocaya verilmesi dinen uygun görülmüştür.

Tüm bunlarla beraber İslam hukukunda boşama mercii tek değildir. Her ne kadar kocanın boşama yetkisi var olsa da gerekli durumlarda kadın, kocasıyla anlaşıp ondan ayrılabilir.¹³⁶ Ya da nikâh esnasında kocasından talak talebinde bulunabilecek, evliliği devam ettiremeyecek duruma geldiğinde bu yetkisini kullanabilecektir.¹³⁷ Yahut -bazı mezheplere göre- eşlerin arasını düzeltmekle vazifelendirilen hakemler, eşleri barıştıramamaları halinde boşamaya hükmedebileceklerdir.¹³⁸ Son olarak ister erkek ister bayan, mahkemeye başvurarak eşinden ayrılma talebinde bulunabilecektir ki bu durumda mahkeme boşamaya hükmedebilecektir.¹³⁹ Sonuç itibariyle İslam hukukunda boşama yetkisi tek kişinin tekeline verilmemiş olup bazen eşler, bazen hakemler, bazen de hâkim boşama yetkisine sahiptir.¹⁴⁰

2.1.8. Talak Ehliyeti

Boşama yetkisinin kullanılabilmesi için bu hakka sahip olan kişinin bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Bu özellikleri taşımayan kişinin yapmış olduğu

¹³³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 359.

¹³⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 359.

¹³⁵ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 77.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 171; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 89; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s.178, 265.

¹³⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 220.

¹³⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 117; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, C. I, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimeşk, 1980, s. 472.

¹³⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, s. 358-359.

¹⁴⁰ Koçak, Dalgın ve Şahin, *İslam Hukuku*, s. 217-218.

talak muteber sayılmaz. Bu sebeple vaki olan talakın geçerli sayılması için kocanın boşama ehliyetine, kadının ise boşanma ehliyetine sahip olması zorunludur.¹⁴¹

Talakın geçerli olması için boşamayı koca veya onun yetki verdiği kişinin yapması gerekir.¹⁴² Hukuk-ı Aile Kararnamesinde bu şart “Talakın ehli mükellef olan zevcdir.”¹⁴³ şeklinde maddeleştirilmiştir. Boşama yetkisi verilen vekilin boşaması caiz olmakla birlikte velinin böyle bir yetkisi olmayıp velayeti altındaki kişinin karısını boşayamaz.¹⁴⁴

İslam âlimlerine göre koca, hanımını boşayabilmek için tam eda ehliyetine sahip olmalıdır. Yani akıl sağlığı yerinde olup buluğ çağına ulaşmış olması gereklidir.¹⁴⁵ Buna göre ergenliğe ulaşmamış çocukların, aklî melekeleri yerinde olmayan akıl hastası ve bunakların, uyuyan ya da baygın halde olanların, boşama vekâleti verilmeyen kişilerin yapacağı boşamalar geçerli değildir.¹⁴⁶

Eksik eda ehliyetine sahip olanlar ile hiç eda ehliyeti bulunmayanların velileri tarafından evlendirilmeleri mümkün olmakla birlikte velilerin bu evliliği sonlandırmaları mümkün değildir. Haliyle aklî dengesi yerinde olmayan birini evlendirmeye yetkisi olan veliye talak yetkisi tanınmamıştır.¹⁴⁷

Talak ehliyetine sahip bir erkeğin boşamasının muteber olması için kadın da bazı şartları sağlıyor olmalıdır. Öncelikle boşanan kadın, boşayan erkeğin nikâhı altında bulunmalı ya da ric’î talaktan dolayı iddet bekliyor olmalıdır.¹⁴⁸ Hukuk-ı Aile Kararnamesinde de “Talakın mahalli nikâh-ı sahih ile menkûhe olan veya mu’tedde olan kadındır. Nikâhı feshedilen zevce-i mu’tedde mahalli talak olmaz.”¹⁴⁹ demek suretiyle bu hüküm yer almıştır. Hanefî mezhebine göre kadının nafakasının kocası tarafından sağlanmasının vacip olması, kocasının evinde oturması ve bu sırada başka biriyle evlenememesi gibi bazı evlilik hükümlerinin devam etmesi sebebiyle bâin talak iddeti beklerken kocanın hanımını yeniden boşaması caizdir. Ancak fakihlerin

¹⁴¹ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s. 188-189.

¹⁴² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 193; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 360.

¹⁴³ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Md. 102.

¹⁴⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 194; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 360.

¹⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 224; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 487; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, III, s. 101.

¹⁴⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 224; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 487; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 193; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 78.

¹⁴⁷ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s. 189.

¹⁴⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 201.

¹⁴⁹ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Md. 103.

çoğunluğu bâin talak ile evlilik bağının sona erdiğini kabul ederek boşamayı takip eden iddet günlerinde yapılan talakı geçersiz saymışlardır.¹⁵⁰

Bir hanım, kocası tarafından üç talak ile boşandıysa ve böylece beynûnet-i kübra gerçekleştiyse bu durumda iddet bekliyor dahi olsa kocanın boşama hakkı kalmadığı için yeni bir talak vâki olmaz.¹⁵¹

Bir kimsenin henüz evlenmediği yahut evlenip de boşandığı ve artık iki yabancı haline geldiği bir kadını boşamasının geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. İmam Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel, sahabe-i kirâm ve tâbiûnun çoğunluğuna göre Hz. Peygamber'in "*Nikâhtan önce talak yoktur.*"¹⁵² ve "*İnsanoğlu sahip olmadığı bir şeyi adar, azad eder ve boşarsa bunlar hükümsüzdür.*"¹⁵³ hadis-i şerifleri gereği bir erkeğin nikahlı olmadığı birini boşaması muteber değildir.¹⁵⁴ İmam Mâlik'e göre muayyen bir şehir veya mahalle zikredilerek takyid edilirse muteber aksi halde değildir. Ebû Hanîfe'ye göre ise her türlü geçerli olup evlenir evlenmez kişinin karısı ondan boşanmış olur.¹⁵⁵

Nikâh akdini tamamen sonlandıran fesih durumunda ise eşler birbirinin yabancı haline geldiğinden dolayı kadın boşamaya mahal olmaktan çıkar. Bunun için ayrıca iddetin sona ermesi gerekli değildir.¹⁵⁶

Bir kocanın yapmış olduğu boşamanın geçerli sayılması için yukarıdaki şartları taşıyor olması gerekmekle birlikte bazen ehliyeti etkileyen özel durumlar söz konusu olabilir. Bu özel durumların neler olduğu ve boşamaya etki edip etmedikleri ise alt başlıklar halinde işlenecektir.

2.1.8.1. Hâzilin Talakı

İslam hukukuna göre hâzil, hakiki olarak da mecazen de hanımını boşamayı kastetmediği halde şaka yapmak amacıyla boşama lafızları sarf eden kişidir.¹⁵⁷ Böyle

¹⁵⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 362.

¹⁵¹ Abdülvahab Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâli 'ş-Şahsiyye fî Şer'ati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1990, s. 133; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 362.

¹⁵² Buhârî, "Talak", 9; Ebû Dâvûd, "Talak", 7; İbn Mâce, "Talak", 17.

¹⁵³ Ebû Dâvûd, "Talak", 7; İbn Mâce, "Talak", 17.

¹⁵⁴ Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâli 'ş-Şahsiyye*, s. 133; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 79.

¹⁵⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 364.

¹⁵⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 363.

¹⁵⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 194.

bir kişinin yaptığı talakın geçerli olup olmadığı konusunda âlimler arasında ihtilaf vardır.

Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre hâzilin yaptığı talak muteberdir. Çünkü kişi boşama sözlerini bilerek söylemiştir.¹⁵⁸ Bu görüşe sahip olanlar şu ayeti delil olarak göstermişlerdir: “Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini doldurduklarında ya onlarla yeniden evlenip iyilikle tutun ya da iyilikle serbest bırakın. Onları zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın. Bunu yapan bilsin ki kendine kötülük etmiştir. Allah’ın âyetlerini sakın alaya almayın...”¹⁵⁹ Ayetin tefsirlerde geçen sebep-i nüzûlüne göre cahiliye döneminde bir erkek, hanımını boşar, sonra “Ben oyun olsun diye boşamıştım.” derdi yahut köle azat eder, birisiyle nikâhlanır ve yine “Oyun oynuyordum.” derdi ki zikredilen ayet de bunun üzerine indirilmiştir.¹⁶⁰ Hâzilin talakını geçerli sayanların bir diğer delili ise Hz. Peygamberin “Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Evlenme, boşanma ve ric’î boşamada eşine geri dönme.”¹⁶¹ hadisidir. Bu hadise göre şaka olarak dahi yapılsa talakın geçerli sayılması gereklidir.

Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise hâzilin talakı muteber değildir. Onlara göre boşamanın geçerli olabilmesi için niyet ve kasıt bulunmalıdır. Nitekim onlar, Allah’ın Kur’ân’da yer verdiği “Eğer boşamaya karar verirlerse...”¹⁶² ayetini delil olarak ileri sürerler. Yine Hz. Peygamber’in “Ameller niyetlere göredir.”¹⁶³ hadisini de bu yönde değerlendirmeye alarak görüşlerini desteklemişlerdir.¹⁶⁴

Son dönem İslam hukuku araştırmacıları, aile gibi kurulması ve devam ettirilmesi hayli meşakkatli ve bir o kadar da kutsal olan bir kurumun yapılan bir şaka ile dağılmasının hem kocaya hem de diğer aile bireylerine getireceği zarardan dolayı geçerli sayılmamasını uygun görmüşlerdir.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 178; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 488; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi*, III, s. 100; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 469; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 194.

¹⁵⁹ Bakara, 2/231.

¹⁶⁰ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir el-Kurtubî (ö. 671/1272), *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, C. III Dâru’l-Kütübî’l-Mısriyye, Kahire, 1964, s. 156.

¹⁶¹ Ebû Dâvûd, “Talak”, 9; Tirmizî, “Talak”, 9; İbn Mâce, “Talak”, 13.

¹⁶² Bakara, 2/227.

¹⁶³ Buhârî, “Talak”, 11; Müslim, “İmâre”, 155; Ebû Dâvûd, “Talak”, 11; Nesâî, “Talak”, 24; Tirmizî, “Fedâilu’l-Cihad”, 16.

¹⁶⁴ Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Yemenî eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), *Neylü’l-Evtâr fî Şerhi Münteke’l-Ahbâr*, C. VI, Dâru’l-Hadis, Mısır, 1993, s. 278; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 363.

¹⁶⁵ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 81; Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s. 192; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 315.

2.1.8.2. Medhûşun Talakı

Bir kişinin aşırı kızgınlık, öfke, cinnet, sinir krizi gibi şuurunu veya düşünme kabiliyetini tamamen yahut kısmen elinden alan durumlar yaşaması halinde yaptığı talakın muteber olup olmayacağı İslam âlimlerince tartışılmıştır.

Hz. Peygamberin “İğlak halinde boşama yoktur.”¹⁶⁶ hadisindeki “iğlak” kelimesi kızgınlık, zorlama, delilik,¹⁶⁷ üç talakın tek seferde verilmesi, kişinin kalbinin kilitlenmesi gibi farklı şekillerde yorumlanmıştır.¹⁶⁸ Buradan yola çıkarak boşama sözlerinin sarf edildiği esnadaki öfkenin şiddeti, boşamanın geçerliliğinde kıtas kabul edilmiştir. Nitekim öfkenin hafif derecede olduğu, kişinin ne söylediğini ve bununla neyi kastettiğini bildiği durumlarda gerçekleşen boşama muteber sayılmıştır. Kişinin aklını bütünüyle yitirdiği, ne dediğini veya ne kastettiğini bilmediği, gelişigüzel konuştuğu esnada yapmış olduğu boşama ise ittifakla geçersiz sayılmıştır. Lakin kişinin ne birinci durumdaki kadar bilinçli ne de ikinci durumdaki kadar bilinçsiz olduğu bir durumda yapmış olduğu boşamanın muteber olup olmayacağı hususunda ihtilaf vardır.¹⁶⁹ İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre bu esnada yapılan boşama muteberdir.¹⁷⁰ Hanefî mezhebine göre ise bir kişinin aklî melekelerini tam manasıyla kullanamadığı, normal davranışlar sergileyemediği öfke anında yaptığı boşama muteber değildir.¹⁷¹

2.1.8.3. Hata Edenin Talakı

Niyeti boşamak olmadığı halde hata ile yahut dil sürçmesi sebebiyle hanımına boşama sözleri sarf eden kişinin yapmış olduğu talakın hükmü hakkında ihtilaf vardır. Örneğin, hanımına “Sen hoşsun.” diyecekken yanlışlıkla “Sen boşsun.” diyen kişinin talakı, Şâfiîlere göre boşama niyeti barındırmadığı için geçerli değildir. Mâlikîlere

¹⁶⁶ Buhârî, “Talak”, 11; İbn Mâce, “Talak”, 16.

¹⁶⁷ Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, s. 279.

¹⁶⁸ Şemsüddin Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdu'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, C. V, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1994, s. 195.

¹⁶⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, V, s. 196; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, III, s. 244; Cezîrî, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 262.

¹⁷⁰ Cezîrî, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 262.

¹⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, III, s. 244.

göre kişi, dilinin sürçtüğünü ispat ederse talak geçersiz sayılırken Hanefî ve Hanbelîlere göre diyâneten geçerli sayılmasa da hukuken geçerlidir.¹⁷²

2.1.8.4. Mükrehin Talakı

İkrah, bir kimsenin başka bir kimseye karşı yaptığı, ehliyetini sona erdirmekten ve yükümlülüğünü düşürmeden mükrehin rızasını ortadan kaldıran, seçme özgürlüğünü bozan eylemdir.¹⁷³ Mükreh de bu işe zorlanan kişidir.¹⁷⁴

İkrahın gerçekleşebilmesi için bazı şartlar vardır. Öncelikle zorlayan kişi, mükrehe karşı tehdit unsuru olarak kullandığı işi yapabilecek güçte olmalıdır. Mükreh, kendisini zorlayan kişinin tehdit ettiği işi her an yapabileceği endişesini taşımalıdır. Mükrehin yapması için zorlandığı şey, kendisi, başkası veya din sebebiyle şayet zorlanmamış olsaydı yapmayacağı bir iş olmalıdır. Zorlayan tarafından kullanılan tehdit unsuru, can veya uzuv kaybı yahut çaresiz bir hastalık ile tehdit şeklinde olmalıdır.¹⁷⁵ Dövülmek, hapsedilmek, mâli kayıp da boşama ikrahı olarak zikredilmekle birlikte bazı İslam âlimleri ikrahın kişiden kişiye değişebileceği, kimisi için ikrah sayılan bir şeyin başka biri için ikrah özelliği taşımayabileceğini ifade etmişlerdir. Söz gelimi, maddi durumu iyi olan bir kişi için az miktarda paranın telef olması boşama için ikrah sayılmazken, maddi olarak sıkıntı çeken biri için ise az da olsa parasının telef olacak olması, boşamaya sebep olabilecek ikrah sayılabilir. Yine aynı şekilde toplum içinde saygınlığı olan bir kişi için kısa süreliğine hapse girmek yahut az miktarda dayak yemek boşama için bir ikrah mesabesinde olabilir.¹⁷⁶

İslam âlimleri mükrehin tehdit altındayken yaptığı boşamanın geçerli olup olmayacağını tartışmışlardır. İbn Müseyyeb (ö. 94/713), Nehâî (ö. 96/714), Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/720), Ebu Hanife (ö. 150/767), Sevrî (ö. 161/778) gibi âlimler mükrehin talakının muteber olacağı görüşündedirler.¹⁷⁷ Nitekim kişi boşamaya ehil olup ihtiyaç halinden dolayı hanımını boşamıştır ki tehdit altında olmayan kişi de bu sebepten dolayı talak sözlerini sarf eder. Dolayısıyla iki şer arasında kalan koca ehven-i

¹⁷² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6887; Cezîrî, *el-Fıkhu ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 258; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 194.

¹⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, s. 38.

¹⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 177.

¹⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, s. 39.

¹⁷⁶ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 471-472; Cezîrî, *el-Fıkhu ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 257.

¹⁷⁷ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, s. 488; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 235-236; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 177-178, XXIV, s. 39; Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, s. 279.

şer olarak gördüğü boşamayı seçmiştir. Bu da onun kastına delil sayılır. Boşamaya istekli olmasa bile şaka ile boşamada niyete bakılmadığı gibi bu durumda da niyetin bulunmaması talaka engel değildir.¹⁷⁸

Hiz. Peygamberin, “Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Evlenme, boşanma ve ric’i boşamada eşine geri dönme.”¹⁷⁹ hadisini delil olarak kabul eden Hanefî uleması, hanımını şaka ile boşayan kişi ile mükrehi kıyaslamış ve nasıl ki şaka ile hanımını boşayan kişi eşinden ayrılmak istemiyor olmasına rağmen talak gerçekleşmiş sayılıyorsa mükrehin de aynı durumda olduğunu savunmuşlardır.¹⁸⁰ Ayrıca Hiz. Peygamber, “Küçük çocuğun ve akıl hastasının dışında her boşama caizdir.” demiş ve burada hiçbir istisnaya gitmemiştir. Bu durumda ikrah altındaki kişinin boşamasının geçerli sayılması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁸¹

Mükrehin talakının geçerli olduğuna dair şöyle bir rivayet de bulunmaktadır: Peygamberimiz zamanında bir kadın, kocasına kızgın olduğundan o uyurken göğsünün üstüne oturur, elindeki bıçağı boğazına dayayıp uyandırarak kendisini üç defa boşamazsa onu öldüreceğini söyler. Bunun üzerine adam, karısını üç defa boşar ve daha sonra da Peygamberimizin yanına gidip durumu anlatır. Peygamberimiz bunun üzerine adama: “Boşamada öğle uykusunun önemi yoktur.” buyurarak boşamanın gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.¹⁸²

Mükrehin talakını geçersiz sayanlar ise sahabenin ileri gelenlerinden Hiz. Ömer, Hiz. Ali, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr ile İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerdir.¹⁸³ Bu görüşe sahip olanların delillerinden birkaçını şöyle zikredebiliriz: Allah Teâlâ Kur’ân’da “Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah’ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah’tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁸⁴ buyurmuş ve zorlama durumunda yapılan inkarı geçersiz saymıştır. O halde, nasıl ki zorlama halinde zorlanan kişiye dinden çıkma hükmü uygulanmıyorsa ondan daha altta yer alan talak hükmünün evleviyetle uygulanmaması gereklidir.¹⁸⁵ Kurtubî (ö. 671/1273) bu

¹⁷⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 224; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 488-489.

¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, “Talak”, 9; Tirmizî, “Talak”, 9; İbn Mâce, “Talak”, 13.

¹⁸⁰ İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 488-489; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, s. 39.

¹⁸¹ İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 489.

¹⁸² İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 489.

¹⁸³ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, III, s. 101; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 470; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 382; Şevkânî, *Neylû’l-Evtâr*, VI, s. 279.

¹⁸⁴ Nahl, 16/106.

¹⁸⁵ Şevkânî, *Neylû’l-Evtâr*, VI, s. 280; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 367; Köse, “Aile Hukuku”, s. 489.

ayeti tefsir ederken “Ameller niyetlere göredir.”¹⁸⁶ hadisine vurgu yaparak, mükrehin hakikatte boşamaya rızası ve niyeti olmadığını bu sebeple yaptığı talakın muteber sayılmayacağını ifade eder.¹⁸⁷ Ayrıca Peygamberimiz, “Şüphesiz Allah, ümmetimden yanılma, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.”¹⁸⁸ diyerek mükrehin talakını geçersiz görmüştür. Bir başka hadiste de “İğlak halinde boşama yoktur.” buyurmuş olup hadiste geçen “iğlak” kelimesi, ikrah anlamına geldiğinden¹⁸⁹ bu halde iken yapılan boşama geçersizdir.¹⁹⁰ “Sarhoşun ve tehdit edilen kişinin talakı caiz değildir.”¹⁹¹ hadisi de bu hadisi desteklemektedir. Bu ve benzeri delillerden yola çıkan cumhur ulema mükrehin talakını geçerli görmemiştir.¹⁹²

Osmanlı devletinde Hanefî mezhebinin görüşü esas alınarak mükrehin talakı muteber görülmüş ancak bu tercih zaman zaman ciddi problemlere sebep olmuştur. Bunu önlemek için bazı cezâî müeyyideler uygulansa da ortaya çıkan sorunları bertaraf etmek için yeterli olmamıştır.¹⁹³ Daha sonra hazırlanan Hukuk-ı Aile Kararnamesinde “İkrah ile vukû bulan talak mûteber değildir.”¹⁹⁴ maddesine yer verilerek bu konuda cumhurun görüşü kabul edilmiştir.¹⁹⁵

2.1.8.5. Sarhoşun Talakı

Sarhoşluk veren maddeleri kullanması sebebiyle erkeği kadından, yeri gökten ayıramayacak duruma gelen¹⁹⁶ saçmalayan ve ayıldığında da sarhoşken söylediği sözleri ve yaptığı hareketleri hatırlamayan¹⁹⁷ kişinin talakı İslam hukukçuları arasında tartışılmıştır. Neyle sarhoş olduğundan çok nasıl sarhoş olduğuna ehemmiyet veren İslam âlimleri meseleyi iki açıdan ele almışlardır:

¹⁸⁶ Buhârî, “İman”, 41, “Nikah” 5; Müslim, “İmare”, 155; Ebû Dâvûd, “Talak”, 11; Nesâî, “Taharet”, 60.

¹⁸⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X, s. 184.

¹⁸⁸ Buhârî, “Talak”, 11; İbn Mâce, “Talak”, 16.

¹⁸⁹ Şevkânî, *Neylû’l-Evtâr*, VI, s. 279.

¹⁹⁰ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 470.

¹⁹¹ Buhârî, “Talak”, 11.

¹⁹² İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, III, s. 101; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, 470; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 382; Şevkânî, *Neylû’l-Evtâr*, VI, 279; Cezîrî, *el-Fıkh-u ale’l Mezâhibi’l-Erbea*, IV, s. 253; Zuhaylî, *el-Fıkh-u’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6885.

¹⁹³ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 117-118.

¹⁹⁴ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Md. 105.

¹⁹⁵ Ahmet Yasin Küçükıtyakı, *Osmanlı Aile Hukuku Gelenek ve Modern Arasında Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Sadreddin Efendi’nin Eleştirileri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 132.

¹⁹⁶ İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, III, s. 489; İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, III, s. 239.

¹⁹⁷ Zuhaylî, *el-Fıkh-u’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6883.

Şayet kişi, zorunluluk hali, tedavi gayesi yahut tehdit altında kalma sebebiyle sarhoşluk veren maddeleri kullanırsa veya mübah olan birşeyi yiyip içmekten ötürü sarhoş olursa ulemanın ittifakı ile bu esnada yaptığı boşama geçerli olmaz.¹⁹⁸

Kişinin kendi istek ve rızasıyla sarhoşluk veren maddeleri kullanıp sarhoş olması ve bu halde iken de hanımını boşaması durumunda yaptığı talakın geçerli sayılıp sayılmayacağı ise ihtilaflıdır.

Hz. Ali, İbn Abbas, Muaviye, İbn Ömer, Said b. Müseyyeb, Hasanü'l-Basri, İbrahim en-Nehaî İbn Sirîn, Mücahid, Mâlik, Sevrî, Evzâî, sahih olan görüşünde Şâfiî, bir rivayetinde Ahmed b. Hanbel kendi rızasıyla sarhoş olan bir kişinin talakının geçerli olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁹ Öyle ki Allah Teâlâ Kur'ân'da “*Sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.*”²⁰⁰ buyurarak sarhoş olanları muhatap kabul etmiş, onların emir ve yasaklara uyma konusundaki yükümlülüğünün devam ettiğini vurgulamıştır. Haliyle mükellefiyeti devam eden bir kişinin yapmış olduğu boşama da geçerli sayılmalıdır.²⁰¹ Ayrıca Allah'ın (c.c.) haram kılmasına aldirmaksızın bu fiili işleyen kişinin yaptığı boşama geçersiz sayılırsa bu durumda yaptığı hata yanına kâr kalmış olacaktır.²⁰² Yine kişinin sarhoşken kılmadığı namazlarını ve tutmadığı oruçlarını kaza etmekle yükümlü olması onun mükellefiyetinin devam ettiğini gösterir ki bu sebeple sarf ettiği boşama sözlerinden de yükümlü olması gereklidir.²⁰³

Hz. Osman, Ömer b. Abdilaziz, Tâvûs, Leys, Ebû Sevr, Yahya b. Sa'd el-Ensârî, Rebia b. Ebi Abdirrahman, İshak b. Rahuye, Ebû Sevr, Hanefîlerden Züfer, Kerhî, Tahâvî, Muhammed b. Seleme, Şâfiîlerden Müzenî, bir görüşüne göre İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel ise bilerek sarhoş olan kişinin talakının muteber olmadığını söylemişlerdir.²⁰⁴ Nitekim onlara göre sarhoş, akıl ve irade bakımından uyuyan, cinnet getiren ve tehdiye maruz kalan kişi gibi olup akıl ve iradesi bulunmadığı için yaptığı talak muteber sayılmaz.²⁰⁵ Asr-ı saadette yaşanan Maiz hadisesi de bu görüşü destekler

¹⁹⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 240; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 473; Cezîrî, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 251; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 195.

¹⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 379; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, s. 490; Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, s. 280.

²⁰⁰ Nisa, 4/43.

²⁰¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 361; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 368.

²⁰² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 200; Köse, “Aile Hukuku”, s. 485.

²⁰³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 361; Köse, “Aile Hukuku”, s. 485.

²⁰⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 379; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, s. 490; Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, s. 280.

²⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 379; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, s. 490; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 356.

mahiyettedir. Zira Maiz b. Mâlik Peygamberimize gelerek zina yaptığını itiraf eder. Peygamberimiz de onun delirmediğine kânî olduktan sonra sarhoş olup olmadığının kontrol edilmesini ister. Bu halin de bulunmadığı tespit edilince onun için recm cezasını uygun görür.²⁰⁶ Hadisten anlaşıldığı üzere sarhoş olan kişinin mükellefiyeti düşmektedir.²⁰⁷ Ayrıca Hz. Osman, “Mecnûnun ve sarhoşun talakı yoktur.” diyerek sarhoşun talakını muteber görmemiş olup²⁰⁸ sahabe-i kiramdan hiç kimsenin buna muhalefet etmediği söylenmiştir.²⁰⁹

Hukuk-ı Aile Kararnamesinde sarhoşun talakı ile ilgili karar alınırken sarhoşluğun mübah yolla mı yoksa haram yolla mı olduğu dikkate alınmamış olup mecnunun talakı ile kıyaslanarak hiçbir surette geçerli olmayacağı hükmüne varılmış ve 104. maddede “Sarhoşun talakı muteber değildir.” şeklinde kanunlaştırılmıştır. Alınan bu karar ile her ne kadar Hanefî mezhebinin genel kabulünün dışında bir hüküm konulmuş olsa da Esbâb-ı Mûcibe Lâyihasında buna sebep olarak kişinin işlediği haram fiilin cezasını kendisinin çekmesi gerektiği, bu hatadan dolayı ailenin cezalandırılmasının ve evliliğin sonlandırılmasının uygun olmadığı ifade edilmiştir.²¹⁰

2.1.8.6. Maraz-ı Mevt Halinde Talak

Maraz-ı mevt, ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan kişinin ölüm ile nihayete eren hastalığına verilen isimdir.²¹¹ Şayet kişi böyle bir hastalığa yakalanmakla birlikte aklı yerindeyken hanımını boşarsa yaptığı boşama ittifakla geçerli olur.²¹² Ancak boşama sonrası kocası ölen kadının kocasının mirasından pay alıp alamayacağı âlimler arasında ihtilaf edilen bir mevzu olmuştur. Nitekim bir kısım ulemaya göre ölüm hastalığına yakalanan birinin karısını boşaması onu mirastan mahrum etmek için başvurduğu bir yoldur.²¹³ Bu âlimler, elindeki boşama hakkını kötü niyetle kullanan bu kişinin emeline ulaşamaması adına sedd-i zerâi ilkesine binâen çeşitli hükümler koymuşlardır.²¹⁴ Nitekim Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf'ın ölüm hastalığı

²⁰⁶ Buharî, “Hudud”, 28; Müslim, “Hudud”, 22; Şevkânî, *Neylû 'l-Evtâr*, VI, s. 278.

²⁰⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 362.

²⁰⁸ Şevkânî, *Neylû 'l-Evtâr*, VI, s. 278.

²⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 379; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 356.

²¹⁰ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 185; Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 131.

²¹¹ Sa'di Ebû Ceyb, *el-Kâmûsu 'l-Fıkhî Lugaten Ve Istılâhan*, Dâru'l-Fıkr, Dımeşk, 1988, s. 343.

²¹² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 194.

²¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 156; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 251.

²¹⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü 'l-Müctehid*, III, s.102.

esnasında boşadığı hanımını ona mirasçı kılmıştır. Aynı şekilde öldürülmek üzere muhasara altına alınan Hz. Osman, o esnada hanımını boşamış, kadın, Hz. Osman şehit edildikten sonra Hz. Ali'ye gelerek durumu anlatmış, o da kadının vâris olacağına hükmetmiştir.²¹⁵

Ebû Hanîfe'ye göre şayet ölüm hastalığı esnasında koca, hanımını boşar ve bundan sonra da ölürse kadın, iddeti bitene kadar kocasına mirasçı olur. İddet bittikten sonra ise karı koca arasındaki evlilik bağı tamamen nihayete erdiği için kadının mirastan pay alması söz konusu değildir.²¹⁶ Ahmed b. Hanbel'e göre kadın iddeti sona erse dahi başkasıyla evlenmediği sürece kocasının mirasından pay alabilecektir.²¹⁷ İmam Mâlik ise iddeti bitse de bitmese de başka biriyle evlense de evlenmese de kadının kocasının mirasından pay alabileceğini söyler.²¹⁸

Diğer üç mezhepten ayrılan İmam Şâfiî'ye göre kişi hanımını boşadığı anda nikâh bağı koptuğundan dolayı kadının kocasının mirasından pay alması mümkün değildir.²¹⁹

Yukarıda zikredilen hükümler kocanın kendi isteği ve arzusu ile hanımını boşaması halinde geçerlidir. Zira koca, hastalıktan dolayı bilincini kaybetmiş haldeyken hanımını boşadığını söylese talakı geçerli olmaz.²²⁰ Ayrıca Hanefî mezhebine göre hasta olan koca, hanımını onun isteği üzerine boşarsa yahut kadına muhayyerlik tanır, kadın da kocasından boşanır ve ardından da kocası vefat ederse kadın kendi rızasıyla boşandığından dolayı mirastan pay alamaz.²²¹ İmam Mâlik'e göre ise bu durumda kadın mirastan pay sahibidir.²²²

²¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 157.

²¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 157; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 251.

²¹⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 102.

²¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 155; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 102.

²¹⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 251; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 103; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 477-478.

²²⁰ Cezîrî, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 251.

²²¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 251; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 103.

²²² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 103.

2.1.9. Tefvîz-i Talak

Kişinin talak yetkisini karısına temlik ve havale etmesine tefvîz-i talak denir.²²³ Kadın bu sayede kocasının rızasını almaksızın veya mahkemeye başvurmaksızın ondan boşanabilir.²²⁴

Kocanın sahip olduğu boşama yetkisini hanımına vermesinin caiz olduğu konusunda İslam hukukçuları arasında icmâ vardır.²²⁵ Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *“Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”*²²⁶ Ayet, Hz. Peygamberin hanımlarının ondan dünya genişliği ve nafakalarının artırılması talebinde bulunması üzerine indirilmiştir. Bir başka rivayete göre ise Hz. Peygamber hanımlarından birinin altın bilezik istemesi üzerine ona gümüşten bir bilezik yaptırıp altın ile kaplatmış ancak hanımı altın bilezikte ısrar etmiş ve bunun üzerine de bu ayetler indirilmiştir.²²⁷ Bu ayetlerin indirilmesinin ardından Hz. Peygamber hanımlarını kendisiyle evli kalmak ve boşanmak arasında serbest bırakmış onlar da Allah'ı (c.c.) ve Resûlünü seçtiklerini söylemişlerdir.²²⁸ Hz. Âişe de bu konuyla ilgili olarak: *“Resûlullah bizi muhayyer bıraktı. Biz de Allah'ı ve Resûlünü seçtik. Bu muhayyerlik bizim aleyhimize bir hüküm meydana getirmedi.”*²²⁹

Ayet ve hadisten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber boşanma hususunda hanımlarını muhayyer bırakmıştı. Şu halde şayet hanımların ayrılmayı tercih etmeleri durumunda bu bir anlam ifade etmeyecek olsaydı Hz. Peygamberin onları muhayyer bırakmasının da bir anlamı olmayacaktı.²³⁰ Kısacası tefvîz-i talak Kur'an, sünnet ve icmâ ile caiz görülmüştür.

Kocanın hanımına talak yetkisini nikah esnasında vermesi şart olmayıp nikahtan önce veya evlilik devam ederken vermesi de mümkündür.²³¹ Yetki veren

²²³ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, s. 76; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 314; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 465; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 177.

²²⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 231.

²²⁵ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 465; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6935.

²²⁶ Ahzab, 33/28-29.

²²⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, s. 162.

²²⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, s. 162.

²²⁹ Buhârî, “Talak”, 5; Müslim, “Talak”, 26; Ebû Dâvûd, “Talak”, 12; Tirmizî, “Talak ve Liân”, 4; Nesâî, “Nikâh”, 2.

²³⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6935.

²³¹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 419.

kocanın talak sayısında azalma olmaz.²³² Tefvîzi, temlik olarak kabul eden Hanefîlere göre kocanın bu yetkiyi hanımından geri alması mümkün değildir.²³³

Koca, “Kendini tercih et veya kendini boşa.” diyerek hanımına mutlak olarak boşama yetkisi verirse bu durumda hanımın boşama yetkisi, yetkinin verildiği meclis ile sınırlıdır. Meclisten ayrılmadığı sürece ister yetkisini kullanarak kocasından boşanır, isterse de onu tercih eder ve boşanmaz. Ancak meclisten ayrıldığı anda yetkisi sona ermiş olur.²³⁴

“Bir ay içinde kendini tercih et.” gibi zaman ile kayıtlanmış olan tefvîz ise meclis ile sınırlı değildir. Belirtilen zaman tamamlanmadıkça kadının talak yetkisi devam eder. Lakin süre nihayete erdiğinde talak yetkisi de batıl hale gelir.²³⁵

Koca, hanımına “Her ne zaman istersen kendini boşa.” derse bu durumda hanım dilediği zaman kocasından boşanabilir.²³⁶

Tefvîz-i talak için umumiyetle kullanılan üç söz ve hükümleri şu şekildedir:

a. “İstersen kendini boşa.”: Sarih sözler kullanıldığından dolayı bu şekilde yapılan boşamalar ric’î talak hükmündedir. Kocanın niyetine bakmaya lüzum yoktur.²³⁷

b. “Sen muhayyersin.”: Böyle bir ifade ile kadına seçme hakkı tanınmış olur. Kadın kocasından ister boşanır ister boşanmaz. Ancak boşanmayı tercih ederse kullanılan ifadeler kinayeli olduğundan bâin talak gerçekleşmiş olur.²³⁸

c. “Senin boşaman kendi elindedir.”: Bu ifade ile de tercih kadına bırakılmış olup kadının boşanmayı istemesi durumunda kocanın kullandığı ifadeler kinayeli olduğundan bâin talak gerçekleşir.²³⁹

Kadın, kocasından aldığı yetkiyi kullanarak kendi rızasıyla boşandığından dolayı mehr-i müeccel, mut’a, iddet nafakası gibi mâlî haklarını talep edemez.²⁴⁰

²³² Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 294.

²³³ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 240; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 102; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 225.

²³⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 315; Bilmen *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 258; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6942; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 419.

²³⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 315; Bilmen *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 259; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6942.

²³⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 240-241; Bilmen *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 259; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6942.

²³⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 240; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 315.

²³⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 237; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 315.

²³⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 238.

²⁴⁰ Koçak, Dalgın ve Şahin, *İslam Hukuku*, s. 240; Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 294.

Tüm bunlarla beraber Osmanlı mahkeme defterlerinde tefvîz-i talak ile ilgili kayıtlara nadiren rastlanmaktadır. Genellikle uzun yola çıkan kişilerin geri dönememe ihtimallerine karşın hanımlarını mağdur etmemek için onlara talak yetkisi verdikleri bilinmektedir. Aksi takdirde Hanefî mezhebine göre kocanın gaib olması durumunda kadının kocası ile olan nikâhı yaşlıları vefat edene kadar devam edecektir. Bunu önlemek adına az da olsa tefvîz-i talaka başvurulmuştur. Sonraki yıllarda ise Osmanlı padişahlarının kızlarının evlenirken bu yetkiyi aldıkları kaydedilmiştir.²⁴¹

2.2. TALAK ÇEŞİTLERİ

2.2.1. Kur'ân ve Sünnete Uygunluğu Yönünden

İslam hukukuna göre bir boşama Kur'ân'a ve sünnete uygunluğu yönünden sünnî ve bid'î olarak iki kısma ayrılır.²⁴² Sünnî talak, Kur'ân ve sünnete uygun olan talakı ifade ederken, bid'î talak uygun olmayan talakı ifade etmektedir. Hanefî mezhebinde bu ayrım kısmen farklılaşarak hasen, ahsen ve bid'î talak olmak üzere üç kısım halinde ele alınır. Görüldüğü üzere onlar sünnî talakı hasen ve ahsen olarak ikiye ayırmışlardır.²⁴³

2.2.1.1. Sünnî Talak

Erkeğin hanımını cinsel ilişkide bulunmadığı temizlik dönemindeyken bir talak ile boşamasına ve iddeti bitene kadar da ondan ayrı kalmasına sünnî talak denir.²⁴⁴ İmam Buhârî (ö. 256/870), bu şartlara ilaveten iki şahidin bu talaka şahitlik etmesi gerektiğini söyler.²⁴⁵

“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın.”²⁴⁶ ayetinde hanımını boşayacak olan kocanın bunu iddete riayet ederek yapması emredilmektedir. İddet kavramı ayette açıklanmamış olmakla birlikte Hz. Peygamberin hanımını hayızlı iken boşayan İbn Ömer'e, “Ona emret,

²⁴¹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 115.

²⁴² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s.132.

²⁴³ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 221; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, I, s. 359.

²⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 3; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 87; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 364.

²⁴⁵ Buhârî, “Talak”, 1.

²⁴⁶ Talak, 65/1.

karısına dönsün. Sonra karısı temizlenip hayız görünceye ve tekrar temizleninceye kadar onu evde tutsun. Ondan sonra dilerse nikah altında tutar dilerse cinsel ilişkiye girmeden boşar. İşte kadınların kendisi için boşanmasını Allah'ın emrettiği iddet budur."²⁴⁷ şeklindeki emri kavrama netlik kazandırmaktadır.

İbn Abbas'tan gelen şu rivayet de ayetin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır: *"Sünnet olan boşama, temizlik döneminde başlanan ve her temizlik döneminde bir talak vermendir. İşte Allah'ın kadınların boşanmasını emrettiği iddet budur."*²⁴⁸ Ayrıca İbn Mesud da ayete işaret ederek sünnete göre hanımını boşamak isteyen kişinin onu temiz olduğu dönemde ilişkiye girmeden bir talak ile boşaması gerektiğini söyler.²⁴⁹

Daha önce değindiğimiz gibi Hanefîlere göre sünnî talak, ahsen talak ve hasen talak olarak ikiye ayrılmaktadır.²⁵⁰

Ahsen talak, kocanın hanımını temizlik dönemi içerisinde cinsel ilişkiye girmeden tek talak ile boşaması ve iddet sonuna kadar beklemesidir. Sahabenin de kadının iddeti bitene kadar birden fazla talakın verilmemesini uygun gördükleri, bunu üç talak bir temizlik döneminde vermekten daha üstün saydıkları rivayet edilmiştir.

Hasen talak ise kocanın hanımını her bir temizlik döneminde bir defa talak vermek suretiyle boşamasıdır.²⁵¹

Yaşı küçük olması veya ileri bir yaşta olması sebebiyle hayız görmeyen yahut hamile olan bir kadınla evli olan kişi hanımını sünnî talakla boşamak isterse bu durumda bir defa ric'î talakla boşaması, ardından birer ay arayla diğer iki talak da vererek bunu gerçekleştirmesi mümkündür.²⁵²

Mâlikîlere göre Hanefîlerce hasen talak olarak isimlendirilen bir iddet dönemi içindeki farklı temizlik dönemlerinde yapılan birden fazla talak sünnete uygun olmadığından sünnî talak kategorisinde yer almaz. Nitekim onlar bir iddet dönemi içerisinde yapılan tek talakın sünnî talak olacağını kabul ederler.²⁵³ İmam Şâfiî ise "Bir anda yapılan üç talakın bidat, ayrı ayrı yapılan talakın ise sünnet olduğuna dair bir şey

²⁴⁷ Buhârî, "Talak", 2, 44; Nesâî, "Talak", 1; Müslim, "Talak", 3, 9; Tirmizî, "Talak ve Liân", 1; İbn Mâce, "Talak", 2; Muvatta, "Talak", 20.

²⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 4.

²⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 4.

²⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 3.

²⁵¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 221; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 3; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-Hükkâm*, I, s. 359; İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, III, s. 232; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, s. 466-467; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6949.

²⁵² Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6950.

²⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 4; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6951.

bilmiyorum. Hepsi mübahtır.” diyerek aynı anda yapılan üç talakın sünnî talak olduğunu kabul eder.²⁵⁴

Netice itibariyle sünnî talakın mahiyeti açısından bir temizlik yahut bir iddet döneminde verilebilecek azamî talak sayısı hususunda mezhepler arasında ihtilaf bulunmakla birlikte hayız döneminde kadının boşanmasının caiz olmadığı ittifakla kabul edilmiştir.

Kadının duygu dünyasının karmaşıklaştığı, erkeğin hanımına cinsel manada yaklaşmadığı ve araya soğukluk girmesinin mümkün olduğu bir dönem olan hayız, boşama için dinen uygun bir zaman dilimi olarak kabul edilmemiştir. Nitekim bu şartlar altında yapılan bir boşama daha sonra pişmanlıkla sonuçlanabilmektedir. Bu sebeple erkeğin hanımını boşama konusunda aceleci davranmayıp kararını hayız dönemi sonrasına bırakması ve bu dönem bittikten sonra hala hanımı ile birleşmekten ziyade ayrılmayı istiyorsa onu boşaması kanaatimizce doğru bir karar olacaktır.

2.2.1.2. Bid’î Talak

Erkek, hanımını hayız döneminde, temizlik döneminde cinsel ilişkiye girdikten sonra yahut bir temizlik döneminde birden fazla olacak şekilde boşarsa bid’î talak gerçekleşir.²⁵⁵

İslam âlimlerine göre bid’î talak sünnete aykırıdır, haramdır ve böyle bir talakı yapan kişi günahkâr olur.²⁵⁶ Ancak böyle bir talakın muteber sayılıp sayılmayacağı hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Nitekim onlardan bir kısmı sünnete aykırı olmakla birlikte talakı geçerli saymış, diğer kısım ise sünnetteki uygulamaya aykırı olduğundan böyle bir talakın geçersiz olacağını dile getirmişlerdir. Bid’î talak ile ilgili öne sürülen delilleri iki başlık altında ele almak uygun olacaktır.

²⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 4.

²⁵⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 221; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi*, III, s. 93-94; İbn Kudâme, *El-Muğnî*, VII, s. 366; Cezîrî, *el-Fıkh-u ale’l Mezâhibi’l-Erbea*, IV, s. 265; Zuhaylî, *el-Fıkh-u’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6949.

²⁵⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 366.

2.2.1.2.1. Hayız Döneminde Veya Temizlik Döneminde Cinsel İlişkiye Girilen Kadını Boşama

2.2.1.2.1.1. Boşamanın Geçerli Olacağı Görüşü

Bir kadının hayız halindeyken yahut temizlik döneminde cinsel ilişkiye girdikten sonra boşanması bid'î talak olmakla birlikte dört mezhep imamına göre bu talak muteberdir.²⁵⁷ Onlar bu konuda şu delilleri öne sürerler:

1. *“Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç kur’ beklerler.”*²⁵⁸
2. *“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.”*²⁵⁹
3. *“Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz.”*²⁶⁰

Zikri geçen ayetlerde mutlak olarak bahsedilen talakın hükmü hususunda diğer ayet ve hadislerde takyid bulunmadığından, bu şartlar altında da yapılan talakın her halükarda muteber olacağı kabul edilmelidir.²⁶¹

4. Cuma namazı esnasında bu namazla mükellef olan kişilerin *“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah’ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır.”*²⁶² ayeti gereği alışveriş yapmaları yasaklanmıştır. Buna yasağa rağmen alışveriş yapan kişilerin bu muameleleri her ne kadar günah olsa da geçerlidir.²⁶³

5. Gasp edilen bir arazide namaz kılmak dinen uygun olmasa ve bu kişi günahkâr olsa dahi namazı geçerlidir.²⁶⁴

6. Abdullah b. Ömer hanımını hayızlı iken boşamış ve Resûlullah ona hanımına geri dönmesini emretmiştir. Onun eşine dönmesi ancak boşamanın gerçekleşmesi durumunda söz konusu edilebilir.²⁶⁵ Nitekim o, daha sonra *“Hanımımı hayız döneminde boşamam benim için bir talak sayıldı.”* demiştir.²⁶⁶

²⁵⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, s. 221; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s.132; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 366; Şirbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, IV, s. 497.

²⁵⁸ Bakara, 2/228.

²⁵⁹ Bakara, 2/229.

²⁶⁰ Bakara, 2/230.

²⁶¹ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 80.

²⁶² Cuma, 62/9.

²⁶³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6949.

²⁶⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6949.

²⁶⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 405.

²⁶⁶ Buhârî, “Talak”, 2; Nesâî, “Talak”, 1.

2.2.1.2.1.2. Boşamanın Geçerli Olmayacağı Görüşü

İbn Teymiyye, İbn Hazm (ö. 456/1036), İbn Kayyim el-Cevziyye, Şevkânî (ö. 250/1737), İmam Bâkır (ö. 114/733), Câferu's-Sâdık (ö. 148/765), Hişam b. Hakem (ö. 179/795), Şia ve Havâric tarafından savunulan görüşe göre bid'î talak Kur'ân ve sünnete aykırı olduğundan geçerli olmaz.²⁶⁷ Onların bu konuda serdettikleri deliller şunlardır:

1. *“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın.”*²⁶⁸ ayeti mübah olan talakın nasıl yapılacağı hakkında bilgi vermektedir. Bunun hilafına yapılan talak muteber değildir. Nitekim bir fiilin yapılmasının emredilmesi durumunda zıddının yasaklanması söz konusudur. Ayrıca bu ayet, mutlak olan diğer talak ile ilgili ayetleri takyid etmektedir.²⁶⁹

2. Hz. Peygamberin Abdullah b. Ömer'e hanımına dönmesini emretmesi üzerine o, *“Hz. Peygamber eşimi bana geri çevirdi ve bunu bir şey saymadı.”*²⁷⁰ demiştir.

3. *“Kim bizim emrimize aykırı bir iş yaparsa bu yaptığı reddedilmiştir.”*²⁷¹ O halde hayız halindeyken bir kadının boşanması dinen uygun değildir.²⁷²

4. Bir vekilin nasıl ki yetkisini aşarak boşama yapması mümkün ve geçerli değilse kocanın da hanımını boşama hususunda sınırlarını bilerek boşama yetkisini kullanması, hanımını hayız ve nifas döneminde boşamaması gerekmektedir.²⁷³

2.2.1.2.2. Bir Defada Yahut Bir Temizlik Döneminde Birden Fazla Talak İle Yapılan Boşama

Üç talakın bir defada söylenmesi durumunda boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, şayet gerçekleşirse bir talak mı yoksa üç talak mı sayılacağı hususunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Nitekim bir kısmı bir defada söylenen üç

²⁶⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 18, 72; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, C. III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, s. 224; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Meâd*, V, s. 213-214; Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, s. 266; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, s. 367.

²⁶⁸ Talak, 65/1.

²⁶⁹ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 85-86.

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Talak”, 4; Nesâî, “Talak”, 5.

²⁷¹ Buhârî, “Sulh”, 5; Müslim, “Akdiye”, 17, 18.

²⁷² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 406.

²⁷³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 406.

talakı üç talak sayarken bir kısmı bir talak saymış diğer bir kısım ise talakın hiç gerçekleşmeyeceğini öne sürmüştür.

2.2.1.2.2.1. Üç Talak İle Üç Talakın Gerçekleşeceği Görüşü

Sahabenin çoğunluğu, tâbîînin cumhurunu teşkil eden Evzâî, Leys b. Sad, Nehâî, Sevrî, Ebû Süleyman, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd gibi âlimler ve dört mezhep tarafından savunulan görüşe göre koca, hanımını üç talak ile boşadığında yaptığı boşamalar muteber kabul edilir ve koca tüm talak haklarını kullanmış olur.²⁷⁴ Örneğin “Üç kere boşsun.”, “Üç talakla boşsun.” ibareleri üç talakın vukûu ile neticelenecek ifadelerdendir. Farklı yer ve zamanlarda yapılması aynı temizlik döneminde yapıldığı sürece üç talakın hükmünü değiştirmez.²⁷⁵ Bu görüşe sahip olanların getirdikleri delillerden bazıları şunlardır:

1. “*Boşama iki defadır.*”²⁷⁶ Cumhur bu ayetten iki veya üç talakın bir defada yahut üç defada verilmesinin mümkün olduğu çıkarımını yaparak bir seferde verilen üç talaka cevaz vermiştir.²⁷⁷

2. “*Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.*”²⁷⁸ ayetinde zikri geçen “güzellikle salıvermek” ifadesinin âmm olduğu ve hem farklı seferlerde hem de bir seferde yapılan üç talakı kapsadığı söylenmiştir.²⁷⁹

3. “*Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz.*”²⁸⁰ ayetinde üçüncü boşamadan bahsedilmekle birlikte ilk iki talakın mahiyeti hakkında bilgi verilmemiş, boşamaların bir veya birden fazla temizlik döneminde yapılmasıyla ilgili bir ayrıma gidilmemiştir.²⁸¹

4. “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zıfafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur.*”²⁸²

²⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 57; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 243; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III, 330; Acar, *İslam Hukukuna Göre Evliliğin Sona Ermesi*, s. 92-93.

²⁷⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 368.

²⁷⁶ Bakara 2/229.

²⁷⁷ Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, 232.

²⁷⁸ Bakara, 2/229.

²⁷⁹ Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, VI, s. 232.

²⁸⁰ Bakara, 2/230.

²⁸¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Muhammed er-Râzî el-Cessâs (ö. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık Kamhavî, C. II, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985, s. 83-84.

²⁸² Ahzab, 33/49.

Ayette boşamanın mutlak olarak zikredilmesi ve iki yahut üç defa olması arasında fark olduğuna dair bir ifadenin yer almaması üç talak bir seferde vermenin caiz olduğunu göstermektedir.²⁸³

5. Fatıma bint Kays, kocası tarafından üç defa boşanmış ve Hz. Peygamber ona nafaka ve mesken temin edilmesini gerekli görmemişti.²⁸⁴ Şayet üç talak geçerli olmamış olsaydı Hz. Peygamber bunu mutlaka dile getirirdi.²⁸⁵

6. Hz. Aişe'den nakledilen bir hadise göre Rifâa el-Kurazî'nin karısı Hz. Peygamber'e gelerek Rifâa'nın kendisini üç talakla boşadığını, sonrasında Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazî ile evlendiğini ancak onun erliğinin elbise saçağı gibi olduğunu söylemiş, Hz. Peygamber de onun Rifâa'ya dönmek istediğini anlayarak *“Zannediyorum ki sen kocan Rifâa'ya dönmek istiyorsun. Ancak ikinci kocan senin balcağızından, sen de onun balcağızından tatmadıkça bu mümkün değildir.”* demiştir.²⁸⁶

2.2.1.2.2.2. Üç Talak İle Tek Talakın Gerçekleşeceği Görüşü

Sahabeden Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Ali, İbn Mesud, tâbiûndan İkrime, Tâvûs, tebeu't-tabîünden Muhammed b. İshak, Hallas b. Amr, el-Hârisu'l-Ukelî ile sonraki âlimlerden Dâvûd b. Ali ez-Zâhiri, bazı Hânefi, Mâlikî ve Hanbelî fakihler²⁸⁷, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Şevkani bir defada yapılan üç talak ile tek talakın meydana geleceğini kabul edenlerdendir.²⁸⁸ Bu görüşte olanların serdettiği deliller şöyle sıralanabilir:

1. *“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.”*²⁸⁹ ayeti birçok yönden bu görüş sahiplerince delil olarak ileri sürülmektedir. Nitekim ayette yer alan “مرتان” ifadesi verilecek talakların bir seferde

²⁸³ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 93.

²⁸⁴ Ebû Dâvûd, Talak, 38; İbn Mâce, “Talak”, 10; Tirmizî, “Talak ve Liân”, 5; Nesâî, “Talak”, 7.

²⁸⁵ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 93-94.

²⁸⁶ Buhârî, “Talak”, 4; Dârimî, Talak, 4; Müslim, “Nikâh”, 111, 112; İbn Mâce, “Nikah”, 32, Nesâî, “Talak”, 9, 12.

²⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 83; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 252.

²⁸⁸ Bakara, 2/226; Şemsüddin Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-Muvakkı'în an Rabbi'l-Âlemîn*, thk. Muhammed Abdüsselam İbrahim, C. III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, s. 46; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, IV, s. 51.

²⁸⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 10; Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, VI, s. 245; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, s. 248.

²⁸⁹ Bakara 2/229.

değil ayrı ayrı olması gerektiğini göstermektedir.²⁹⁰ Yine ayette “Boşama iki defadır.” denilip “Boşama ikidir.” denmemesi üç talakın bir defada verilemeyeceğine işaret eder.²⁹¹ Ayrıca ayette iyilikle tutmanın diğer bir ifadeyle ric’at etmenin sayısı hakkında hüküm verilmiştir. Bu durumda ardından ric’atin gelemeyeceği üç talakın bir defada verilmesi durumu Kur’ân’da yer almamaktadır.²⁹²

2. “...İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Resûlullah ve Hz. Ebu Bekir’in devri ile Hz. Ömer’in hilafetinin ilk iki yılında üç talak bir talak sayılırdı. Ömer b. Hattab:

*‘İnsanlar teenni ile hareket etmeleri gereken bir işte acele ettiler, işi çabuk olup bitmesini istediler. Gelin onların sözünü geçerli sayalım.’ dedi ve geçerli saydı da.”*²⁹³ hadisine binâen bu hususta nesih bulunmadığı bilakis Hz. Ömer’in bunu maslahata riayet ederek uygulamaya koyduğu²⁹⁴ ve bu konuda sahabeden ona muhalefet edenlerin bulunduğu bilinmektedir.²⁹⁵

Üç talakı tek talak sayan İbn Teymiyye’nin konu ile ilgili öne sürdüğü deliller üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.2.1.2.2.3. Üç Talak İle Talakın Gerçekleşmeyeceği Görüşü

Said b. Müseyyeb, İbn Hazm, Hişam b. Hakem, İbn Aliyye ile İmamiler ve Zahiriler bir defada verilen üç talakın Kitâb ve sünnete uymadığından ötürü vâki olmayacağını kabul ederler.²⁹⁶ Onlar bu konuda talakın hayız halindeyken yapıldığında geçerli olmayacağına dair öne sürülen delilleri mesnet edinirler.²⁹⁷ Ayrıca karısını bir seferde üç talakla boşayan adamın haberi Hz. Peygambere geldiğinde onun “*Ben henüz aranızdan ayrılmadan Allah’ın kitabıyla oynanıyor mu?*”²⁹⁸ demesi de onlar için delil teşkil etmektedir.

²⁹⁰ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 306.

²⁹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 11.

²⁹² Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, III, s. 294, 298.

²⁹³ Ebû Dâvûd, “Talak”, 9,10; Müslim, “Talak”, 16,17; Nesâî, “Talak”, 8.

²⁹⁴ Zuhaylî, *el-Fıkh-u’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6929-6930.

²⁹⁵ Cezîrî, *el-Fıkh-u’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IV, s. 303.

²⁹⁶ Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelûsî ez-Zâhirî İbn Hazm (ö. 456/1036), *el-Muhalla*, C. IX, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1988, s. 460; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVIII, s. 152.

²⁹⁷ Zuhaylî, *el-Fıkh-u’l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6928.

²⁹⁸ Nesâî, “Talak”, 6.

2.2.2. Evliliği Sona Erdirmesi Yönünden

2.2.2.1. Ric'î Talak

Kocanın yeni bir nikâh akdine ve mehir vermeye gerek olmaksızın tek taraflı iradesiyle iddet döneminde hanımına dönebildiği boşamaya ric'î talak denir.²⁹⁹ Ancak böyle bir dönüşün mümkün olabilmesi için bazı şartlar vardır:

- a. Koca, hanımını boşamadan evvel zifaf gerçekleşmiş olmalıdır.
- b. Boşama sarîh sözler ile yapılmalıdır. Hanefîler şiddet ve mübalağa içeren sözcüklerle yapılmamış olmasını da şart koşarlar.
- c. Koca, hanımını bir mal karşılığında boşamış olmamalıdır.
- d. Koca, üçüncü talak hakkını kullanmış olmamalıdır.³⁰⁰

Zikredilen şartlar gerçekleştiğinde koca, “*Boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç kur' beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler.*”³⁰¹ ayeti gereğince hanımına dönmek isterse onun rızası olmasa dahi dönebilir.³⁰²

Kocanın hanımına dönmesi sözlü beyan ile mümkün olabildiği gibi hanımını kucaklaması, öpmesi, hediye vermesi gibi sevgi ve cinsellik barındıran fiil ve davranışlar ile de mümkün görülmüştür.³⁰³ Şâfiî mezhebine göre ise ric'at sadece söz ile gerçekleşir, cinsel ilişki ile dönüş yapmak mümkün değildir.³⁰⁴

Ric'î talak ile hanımını boşayan kişinin ona ric'at etmesi durumunda bunu şahitler huzurunda yapması fukahânın çoğunluğuna göre müstehab kabul edilmiştir. İmam Şâfiî'ye göre böyle bir durumda şahitlerin bulundurulması şarttır.³⁰⁵

²⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 19; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 403; Muhammed Mustafa Merağî, *ez-Zevâc ve 't-Talak fî Cemîi'l-Edyân*, Kahire, 1996, s. 226; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 365.

³⁰⁰ Muhammed b. İdris el-Muttalibî eş-Şâfiî (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Ümm*, C. V, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1990, s. 352; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, III, s. 109-112; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, II, 592-617; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6956; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 365.

³⁰¹ Bakara, 2/228.

³⁰² Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 257.

³⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 21; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 6; İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, s. 70; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 403-404; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 87.

³⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 21; Şirbînî, *Muğnî'l-Muhtâr*, V, s. 6.

³⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 23; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 254; İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, s. 85.

Ric'î talak ile yapılan boşamalarda nikah tüm yönleriyle devam eder. Örneğin, eşler birbirine helaldir, kadının iddeti bitmediği sürece mehr-i müeccel, mehr-i muaccele dönüşmez ve eşlerden biri bu dönemde vefat ederse diğeri ona mirasçı olur. Tüm bunlarla birlikte koca üç talak hakkından birini tüketmiş sayılır.³⁰⁶

Hanımını ric'î talak ile boşayan koca iddet devam ederken ona dönerse ric'at gerçekleşmiş olur ve iddet sona erer. Ancak iddet döneminde hanımına geri dönmezse ric'î talak bâin talaka dönüşür.³⁰⁷

2.2.2.2. Bâin Talak

Kocanın yeni bir nikâh akdi olmadan ve yeni bir mehir belirlemeden hanımına dönemeyeceği boşama şeklidir.³⁰⁸ Beynûnet-i suğrâ ve beynûnet-i kübrâ olarak iki kısma ayrılır.

2.2.2.2.1. Beynûnet-i Suğrâ

Hanımını bir veya iki talakla boşayan kocanın yeni bir nikâh ve mehir ile ona dönebildiği boşama beynûnet-i suğrâ olarak isimlendirilmektedir.³⁰⁹ Şu durumlarda gerçekleşen boşamalar beynûnet-i suğrâ sayılmaktadır:

- a. Zifaf gerçekleşmeden yahut halvet-i sahiha yaşanmadan önce yapılan boşamalar,
- b. Kadının talebiyle bir mal üzerinde anlaşarak yapılan boşamalar,
- c. Kinayeli sözlerle yahut mübalağa ve şiddet içeren lafızlarla yapılan boşamalar.³¹⁰ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre bu durumda ric'î talak meydana gelir.³¹¹

Beynûnet-i suğrâ neticesinde şu haller söz konusudur:

- a. Boşanan kadının nafaka ve mesken temini, iddeti boyunca kocasına aittir.³¹²

Bu süre zarfında kadın, kocasının yanında kalabilir ancak nikâh bağı koptuğundan

³⁰⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6962-6963.

³⁰⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, III, s. 104-105.

³⁰⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 365.

³⁰⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6955; Merağî, *ez-Zevac ve't-Talak fî Cemi'i'l-Edyân*, s. 226; Bilmen *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 175, 229.

³¹⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6955, Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 365.

³¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, s. 277.

³¹² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 384.

dolayı birbirlerinden cinsel manada faydalanmaları ve yalnız olarak başbaşa kalmaları haram kılınmıştır.³¹³

b. Nikâh esnasında belirlenen mehr-i müeccel, mehr-i muaccele dönüşür ve kocanın hanımına derhal mehrini vermesi gerekir.³¹⁴

c. Eşler birbirine varis olamazlar. İkisinden herhangi biri ölse diğerinin onun mirasından pay alması söz konusu değildir.³¹⁵ Ancak koca ölüm hastalığına yakalanmışsa ve mirastan mahrum bırakmak amacıyla hanımını boşarsa, Şâfiî mezhebi haricindeki diğer mezheplere göre iddeti boyunca kadının mirastan pay alma hakkı devam eder.³¹⁶

d. Koca, elinde bulundurduğu talak haklarından birini kullanmış olur. Bununla beraber kocanın hanımıyla tekrar birleşmesi yeni bir nikâh akdi ile mümkün olabilmektedir.³¹⁷

2.2.2.2.2. Beynûnet-i Kübrâ

Kocanın üç talak hakkını kullanarak karısından kesin olarak ayrıldığı boşama şeklidir. Buna beynûnet-i kat'îye de denir.³¹⁸ Bu durumda kadının ilk kocasına helal olması ancak başka biriyle evlenip, ilişkiye girmesi, ardından ikinci kocasının ölmesi veya boşaması sebebiyle ondan ayrılması ve iddetini tamamlaması durumunda mümkün olabilmektedir.³¹⁹

Kocanın hanımını böyle bir talakla boşaması durumunda aradaki nikâh bağı tamamen kopar. Ne ric'at ne de yeni bir nikâh söz konusudur. Kadın başka biriyle evlenip boşanmadığı sürece kocasına helal olmaz. Mehr-i müeccel derhal mehr-i muaccele dönüşür. Birbirlerine varis olamazlar ancak maraz-ı mevt halindeki boşama yukarıda da belirtildiği üzere bundan istisna edilmiştir.³²⁰

³¹³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6964; Döndüren, *Delilleriyle Aile Hukuku*, s. 401.

³¹⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6964; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 384.

³¹⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6964; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 384.

³¹⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, II, s. 251; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 102-103; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, IV, s. 477-478.

³¹⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6964.

³¹⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 175.

³¹⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6956.

³²⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6964-6965.

Beynûnet-i kübrâ sonrası kadının kocasına helal olmasını sağlayan muameleye hulle denir. Kadının evlendiği ikinci kocasına da muhallil denilmekle birlikte³²¹ bu evliliğin kadını, önceki kocasına helal kılmak amacıyla yapılması dinen yasaklanmıştır.³²²

2.3. ŞARTA BAĞLANAN TALAK

Günlük yaşamda sıkça başvurulanan şart ifadeleri yahut yeminler kimi zaman talakla birlikte kullanılarak aile kurumunun devamında belirleyici olabilmektedir. Nitekim cumhur, talakın şarta bağlanması durumunda şart gerçekleştiğinde talakın vaki olacağı hususunda ittifak etmiştir.³²³ Onlar bu mevzuda Kur’ân’da yer alan “*Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin.*”³²⁴ ayetini ve “*Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar.*”³²⁵ hadisini delil olarak göstermişlerdir.

Talak, şarta veya zamana bağlanıp bağlanmamasına göre üçe ayrılır:

a. Müneccez Talak: Bir şarta yahut zamana bağlanmaksızın boşama sözlerinin sarf edilmesi halinde müneccez diğer bir ifadeyle muaccel talak meydana gelir. Örneğin kocanın hanımına “Seni boşadım.” demesi ile derhal talak gerçekleşir.

b. Muzaf Talak: Kocanın hanımını boşamayı gelecek zamana izafe etmesi ile meydana gelen talaktır. Örneğin, “Yarın boşsun.” şeklindeki bir kullanım ile talak zamana bağlanmış sayılır ve bahsi geçen zaman diliminin ilk vakti girdiğinde talak gerçekleşir.

c. Muallak Talak: Talak lafızlarının “şayet”, “ise” gibi şart edatları ile birlikte zikredilmesiyle talak bir işin olmasına bağlanmış olur ve o iş meydana geldiğinde talak gerçekleşir. Örneğin, “Memleketine gidersen boşsun.” ifadesi talakın şarta ta’lîki mesabesinde bir kullanımdır. Talaka yapılan yemin de bu kategoride ele alınmıştır.³²⁶

İslam âlimleri, müneccez talakın gerçekleşeceğinde hemfikirken muzaf ve muallak talak hususunda ihtilafa düşmüşlerdir.³²⁷ Cumhur talakın şarta veya zamana

³²¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 176.

³²² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 385.

³²³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 99-100; Ceziri, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, s. 232.

³²⁴ Maide, 5/1.

³²⁵ Buhârî, “İcâre”, 14; Tirmizî, “Ahkâm”, 17.

³²⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6966-6968; Ebû Zehra, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 297-298.

³²⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6971.

bağlanmasının yahut talaka yemin edilmesinin caiz olduğunu kabul eder. Onlara göre şartın gerçekleşmesi veya yeminin bozulması ile talak da meydana gelir.³²⁸ Zâhirîler ile Câferîler ise talakın şarta bağlanmasını kat'i surette reddetmişlerdir. Onlar talakın Allah ve Resûlünün belirlediği çerçevede dâhilinde yapılabileceğini bunun dışına çıkmanın Allah'ın (c.c.) sınırlarını aşmak olacağını haliyle talaka yapılan bir yeminin bu sınırlar dışında kalacağından geçerli olmayacağını savunurlar. Ayrıca yeminin ancak Allah (c.c.) adına yapılabileceğini talaka yemin etmenin mümkün olmadığını söyleyerek bu talakın geçersizliğini kabul ederler.³²⁹

Tezimizde görüşlerini işlediğimiz İbn Teymiyye ise dört mezhep imamı ile Zâhirîler ve Câferîlerden farklı bir tutum sergileyerek talaka yapılan yeminin bozulması durumunda diğer yeminlerde olduğu gibi kefaretin kâfi geleceğini ve talakın gerçekleşmeyeceğini söylemiştir.³³⁰ Onun bu konudaki görüşleri üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İbn Teymiyye'nin öğrencisi olan İbn Kayyim el-Cevziyye ise hocasının görüşlerini benimsemekle birlikte talaka yapılan yeminin kefareti de gerektirmeyeceğini söylemiştir.³³¹

Talakın şarta bağlanması hususunda Hukuk-ı Aile Kararnamesinde "Talakın şarta ta'likî sahihtir."³³² maddesine yer verilerek cumhurun görüşü tercih edilmişken Mısır'da 1929 yılında çıkarılan bir kanunla İbn Teymiyye'nin görüşü esas alınarak kanunlaştırılmıştır.³³³

³²⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 99-100; Ceziri, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, IV, s. 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, s. 232; Zuhaylî, *el-Fıkh-u'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 6971-6972.

³²⁹ İbn Hazm, *el-Muhalla*, IX, s. 476-483.

³³⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 75; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 224.

³³¹ İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkı'in*, III, s. 52.

³³² Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Md. 106.

³³³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 39

2.4. TALAK DIŞINDA EVLİLİĞİ SONA ERDİREN DURUMLAR

2.4.1. İlâ

Sözlük anlamı yemin etmek olan ilâ, ıstılâhî olarak bir kişinin hanımına dört ay veya daha fazla yaklaşmamak üzere Allah (c.c.) adına yemin etmesi yahut yaklaşmayı meşakkatli bir ibadete bağlamasıdır.³³⁴

Allah Teâlâ, Kur'ân'da “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.”³³⁵ buyurarak ilâyı kısıtlamıştır. Nitekim Cahiliye döneminde Araplar, bazen bir sene bazen daha uzun süreliğine hanımlarına yaklaşmamak üzere yemin ediyor ve yeminin süresi sona erdiğinde yeminlerini yenileyerek onlara eziyet ediyorlardı. Kadın, bu süre zarfında boşanma gerçekleşmediğinden dolayı ne gerçek bir evlilik hayatı yaşıyor ne de başka biriyle evlenebiliyordu.³³⁶ İslam dini bu mağduriyeti sona erdirmek için böyle bir yemine başvuran kocanın bunu en fazla dört ay sürdürebileceği hükmünü koymuştur.³³⁷

Kocanın “Allah’a yemin olsun ki sana yaklaşmayacağım.”, “ Vallahi bundan sonra seninle ilişkiye girmem.” “Seninle ilişkiye girersem hac bana farz olsun.”, “Seninle ilişkiye girersem oruç bana farz olsun.” gibi söylemleri ile ilâ süreci başlar.³³⁸ İki kuruş sadaka vermek gibi ehemmiyetsiz bir fiile yahut nefse zor gelmeyecek iki rekât namaz kılmak gibi bir ibadete yemin ederek ilâ yapmak muteber değildir.³³⁹

İlâ yapan koca, bu süre içerisinde hanımına döner ardından onunla ilişkiye girerse ilâ yaparken yemin ettiği şey ile mükellef hale gelir. Nitekim Allah (c.c.) adına yemin etmişse yeminini bozduğundan dolayı kefaretilerle yükümlü olur.³⁴⁰ Bu da

³³⁴ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, s. 189; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 538; Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî (ö. 537/1142), *Tilbetü't-Talebe*, el-Matbaatü'l-Amira, Bağdat, 1893, s. 61-62; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, s. 178, 290; Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti'z-Zevceyn fi't-Talak*, II, s. 946.

³³⁵ Bakara, 2/226-227.

³³⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7069; Sâbûnî, *Medâ Hurriyyeti'z-Zevceyn fi't-Talak*, II, s. 945.

³³⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7069.

³³⁸ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, s. 189; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7072; Döndüren, *Delilleriyle Aile Hukuku*, s. 436.

³³⁹ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, s. 189; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 290.

³⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, s. 20; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 259-260; İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, s. 100-102.

Allah'ın (c.c.) “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin keffâreti işte budur.”³⁴¹ ayetinde belirtildiği şekilde yapılacaktır. Şayet koca, îlâyı bir ibadete bağlamışsa bu durumda o ibadet kişinin üzerine vacip hale gelir.³⁴²

Dört ay geçtiği halde koca, hanımına dönmemişse bu durumda Hanefîlere göre bâin talak gerçekleşir. Onlar böyle bir durumda başka bir muameleye yahut kadının mahkemeye başvurmasına gerek olmaksızın talakın kendiliğinden gerçekleşeceği kanaatindedirler.³⁴³

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler, îlâ süresini dolduran kocanın ya hanımına dönmesi yahut onu boşaması gerektiğini söylerler. Onlara göre koca hanımını boşamadığı sürece talak gerçekleşmez. Bu durumda kadının mahkemeye başvurarak ayrılma talebinde bulunması gerekir. Ayrıca onlar kocanın hanımını boşaması yahut mahkemenin ayrılmalarına karar vermesi durumunda ric'î talakın meydana geleceğine hükmetmişlerdir.³⁴⁴

Îlânın hükmü hususunda âlimler arasında ittifak bulunmamaktadır. Nitekim Hanefîlere göre kişinin hanımına yaklaşmamaya yemin etmesi tahrimen mekruh iken cumhura göre haramdır.³⁴⁵

2.4.2. Zihâr

Sırt anlamına gelen zahr kelimesinden türeyen zihâr, İslam hukukunda kişinin hanımını, kendisiyle ebedi evlenme engeli bulunan bir kişinin bakılması caiz olmayan bir uzvuna benzetmesi manasına gelir. Kocanın hanımına sarf ettiği “Sen bana annemin sırtı gibisin.”, “Senin sırtın kız kardeşimin sırtı gibidir.” gibi ifadeler ile zihâr gerçekleşir.³⁴⁶

³⁴¹ Maide, 5/89.

³⁴² Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 259-260.

³⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, s. 21; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 343.

³⁴⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, s. 82-83; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, s. 27; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7085.

³⁴⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 343.

³⁴⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7124-7125; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 179, 310.

Cahiliye devrinde bir kişi hanımından hoşlanmadığı ve onun başkasıyla evlenmesine de razı olmadığı durumlarda zihâr yapar, böylece kocası hanımının yanında kalmadığı gibi onun başkasıyla evlenmesi de mümkün olmazdı.³⁴⁷ Kadının bu şekilde mağdur edildiği zihâr uygulamasının yanlışlığı, Allah Teâlâ'nın indirdiği şu ayetler ile ortaya koyuldu: *“İçinizden zihâr yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce ardarda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Resûlüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.”*³⁴⁸

Rivayete göre zikri geçen ayetlerin nüzul sebebi Havle binti Malik'in Resûlullah'a gelerek kocası İbn Sa'lebe hakkında zihâr nedeniyle şikâyetle bulunmasıdır. Nitekim *İbn Sa'lebe hanımına, “Sen bana anamın sırtı gibisin.”* deyip daha sonra onunla ilişkiye girmek istedi. Havle buna karşı çıkıp Resûlullah'a giderek durumu haber verdi ve hüküm istedi. Resûlullah'tan aldığı cevaptan hoşnut olmayan Havle, durumunu Allah'a şikâyet edince yukarıdaki ayetler inzal edildi.³⁴⁹ Bunun üzerine Resûlullah, indirilen ayetleri okudu ve Havle'ye *“Kocana söyle bir köle azat etsin.”* buyurdu. Havle, kocasının gücünün buna yetmeyeceğini söyleyince Resûlullah, *“İki ay peşpeşe oruç tutsun.”* dedi. Havle kocasının yaşlı olduğunu söyleyince Resûlullah, *“O halde atmış fakiri doyursun.”* dedi. Kocasının hiç malı olmadığını söyleyen Havle'ye, *“O halde biz ona biraz yardım edelim.”* dedi. Havle de biraz yardımda bulunacağını söyleyince Resûlullah, *“Öyle yap ve kocanın iyiliğini iste.”* buyurdu.³⁵⁰

Hanımını zihâr ile kendisine haram kılan kişinin onunla ilişkiye girmesi haram olduğu gibi Şâfiîler hariç cumhura göre sarılması, öpmesi, dokunması da haramdır. Kocanın hanımıyla yeniden bir araya gelebilmesi için ayette belirtildiği ölçüler çerçevesinde kefareti ödemesi gerekir.³⁵¹ Şayet kefareti vermek istemez ve bundan

³⁴⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7123.

³⁴⁸ Mücâdele, 58/2-4.

³⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 224.

³⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 225-226.

³⁵¹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7141-7142.

kaçınırsa kadın mahkemeye başvurarak kocasının kefareti vererek kocalık vazifelerini yerine getirmesini yahut boşamasını talep edebilir. Bu durumda hâkim kocaya kefareti vermeyi yahut boşamayı emreder.³⁵² Koca yine kefareti vermezse hâkim eşleri bir bâin talak ile ayırır.³⁵³

2.4.3. Liân/ Mülâane

Kelime anlamı itibariyle lanetleşmek manasına gelen liân, ıstılahta, hanımına zina ithamında bulunan kocanın bu ithamını dört şahitle ispatlayamaması durumunda hâkim huzurunda hanımıyla özel bir şekilde ve karşılıklı olarak yeminleşmesi demektir.³⁵⁴

Liân yapılabilmesi için ya kişinin başka bir kadın hakkında söylediğinde zina cezasını gerektirecek bir sözü, hanımı için söylemesi yahut da hanımının hamileliğinin veya ondan dünyaya gelecek çocuğun kendinden olmadığını iddia etmesi söz konusu olmalıdır.³⁵⁵

Kur'ân'da yer alan liân ayetlerinin nüzul sebebi olarak hadis kitaplarında nakledilen şu hâdise öne çıkmaktadır: *Hilal b. Ümeyye, Resûlullah'a gelerek hanımının zina ettiğini söyleyince Resûlullah, "Ya delil getirirsin ya da sırtına had vurulur." dedi. Hilal bunun üzerine "Ey Allah'ın Resûlü, bizden biri karısını zina ederken görüyor, siz delil istiyorsunuz. Seni hak olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki doğruyu söylüyorum. Şuna inanıyorum ki Allah benim sırtımı bu dayaktan kurtaracak şeyi sana indirecektir."*³⁵⁶ Zikredilen rivayetten anlaşılacağı üzere bu olay yaşanmadan önce yabancı bir kadına zina isnadında bulunan kişiye bu iddiasını dört şahitle ispatlanmadığında uygulanan had cezası karısını zina ederken gören fakat ispatlayamayan koca hakkında da uygulanıyordu.³⁵⁷ Bu olayın ardından gelen şu ayetler ile mülâane uygulaması başlamış oldu:

"Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden

³⁵² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 316.

³⁵³ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 265.

³⁵⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 270; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, s. 111; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, s. 47; Nesefî, *Tilbetü't-Talebe*, s. 62; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 179, 325; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 368.

³⁵⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 134; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7092.

³⁵⁶ Buhârî, "Şehâdât", 21; Ebû Dâvûd, "Talak", 27; Nesâî, "Talak", 38.

³⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, s. 40; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 431.

olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocas) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır."³⁵⁸

Eşlerin mülâane yapabilmek için birtakım özellikleri haiz olması gerekmektedir. Nitekim erkeğin âkil, bâliğ, hür ve daha önce kazif cezası almamış olması, kadının da âkil, bâliğ, hür, kazif cezası almamış ve iffetli olması gereklidir.³⁵⁹

Mahkemede mülâaneyeye erkek ile başlanır. O, dört defa "Allah şahidimdir ki, ben ona isnat ettiğim zina hususunda yahut çocuğun nesebinin reddi hususunda doğru söylüyorum." der ve hanımını işaret eder. Beşinci defa yine onu işaret ederek "Allah şahidimdir ki, şayet ona isnat ettiğim zina hususunda yahut çocuğun nesebinin reddi hususunda yalancı isem Allah'ın laneti üzerime olsun" der. Daha sonra kadın, dört defa "Allah şahidimdir ki, onun bana isnat ettiği zina hususunda yahut çocuğun nesebinin reddi hususunda o yalancıdır." der. Beşincisinde ise "Allah şahidimdir ki, onun bana isnat ettiği zina hususunda yahut çocuğun nesebinin reddi hususunda eğer o doğru söylüyor ise Allah'ın gazabı benim üzerime olsun." der ve mülâane nihayete ermiş olur.³⁶⁰ Liân, kadına zina cezası uygulanmasına, erkeğe ise kazif cezası uygulanmasına mani olur.³⁶¹

Mülâane esnasında erkeğin yemin etmekten kaçınması halinde hâkim onu ya yemin edene kadar yahut iftira attığını itiraf edene kadar hapseder. Şayet kadın yemin etmekten geri durursa bu defa hâkim yemin edene kadar yahut kocasını doğrulayana kadar kadını hapseder.³⁶²

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, mülâanenin tamamlanmasıyla bâin talakın gerçekleşeceğini ve kocanın hanımına iftira attığını itiraf etmesi durumunda tekrar bir araya gelebileceklerini kabul ederler.³⁶³ Cumhur ve İmam Yusuf ise bunun fesih sayıldığını ve eşlerin ebediyen birbirine haram olacağını söylemişlerdir.³⁶⁴ Ebû Hanîfe

³⁵⁸ Nur, 24/6-9.

³⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, s. 41-43; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 270- 272; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 136-137.

³⁶⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 270-271; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 137; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7108-7019.

³⁶¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 270.

³⁶² Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 270; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7115.

³⁶³ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 271.

³⁶⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 271; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 139; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7119.

ve İmam Muhammed'e göre hâkim liân yapan eşlerin ayrıldığına hükmetmedikçe ayrılık vukû bulmaz. Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise mülâane tamamlandığında hâkimin ayırmasına gerek olmaksızın ayrılık gerçekleşirken Şâfiîler kocanın yemin etmesi ile ayrılığın meydana geldiğini, kadının yemin etmemiş olmasının ayrılığa engel olmadığını savunurlar.³⁶⁵

Mülâanenin yapılma sebebi kocanın karısından dünyaya gelen çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesi ise bu durumda mülâane sonucu çocuğun koca ile nesep bağının kesildiğine hükmedilir.³⁶⁶

2.4.4. Hul'/Muhâlea

Sözlükte çıkarmak, gidermek, soyunmak manalarına gelen hul', terim olarak kadının vereceği bir bedel karşılığında kocası ile evliliklerinin nihayete erdirilmesi manasındadır.³⁶⁷

İslam hukukuna göre erkek, boşama yetkisini elinde bulundurduğundan evlilik hayatını olumsuz etkileyecek problemler yahut çözülemeyecek meseleler zuhur ettiğinde ve evliliğin devam edebilme ihtimaline inancını yitirdiğinde bu yetkisini kullanarak hanımından ayrılabilir. Hanımın böyle bir durumla karşı karşıya kalması halinde ise onu, sevmediği bir kocayla mutlu olmadığı ve devam etmek istemediği bir birlikteliğe zorlamak yerine muhâlea ile evliliğine son verme imkânı tanınmıştır. Âlimlerin çoğunluğuna göre muhâlea caizdir.³⁶⁸ Nitekim Allah (c.c.), Kur'ân'da şöyle buyurmuştur:

*“Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur.”*³⁶⁹

İbn Abbas'tan gelen şu rivayet de muhâleanın sünnetten delilini teşkil eder:

³⁶⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 139; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7119.

³⁶⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvalü's-Sahsiyye*, s. 515.

³⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 171; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 261; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 89; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 323; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, s. 439; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7007; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, s. 178, 265.

³⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 171; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, s. 89; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7009.

³⁶⁹ Bakara, 2/229.

*Sabit bin Kays'ın karısı Resûlullah'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, Sabit b. Kays'ı ahlak ve din hususunda ayıplamıyorum. Ancak Müslümanlıkta küfür derecesinde bir hata işlemekten korkuyorum." dedi. Resûlullah'ın "Bahçeyi ona verecek misin?" sorusu üzerine kadın, "Evet" deyince Resûlullah, Sabit'e: "Bahçeyi kabul et ve onu bir talakla boşa." buyurdu.*³⁷⁰

Muhâleanın muteber olabilmesi için kocanın boşama ehliyetine sahip olması, kadının ise âkil, bâliğ, reşit ve mâlî olarak kısıtlanmamış olması gerekmektedir. Zira muhâleanın sonunda kadın kocasına bir bedel ödemek durumunda kalacağından bu muamele iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliğinde olup zikredilen özelliklere sahip olmayan bir kadının bu muamelede bulunması muteber sayılmamıştır.³⁷¹

Mehire konu olan herşeyin hul' bedeli olabileceği kabul edilmiştir. Söz gelimi alım-satımı meşrû olan ve ekonomik değer taşıyan menkul yahut gayrimenkuller ile bazı menfaatler bedel olarak verilebilir.³⁷²

Muhâlea yapıldığında ailedeki geçimsizliğin sebebinin kim olduğuna bağlı olarak verilecek bedel farklılık arz etmektedir. Şayet geçimsizliğe sebep olan kişi koca ise bu durumda onun hanımından bedel alması hukuken caiz ancak diyâneten tahrimen mekruhtur. Zira bu durumda kadın iki defa zulme uğratılmış olur. Geçimsizliğin kadından kaynaklanması durumunda ise kocanın hanımına verdiği mehirden daha fazla bedel alması hukuken caiz olsa da diyâneten mekruh görülmüştür.³⁷³

Muhâlea ile gerçekleşen ayrılığın talak mı yoksa fesih mi olduğu âlimler arasında ihtilaf konusudur. Nitekim muhâleanın talak sayılması durumunda kocanın üç talak hakkından biri kullanılmış olacakken, fesih sayılması durumunda ise talak hakkında eksilme olmayacaktır. Hz. Ali, Osman, İbn Mesud, Said b. Müseyyeb, Hasan-ı Basri, Atâ b. Ebî Rebah, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, Evzâî, Sevrî gibi âlimler muhâleanın bir bâin talak olduğunu ileri sürmüş; İbn Abbas, İkrime, Ahmed b. Hanbel, Tâvûs, İshak, Ebû Sevr ve İmam Şâfiî ise fesih olduğunu kabul etmişlerdir.³⁷⁴ İlk görüşe sahip olanların muhâlea sonucu meydana gelen ayrılığı ric'î değil bâin talak olarak nitelendirmeleri ise kadının uğrayacağı zarara son verme gayesi barındırır.

³⁷⁰ Nesâî, "Talak", 34; İbn Mâce, "Talak", 22;

³⁷¹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 353.

³⁷² Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 262; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7029; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 440.

³⁷³ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 261; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7027.

³⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, s. 171; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 328; Şevkânî, *Neylül'Evtâr*, VI, s. 294.

Nitekim talakın bâin olmaması düşünüldüğünde kocanın hanımına geri dönme hakkı ortaya çıkacak ve hul' ile sona erdirilmesi amaçlanan zarar devam edecektir.³⁷⁵

Görüldüğü üzere İslam hukukunda talak konusu önemli bir yer teşkil etmektedir. Mezhepler talak konusunda bazen fikir birliğine varmışlar bazen de ihtilaf etmişlerdir. Hatta bu konuda mezhep içi ihtilaflar dahi görülmüştür. İbn Teymiyye hem kendi mezhebine hem de dört mezhebe muhalefet eden âlimler arasında yer almaktadır. Mezheplerin bu konuda mukayeseli olarak görüşlerine yer verdikten sonra İbn Teymiyye'nin görüşlerine geçelim.

³⁷⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyi ve Edilletuhû*, IX, s. 7035.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN TEYMIYYE’NİN TALAK İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

3.1. TALAK KAVRAMI VE MAHİYETİ

3.1.1. Talakın Tanımı

İbn Teymiyye, talak kelimesinin “t-l-k” (طلق) fiilinin mastar ismi olduğunu söyler¹ ve talakı, “kocanın hanımını cinsel ilişkinin yaşanmadığı bir temizlik döneminde yahut hamileliği belli olduktan sonra tek talak ile boşaması” olarak tanımlar. Böyle bir talakın Allah (c.c.) tarafından mübah kılındığını ve şüpheye mahal kalmaksızın muteber olacağını dile getirir.²

3.1.2. Talakın Hükümü

İbn Teymiyye, “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.”³, “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın...”⁴, “Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur.”⁵ gibi ayetleri mesnet kabul ederek talaka Allah (c.c.) tarafından izin verildiğini ve onun genel hüküm itibarıyla mübah kılındığını söyler. Bununla birlikte her yapılan talak için bu genel hükmün geçerli olmayacağını⁶ bilakis Kitâb, sünnet ve icmâ ile bazı talakların mübah bazılarının ise haram kılındığını ifade eder. Ayrıca o, Allah (c.c.) katında en sevimsiz helalin talak olduğunu⁷ vurgular ve nasıl ki haram kılınanlar ihtiyaç halinde

¹ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, thk. Muhammed Aziz Şems, C. I, Dâru Âlemi’l-Fevâid, Cidde, 2001, s. 284.

² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 5-6, 70; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 224.

³ Bakara, 2/226-227.

⁴ Talak, 65/1.

⁵ Ahzab, 33/49.

⁶ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 282.

⁷ Ebû Dâvûd, “Talak”, 3.

mübah hale dönüşüyorsa talakın da yalnızca insanların ihtiyaç duyması halinde mübah olacağını söyler.⁸

3.1.3. Talak İfade Eden Lafızlar

İbn Teymiyye, talakın gerçekleşmesi için kullanılan talak ve ondan türeyen sözcükleri sarih sözcükler olarak kabul eder. “Boş ol.”, “Sen boşanmışsın.”, “Falanca boş olsun.”, “Sen boşsun.”, “Seni boşadım.” “Sen bin kere boşsun.” gibi ibareleri sarih boşama lafızlarına örnek olarak verir. Bununla birlikte Arapça olmayan lafızlarla da boşamanın gerçekleşebileceğini söyler.⁹

İbn Teymiyye, Kur’ân’da talak manasında kullanıldığından “firak” ve “serah” kavramlarını da sarih boşama lafızlarından kabul eden Şâfiîlere ve Hanbelîlere¹⁰ itiraz ederek şu iki sebeple görüşlerinin zayıf olduğunu söylemiştir:

a. Farklı Arap lehçeleri veya Arapça dışındaki diller ile konuşan insanların kendi dilleri ile boşama yapması mümkün ve geçerli olup bu hususta telaffuz edilen kelimeden ziyade mana esas alınmalıdır. Ayrıca Kur’ân’da bir kelimeye yüklenen mana o kelime için her daim geçerli olmayıp zaman zaman başka manalar yüklemek de mümkün olabilmektedir.¹¹

b. Kur’ân’da geçen bu kelimeler çoğunlukla talak dışındaki manalarda kullanılmıştır. Örneğin, *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعِيَهُنَّ وَسَرَاحُهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا* “Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”¹² ayetinde boşamadan bahsedildikten sonra kullanılan *سَرَاحُهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا* ifadesi ile ikinci bir talak kastediliyor olamaz. O halde ayette geçen bu ifade talak dışında bir manada kullanılmıştır. Bir başka ayette ise *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُمْ وَأَسْرَحْكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا* “Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını)

⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, C. XXXIII, s. 21; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk fi’l-Halifi bi’t-Talak*, tsh. Muhammed b. Ahmed Seyid Ahmed, Mekke, y.y., 1988, s. 347.

⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 44.

¹⁰ İbn Hümmâm, *Fethu’l-Kadîr*, IV, s. 4; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, IV, s. 457; İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XX, s. 535-536.

¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XV, s. 449-450.

¹² Ahzab 33/49.

istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.”¹³ buyrulmuş ve yine أَسْرَحُكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا ifadesi yer almıştır. Bu söylem boşama manasına gelebileceği gibi kendi hallerine bırakmak manasına da geliyor olabilir.¹⁴ فَإِذَا بَلَغَ أَجَلَها فَامْسِكُوها بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوها بِمَعْرُوفٍ “İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayrılın.”¹⁵ ayetinde ise فَارِقُوها بِمَعْرُوفٍ ifadesi yer almış ancak bu ifade ile talak kastedilmemiş sadece bir talak ile boşanmış iddet bekleyen kadından güzellikle ayrılmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Nitekim hanımını bir talak ile boşayan kişi ona ric’at etmek ile ondan ayrılmak hususunda serbest bırakılmış olup ayrılmak için ikinci bir talak vermesine gerek yoktur.¹⁶

İbn Teymiyye böylece bu yöndeki açıklamaları ile kendi mezhebi dışında bir hükme varmış ve firak ile serah kavramlarını sarih boşama lafızlarından saymadığını ifade etmiştir.

3.1.4. Talak Ehliyeti İle İlgili Özel Durumlar

3.1.4.1. Hâzilin Talakı

İbn Teymiyye, kocanın hanımını boşadığına dair şaka yapması durumunda her ne kadar boşamayı kastetmemiş olsa da sözünün muteber sayılacağını ve talakın vaki olacağını söyler.¹⁷ O, وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا “Allah’ın ayetlerini alaya almayın.”¹⁸ ayetini bu açıdan değerlendirir. Çünkü ona göre nikâh, talak ve hul’ Allah’ın ayetlerindendir.¹⁹ Buna binâen şaka ile hanımını boşayan kişinin Allah’ın ayetlerini alaya aldığını dile getirir. Şaka amacıyla Allah’ın ayetlerini alaya alarak Allah’ı inkâr içeren sözler sarf eden kişi nasıl küfre düşüyorsa şaka maksadıyla yapılan talakın da geçerli olacağını savunur. Bunun Allah’ın ayetlerini alaya almak gibi bir mefsedeti ortadan kaldırmak için gerekli olduğunu söyler.²⁰ Ayrıca مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَلْعَبُونَ بِحُدُودِ اللَّهِ

¹³ Ahzab 33/28.

¹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XV, s. 449-450.

¹⁵ Talak, 65/2.

¹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XX, s. 536.

¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XV, s. 452, XXXIII, s. 239; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 323; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Muhtasaru’l-Fetâvâ’l-Mısriyye*, thk. Abdülmecid Selim, Muhammed Hamid el-Fıkî, Matbaatü’s-Sünneti’l-Muhammediyye, Kahire, t.y. s. 547.

¹⁸ Bakara, 2/231.

¹⁹ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-Kavâidu’n-Nûrâniyye*, thk. Ahmed b. Muhammed Halil, Dâru İbni’l-Cevzî, Suudi Arabistan, 2001, s. 335.

²⁰ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 347.

وَيَسْتَهْزِئُونَ بِآيَاتِهِ طَلَّقْتُكَ رَاجِعْتُكَ طَلَّقْتُكَ رَاجِعْتُكَ “Bazı kimselere ne oluyor ki, seni boşadım, sana döndüm, seni boşadım, sana döndüm diyerek Allah’ın sınırları ile oynuyor, ayetleri ile alay ediyorlar.”²¹ hadisini vererek alaycı bir tavırla yapılan talaka Peygamberimizin de karşı çıktığını ifade etmiştir.²² Bu mevzuda şu hadisleri rivayet eder: ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ “Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Evlenme, boşanma ve ric’î boşamada eşine geri dönme.”²³ أَوْ طَلَّقَ “Kim oyun olsun diye bir kadını nikâhlarsa yahut boşarsa veya köle azat ederse bu geçerli olur.”²⁴

Sahabeden de hâzilin boşamasının geçerli olacağına dair rivayetler geldiğini söyleyen İbn Teymiyye, Hz. Ömer’in “Bir kişi şu dört şeyden birini söylerse onun için geçerli olur: Talak, köle azadı, nikâh ve adak.”, Hz. Ali’nin “Üç şeyin şakası olmaz: Talak, köle azadı ve nikah.” ve Ebu’d-Derda’nın “ Üç şey hakkında yapılan oyun ciddisi gibi geçerlidir: Talak, nikah ve köle azadı.” dediklerini rivayet eder.²⁵

3.1.4.2. Medhûşun Talakı

İbn Teymiyye iğlak kavramını “kişinin kalbinin kapanması ve bu sebeple söylediğinden ne kastettiğini veya bizzat söylediği şeyi bilememesi durumu, niyetinin ve iradesinin kendisine kapanıp anlaşılmaz hale geldiği durum” olarak açıklar. Öfke halini üç kısımda ele alır:

a. Kişinin aklını yitirdiği ve ne söylediğini bilmediği öfke hali: Bu esnada yapılan talakın geçersiz olacağı ittifakla kabul edilmiştir.

b. Kişinin öfkesinin hafif olduğu, ne söylediğini ve bununla neyi kastettiğini bildiği öfke hali: Bu esnada yapılan talakın geçerli olacağı ittifak vardır.

c. Kişiye hakim hale gelip şiddetlenmekle birlikte onun aklını gidermeyen ancak şiddeti azaldıktan sonra kişiyi aşırı gittiğinden dolayı pişman eden öfke hali: İbn Teymiyye bu konuda ihtilaf bulunduğunu söylemekle birlikte böyle bir kişinin talakının geçerli olmayacağı görüşünü kabul eder.²⁶

²¹ İbn Mâce, “Talak”, 1.

²² İbn Teymiyye, *el-Fetâva ’l-Kübrâ*, VI, s. 75.

²³ Ebû Dâvûd, “Talak”, 9; Tirmizî, “Talak”, 9; İbn Mâce, “Talak”, 13.

²⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâva ’l-Kübrâ*, VI, s. 63.

²⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâva ’l-Kübrâ*, VI, s. 62.

²⁶ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-Müstedrek alâ Mecmû’u ’l-Fetâvâ*, thk. Muhammed b. Abdurrahmân b. Kâsım, C. V, y.y., y.y.y., 1998, s. 6-7; İbn Kayyim, *Zâdu ’l-Meâd*, V, s. 195.

İbn Teymiyye'ye göre kendisiyle maslahatın sağlanmayacağı, sahih niyetle yapılmamış hiçbir talak geçerli değildir. Bu sebeple kişinin kendisine fayda veren şey ile zarar veren şeye yönelmesinin farkını ayırt edemeyecek kadar aklını yitirmesi durumunda talakının geçersiz sayılması maslahata en uygun olandır.²⁷ Ayrıca hanımı ile şiddetli bir şekilde tartışan ve bu esnada bilincini kaybederek onu boşayan kişinin mecnun hükmünde olacağını ve bu sebeple yaptığı boşamanın vaki olmayacağını söyler.²⁸ Yine ona göre öfkeliyken “Boş ol.” diyen ancak eşinin ismini zikretmeyen kişi söylediği sözler ile boşamayı kastetmediği için talakı geçerli değildir.²⁹

3.1.4.3. Hata Edenin Talakı

İbn Teymiyye hatâen yapılan talakın sahih bir niyet barındırmadığından geçersiz sayılacağını söyler.³⁰ Zira o, niyetin mahallinin kalp olduğunu, kişinin yanlışlıkla ağzından çıkıveren şeylere değil niyetine bakılması gerektiğinin altını çizer.³¹

Kişinin kalben niyeti bulunmadığı halde yanlışlıkla talak sözlerini sarf etmesi durumunda boşamanın gerçekleşmeyeceğini söyleyen İbn Teymiyye'ye göre bir kişi yabancı bir kadın zannederek karısına “Sen boşsun.” dese bu durumda talak gerçekleşmez. Yine o, bir kişinin hanımını bir defa boşamaya kastettiği halde telaffuz ederken yanlışlıkla üç defa boşadığını söylemesi halinde tek talakın gerçekleşeceğini kabul eder.³² Ayrıca bir kişi hanımına “طاهر” (tertemiz) demek isterken ağzından yanlışlıkla “طالق” (boş ol) kelimesi çıkarsa İbn Teymiyye'ye göre bu talak da geçerli değildir.³³

²⁷ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 346.

²⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 109; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Fetâva'z-Zevâc ve İşratü'n-Nisâ*, thk. Ferid b. Emin el-Hindâvî, Mektebetü't-Türâsi'l-İslamiyyi, 1989, s. 328; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 458.

²⁹ İbn Teymiyye, *Fetâva'z-Zevâc*, s. 328; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 458.

³⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 452.

³¹ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Şerh-u Umdeti'l-Fıkh*, thk. Suud Salih el-Atışan, C. I, Mektebetü'l-Abikan, Riyad, 1993, s. 167.

³² İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 437.

³³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 114; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 325.

3.1.4.4. Mükrehin Talakı

İbn Teymiyye, bir kişinin haksız yere hanımını boşamaya zorlanması durumunda yapacağı talakın geçersiz olduğuna hükmetmiştir.³⁴ Nitekim bir kişinin etrafı ona düşmanlık besleyen ve onu dövme ihtimali bulunan kişilerce çevrilirse onun da bu durumdan kurtulmaya yahut kendini korumaya imkânı yoksa ve bu haldeyken hanımını boşamaya zorlanırsa yapacağı talak geçerli olmaz. İbn Teymiyye, bu fetvası ile Ahmed b. Hanbel'e yani kendi mezhebine mutabık kalmış olup İmam Mâlik, İmam Şâfiî gibi âlimlerin de bu görüşte olduğunu dile getirerek Hz. Ömer ve bazı sahabilerden bu minvalde rivayetler geldiğini söyler.³⁵

İbn Teymiyye'ye göre bir kadın vâcipleri yerine getirmesine engel olması yahut söz ve fiille ona zarar vermesi gibi bir sebebe dayanarak kocasını boşamaya zorlarsa bunun sahih olacağını aksi takdirde geçimleri iyi olduğu halde kocasını sevmediği için onu döverek veya hapsederek boşamaya zorlarsa bu durumda boşamanın gerçekleşmeyeceğini söyler.³⁶ Ayrıca bir kişinin annesi, gelinini sevmediği için oğlundan karısını boşamasını isterse yahut bir kadının annesi, kızını kocasından ayırmaya çabalarsa bu durumda ne erkeğin hanımını boşaması ne kadının eşinden ayrılması ona göre caiz değildir.³⁷

İbn Teymiyye'ye göre bir baba, haksız yere kızını mehir, nafaka gibi haklarından vazgeçirip boşanmaya zorlarsa kızının bu ibrası ve buna bağlanan talakı geçerli olmaz. Onu kendi gözetimi altında tutuyor ve bunda onun için bir maslahat görüyor olsa dahi durum değişmez. İbn Teymiyye, Mâlikî mezhebinden olan âlimlerin iki görüşünden birine ve Hanbelî mezhebine göre bunun caiz görüldüğünü aktarır.³⁸

3.1.4.5. Sarhoşun Talakı

İbn Teymiyye, sarhoşun talakının muteber olmadığı görüşünü savunur.³⁹ O, bu konuda ihtilaf bulunduğunu söylemekle birlikte Kitâb ve sünnete en uygun olan

³⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, VIII, s. 504, XIV, s.118, XXIX, s. 196; İbn Teymiyye, *Fetâva'z-Zevâc*, s. 320; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 485; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 437; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 328.

³⁵ İbn Teymiyye, *Fetâva'z-Zevâc*, s. 328; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 458; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 437.

³⁶ İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 447.

³⁷ İbn Teymiyye, *Fetâva'z-Zevâc* s. 330; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 460.

³⁸ İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 436.

³⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, X, s. 442, XIV, s. 115-116, XXXII, s.102; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 346; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 547, 650.

görüşün bu olduğunu,⁴⁰ sahabeden Abdullah b. Abbas ile Ukbe b. Âmir'in böyle düşündüğünü⁴¹, Hz. Osman'ın uygulamalarının da bu minvalde olup sahabeden kimsenin ona muhalefet etmediğini söyler.⁴² Bu görüşün aynı zamanda selef ve fukahanın çoğunluğu tarafından savunulduğunu, İmam Şâfiî'nin eski görüşü ile Ahmed b. Hanbel'in iki görüşünden birinin bu olduğunu ve ashabından bir kısmın da bunu kabul ettiğini, Ebu Hanife'nin ashabından bazılarının da bu görüşte olduğunu ifade eder.⁴³

Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ile diğer görüşlerine göre İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in ise sarhoşun talakını muteber saydıklarını söyleyen İbn Teymiyye, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in bu konuda sarhoşun bilincini tam olarak kaybetmemesi ile ne dediğini yahut ne denildiğini bilemeyecek durumda olmasının arasını ayırmalarını eleştirir.⁴⁴

İbn Teymiyye, sarhoşun talakı hususunu açıklarken *Sahîh-i Buhârî*'de yer alan Maiz b. Mâlik hadisine yer verir. Nitekim Maiz, Resûlullah'a (s.a.v) gelerek zina ettiğini söylemiş, Resûlullah (s.a.v) da sarhoş olup olmadığının anlaşılması için ağzının koklanmasını söylemiştir.⁴⁵ İbn Teymiyye'ye göre onun sarhoş olduğu anlaşılıysaydı zina ikrarı geçersiz sayılacaktı. İkrarı sahih olmadığı için sözleri de aklını yitirmiş olanların sözleri mesabesinde sayılacak ve batıl kabul edilecekti. O, içki içenin her ne kadar günah bir fiili işlemiş olsa da ne söylediğini bilemeyecek durumda olduğunu bu sebeple kastettiği şeylerin de sahih olmayacağını söyler. Sarhoşun talakı meselesini بِالْأَعْمَالِ بِالنِّيَّاتِ “Ameller niyetlere göredir.”⁴⁶ hadisi kapsamında ele alan İbn Teymiyye, bu durumu kişinin aklını başından alan haram bir şey yemesine benzetir ve günah bir yolla bu hale gelen bir kişinin yaptığı talakın veya diğer sözlerinin geçerli olmayacağını kabul eder.⁴⁷

⁴⁰ İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 547.

⁴¹ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 346.

⁴² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, X, s. 442, XXXIII, s. 102; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 303; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 458; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 547; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 346; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, V, s. 210.

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, X, s. 442; XXXIII, s. 102; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 303; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 458; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 547; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 346.

⁴⁴ İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 547.

⁴⁵ Buhârî, *Hudûd*, 28.

⁴⁶ Buhârî, “Talâk”, 11; Müslim, “İmâre”, 155; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 11; Nesâî, “Talâk”, 24; Tirmizî, “Fedâilu'l-Cihâd”, 16.

⁴⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 102-103; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 304; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 457.

لا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ “Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.”⁴⁸ ayetini hatırlatan İbn Teymiyye, talakın ancak kişi ne söylediğini bilir durumdaysa gerçekleşeceğini aksi halde nasıl ki namaz sahih olmuyorsa talakın da geçerli olmayacağını savunur.⁴⁹

Sarhoşken gerçekleştirilen talakın menfaatin sağlanması yahut zararın ortadan kaldırılması gibi ihtiyaç halinde mübah kılınan talakların dışında kaldığını söyleyen İbn Teymiyye, talakın ancak menfaati celb veya mefsedeti def etme gibi sahih bir niyetle yapıldığında vaki olacağını kabul eder.⁵⁰

Sarhoşken talak sözlerini söyleyen kişinin suçunun boşamak değil içki içmek olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, Şâri’in bir kişiyi içkiliyken söylemesi mümkün olan şeylerle sorumlu tutarak cezalandırmadığını şayet böyle olsaydı talak ifade eden sözler söylediği gibi küfür mahiyetindeki sözleri de sarf edebileceğini ve bu durumda ölüm ile cezalandırılması gerektiğini ifade eder.⁵¹

İbn Teymiyye Allah’ın (c.c.) bir fiilin yapılmasını istiyorsa onu emrettiğini, istemiyorsa yasakladığını, haliyle nikâhın emredildiğini ve kolaylaştırıldığını talakın ise ihtiyaç hali dışında yasaklandığını ve zorlaştırıldığını söyler. وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى “İyilik ve (Allah’ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın.”⁵² ayetini dile getiren İbn Teymiyye, insanların güzel olan işlerde yardımlaşıp günah olan işlerde yardımlaşmamaları gerekirken bunun aksine güzel bir iş olan nikahı zorlaştırıp hoş görülme-yen talakı kolaylaştırmalarını eleştirir. Nikâh için Kur’ân ve sünnette olmayan çok sayıda şartın öne sürüldüğünü ve bu sebeple nikâhlanmanın güçleştirildiğini buna karşılık boşamada aceleci davranıldığını söyler. Sarhoşun, mükrehin, yeminini bozanın, cahilin ve buna benzer durumda olanların talaklarının geçerli sayılmasının talakı kolaylaştırmak olduğunu hâlbuki Allah’ın (c.c.) talakın yapılmasını zorlaştırmak için hayız halinde yapılan talaka, cinsel ilişkiye girilen temizlik sürecindeki talaka, bir seferde yapılan üç talaka ve ric’at olmaksızın yapılan talaka karşı çıktığını ve bunu yasakladığını vurgular. İbn Teymiyye böylece Allah’ın (c.c.) koyduğu kurallar gereği talakın zorlaştırılması gerektiğini söyleyerek sarhoşun talakının hiçbir ihtiyaç veya

⁴⁸ Nisa 4/43.

⁴⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâva ’l-Kübrâ*, III, s. 304; İbn Teymiyye, *Fetâva ’n-Nisâ*, s. 457-458.

⁵⁰ İbn Teymiyye, *Câmiu ’l-Mesâil*, I, s. 346.

⁵¹ İbn Teymiyye, *Câmiu ’l-Mesâil*, I, s. 347.

⁵² Maide, 5/2.

maslahat olmaksızın geçerli sayılmasına talakı kolaylaştıracağından dolayı şiddetle karşı çıkar.⁵³

3.1.4.6. Maraz-ı Mevt Halinde Talak

Maraz-ı mevt yani kişinin ölümü ile nihayete eren hastalık halinde yapılan boşamanın hükmü İbn Teymiyye tarafından ele alınmıştır. O, bu şartlar altında yapılan ve hakiki manada kadını mirastan mahrum bırakma niyeti barındıran talaka âlimler arasında talak-ı far denildiğini söyler.⁵⁴ Şayet koca hanımını ric'î talak ile boşamışsa ve ardından vefat etmişse bu durumda talak iddeti henüz bitmeyen hanımın artık ölüm iddeti beklemesi gerektiğini, hatta talak iddeti ile ölüm iddetinden hangisi daha geç bitecekse ona tabi olunmasının uygun olacağını, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ebû Hanîfe ve iki rivayetinden birine göre Ahmed b. Hanbel gibi âlimler tarafından savunulduğunu söyleyen İbn Teymiyye, bu durumdaki kadının aynı zamanda kocasına mirasçı olacağını da ifade eder.⁵⁵ Kadın ile zifafa girilmemiş olması durumu değiştirmez.⁵⁶ Ayrıca yapılan talakın mirastan mahrum bırakma amaçlı bâin talak olması durumunda cumhur ulemanın kadına yine miras hakkı verdiklerini söyler.⁵⁷ Nitekim Abdurrahman b. Avf, hanımı Tümadar binti'l-Esbağ'ı ölüm hastalığı esnasında üç talakla boşamış bunun üzerine Hz. Osman sahabe-i kiram ile istişare ederek kadının kocasına varis olduğuna hükmetmiş ve bu konuda ona sahabilerden hiçbir itiraz gelmemiştir.⁵⁸

Kocanın sağlığında veya hastalık halinde hanımını ric'î talakla boşayıp ardından vefat etmesi durumunda kadının ona âlimlerin ittifakıyla mirasçı olacağını söyleyen İbn Teymiyye, kocanın bâin talakla boşaması durumunda miras alma hakkının ne kadar süreyle kadının elinde bulunacağına dair farklı görüşlerin bulunduğunu söyler. Ebû Hanîfe'nin kadının iddetini tamamlayıncaya kadar kocasına mirasçı olduğunu, iddet bittiğinde miras hakkının da düşeceğini kabul ettiğini aktarır.

⁵³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXII, s. 133-134; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, s. 348-349.

⁵⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXI, s. 369; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 322; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 419.

⁵⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 324.

⁵⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXI, s. 369; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 321; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 418.

⁵⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 324.

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXI, s. 369, 370; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 321; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 419.

İmam Şâfî'nin bu konuda farklı düşündüğüne dikkat çeker ve talak gerçekleştiğinde kadın ile erkek arasında hiçbir bağ kalmadığını öne sürerek kadına miras verilmeyeceğini savunduğunu dile getirir. Kocanın mirastan mahrum etme amacı taşımadan yapacağı boşama sonrası ise çoğunluğa göre kadının mirasçı olamayacağını bildirir.⁵⁹

Cumhur, bir kişinin ölüm hastalığı esnasında vârislerinden bazılarını mirasından mahrum etmek yahut bazısına malını vermek gibi bir yetkisi olmadığını, yabancı kişilere ise malın en fazla üçte birinin verilebileceğini söylemiştir.⁶⁰ İbn Teymiyye, cumhurun bu görüşüne ve “*Kim mirasından mahrum ederse, Allah da onu cennetteki mirasından mahrum eder.*”⁶¹ hadisine dayanarak kişinin karısını talak yoluyla mirastan alıkoyma yetkisi bulunmadığını, her ne kadar talak gerçekleşmişse de kadının kocası üzerindeki haklarının devam ettiğini söyler. Kadının ise iddet beklemesi gerektiğini dile getiren İbn Teymiyye, bu iddetin ne kadar süreceği hakkında üç görüşün bulunduğunu, bazılarının talak iddeti beklenmesi gerektiğini düşünürken bazılarının ise ölüm iddeti beklenmelidir dediğini, diğer bir kısmın ise ikisinden en uzun olan kadar beklenmesi kanaatinde olduğunu dile getirir. Kendi görüşü ise iki iddetten bitişi en geç olana riayet edilmesidir.⁶² O, ölüm hastalığı esnasında kendisiyle zifafa girilmemiş kadının boşanması durumunda kocasına mirasçı olacağını, zifaktan sonra boşanan bir kadının mehrinin tamamını alabileceğini kabul etmekle birlikte bu hastalık esnasında aklî dengesi bozulmuş bir kişinin talakının geçerli olmayacağını söyler.⁶³

İbn Teymiyye'nin ehliyeti etkileyen özel durumların yaşanması halinde çoğu zaman talakın gerçekleşmediğini iddia etmesi onun talakı zorlaştırma gayesine paralel bir yaklaşımdır. Nitekim o, diğer âlimleri eleştirerek Allah'ın (c.c.) nikâhı değil talakı zorlaştırdığını hâlbuki onların aksi istikamette hükümler verdiğini söyleyerek eleştirir. Bununla birlikte o, hakkında açık nassın bulunduğu şaka niyetiyle yapılan talakı geçerli sayarak nassa bağlılığını da ortaya koymuş olmaktadır. Bize göre onun ehliyeti

⁵⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXI, s. 372-373; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 324.

⁶⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, s. 436.

⁶¹ Celalüddin Abdurrahman b. Ebû Bekr b. Muhammed es-Suyûtî (ö. 911/1505), *el-Câmiu'l-Kebîr fî Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*, C. II, y.y., Mısır, t.y., s. 285.

⁶² İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 420.

⁶³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXI, s. 370-371; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, IV, s. 403-404; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 418.

etkileyen durumlar ile ilgili bu tutumu çağımız açısından da aileyi korumak adına oldukça isabetli ve maslahata daha uygun bir yaklaşımdır.

3.2. TALAK ÇEŞİTLERİ

Talak, evliliği sona erdirmesi yönünden kısımlara ayrılır. İbn Teymiyye, Cahiliye dönemi ve İslam'ın ilk yıllarında var olan talak uygulamaları hakkında bilgi vererek talak ile ilgili hükümlerin son halini alana kadar hangi aşamalardan geçtiğini ve talakın sınırlarının belirlenmesinde tarihsel arka planın önemini ve etkisini vurgular. Nitekim talak, Allah'ın (c.c.) ilga veya ibga ettiği değil ıslah ettiği konular arasında yer alır. Bu sebeple talakın kısımlarına geçmeden evvel İbn Teymiyye'nin talakın tarihsel süreci ile ilgili verdiği bilgilere değinmek önem arz etmektedir.

Cahiliye döneminde ve İslam'ın ilk yıllarında boşama hususunda hiçbir sınırlama olmadığını söyleyen İbn Teymiyye, erkeklerin hanımlarını istediği kadar boşadığını ve istediği zaman da onlara geri döndüğünü, bu konuda kadının hamile olup olmamasının önem teşkil etmediğini dile getirir. O, Allah'ın (c.c.) bu uygulamayı düzeltmek adına evvela iddet şartını getirdiğini ancak bu durumda da erkeklerin hanımlarını boşayıp iddetleri bitmeye az bir vakit kala onlara geri döndüklerini sonra tekrar boşayıp yine iddetleri bitmeye yakın döndüklerini söyler. Bu hususta ne zamanda ne de sayıda kısıtlama olduğunu dile getiren İbn Teymiyye, Allah'ın (c.c.) bunun üzerine talakı üç ile sınırladığını ortaya koyar.⁶⁴

İslam'ın ilk yıllarında bazı kadınların hamileliğini bazılarının ise hayız döneminde olduğunu gizlemeleri mümkün oluyordu. İbn Teymiyye, hamile olanların bu hallerini gizlemek için bazı sebeplerinin söz konusu olduğunu söyler. Örneğin, kocasından hoşlanmayan kadın, hamile olduğunu öğrendiğinde kocasının kendisine ric'at etmesine engel olmak ve iddetini daha uzun gösterip nafaka almak yahut da çocuğun kocasından olmadığını söylemek için hamileliğini gizlemesinin mümkün olduğunu dile getirir.⁶⁵ Ayrıca o, hayız dönemindeki bir kadının eşini sevdiği ve ayrılmak istemediği için hamile olduğunu söylemesinin ve hayız halini saklamasının imkân dâhilinde olduğunu söyler.⁶⁶

⁶⁴ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 262.

⁶⁵ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 259.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 262.

Üç talak şartı ile kocaya iki defa ric'at hakkı tanındığını söyleyen İbn Teymiyye, aynı zamanda hamileliği belli olana kadar erkeğin hanımını boşamasının da yasaklandığını ifade eder.⁶⁷ Bununla beraber kadının hamileliğini saklaması durumunda kocasının bilmeden yaptığı talak İbn Teymiyye'ye göre batıldır.⁶⁸ Nitekim kadınlar, *“Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz.”*⁶⁹ ayeti gereği rahimlerindeki ister çocuk ister hayız olsun saklamaktan men edilmişlerdir. İbn Teymiyye, alınan bu tedbirler sonrası kocanın hanımının durumunu bilerek boşadığını, böylelikle pişman olmadığını, hanımının ise onu aldatmasının ve yalan söylemesinin önüne geçildiğini savunur. Ayrıca ona göre cinsel ilişkiye girilmeyen temizlik sürecinde kadının hamile olup olmadığı ortaya çıkacağından yine yalan söyleme imkânı ortadan kalkmış olur. Böylelikle sünnî talakın da arka planını sunan İbn Teymiyye'ye göre talak ile ilgili iddet emri ve üç talak kısıtlamasından sonra üçüncü ve son değişiklik de bu yönde olmuştur.⁷⁰

3.2.1. Kur'ân ve Sünnete Uygunluğu Yönünden

3.2.1.1. Sünnî Talak

İbn Teymiyye, sünnî talakı kocanın, hayızdan temizlenip gusül almış olan karısını cinsel ilişkiye girmeden bir talak ile boşaması olarak tanımlar.⁷¹ Bu, Allah'ın (c.c.) mübah kıldığı talaktır ve bağlayıcıdır.⁷² Ona göre koca, bu şekilde bir talak yaptıktan sonra karısına iddet bekletir ve bu süre içinde iddeti bitene kadar karısını bir daha boşayamaz. İddet içerisindeyken karısına dönmek isterse karısının da velisinin de rızasına veya yeni bir mehir belirlenmesine lüzum yoktur. Eğer iddet bitene kadar karısına dönmezse ondan güzellikle ayrılması gerekir.⁷³

⁶⁷ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 263.

⁶⁸ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 260-261.

⁶⁹ Bakara, 2/228.

⁷⁰ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 262-263.

⁷¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 479, XXXIII, s. 5-6, 72; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 224-225; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, s. 245.

⁷² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 17; *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 225; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, s. 253.

⁷³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 6.

Koca, kadının iddeti bittikten sonra onunla tekrar evlenmek isterse bunda bir sakınca olmadığını söyleyen İbn Teymiyye, bunun sanki ilk defa ya da ikinci defa yeni bir akit yapılarak gerçekleşeceğini söyler. Yine ona göre koca, iddeti devam ederken karısına geri döner ya da iddet bittikten sonra onunla yeniden evlenir ve tekrar boşamak isterse bu durumda yukarıda geçtiği gibi boşayabilir. Sonra ona dönerse ya da ikinci defa onunla evlenirse ve boşamak isterse yine yukarıda geçtiği gibi boşar. Şayet üç defa boşarsa artık başka bir eşle evlenmedikçe karısı ona haram olur. Zira Allah ve Resûlü üç defa boşadıktan sonra aynı kadınla evlenmeyi haram kılmıştır. Bu durumda o kadın ile başka biri, herkesçe bilinen bir nikâh ile evlenmedikçe, adam kadın ile birlikte olmadıkça ve sonra da onu boşamadıkça kadın eski kocası ile tekrar evlenemez.⁷⁴

Yaşının küçük olması yahut büyük olması sebebiyle hayız görmeyen kadınları boşamak için belli bir vaktin bulunmadığını söyleyen İbn Teymiyye'ye göre bu durumdaki bir kadın ile cinsel ilişkiye girmiş olmak boşamaya engel değildir. Ne zaman boşarsa kadının iddeti o zaman başlar. Hayız dönemi veya hamileliğe göre de iddet beklemez. Bilakis ayette belirtildiği üzere üç ay iddet beklemesi yeterlidir.⁷⁵ Âlimlerden bir kısmı bu talakı sünnî talak sayarken bir kısmı ise ne sünnî ne de bid'î talak olacağını söylemişlerdir.⁷⁶

3.2.1.2. Bid'î Talak

İbn Teymiyye'ye göre bid'î talak, kocanın hanımını hayız dönemindeyken ya da onunla cinsel ilişkiye girdikten fakat hamile olup olmadığı belli olmadan boşamasıdır.⁷⁷ O, bu şekilde yapılan bir talakın Kitâb, sünnet ve icmâ ile haram kılındığını söyler.⁷⁸ Bu talakın geçerli olup olmadığı hususunda âlimlerin iki görüşü bulunduğunu ifade ettikten sonra haram nikâh ve haram alışveriş gibi haram talakın da bağlayıcı olmaması gerektiğini söyleyerek kendi tarafını belli eder.⁷⁹

⁷⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 6, 72-73; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 225.

⁷⁵ “Kadınlarımız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır...” (Talak, 65/4)

⁷⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 7.

⁷⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 7, 72; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 224.

⁷⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 7; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 224.

⁷⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 18, 72; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 224.

Talakın Allah'ın (c.c.) izin verdiği şekilde kullanılması şartıyla kişinin mülkiyetine verildiğini söyleyen İbn Teymiyye, insanın sadece malik olduğu talakı yapabilmesinin mümkün olduğunu öne sürer. Ona göre erkeğin zifafa girmedeği kadını bâin talakla boşadıktan sonra tekrar boşamaya yahut yabancı bir kadına talak vermeye yetkisi yoktur. Şu halde yetkisi olmadığından dolayı yapacağı böyle bir talak batıl olacaktır. O, buradan yola çıkarak hayız halindeki kadını boşamanın batıl olacağını çünkü kocasına boşama yetkisi verilmediğini dile getirir. Ona göre bu, kişinin mâlik olmadığı bir şey üzerinde tasarrufta bulunmasıdır ki o, bu konuda kısıtlanmış, hacr altına alınmış ve onun bu işi yapması yasaklanmıştır. Hacr altındaki bir kişinin tasarruflarının geçersiz olduğunu söyleyen İbn Teymiyye kısıtlamayı yapanın Allah (c.c.) ve Resûlü (s.a.v.) olduğunu hatırlatarak yasak kılınan işleri yaptığı için onun sefih hükmünde olduğunu aktarır.⁸⁰

İbn Teymiyye, bu konuda her iki görüş sahiplerinin de kendilerine mesnet kabul ettiği İbn Abbas'tan rivayet edilen şu hadisi aktarır:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ، وَهِيَ حَائِضٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَرَّةٌ فَلْيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ لِيُنْزَكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضَ، ثُمَّ تَطْهُرَ، ثُمَّ إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ بَعْدُ، وَإِنْ شَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ، فَتِلْكَ الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُطَلَّقَ لَهَا النِّسَاءُ

“...İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre o, Resûlullah devrinde hanımını hayızlıyken boşadı. Bunun üzerine Ömer b. Hattab Resûlullah'a gelerek bu durumu sordu ve Resûlullah da şöyle cevap verdi: Ona emret, karısına dönsün. Sonra karısı temizlenip hayız görünceye ve tekrar temizleninceye kadar onu evde tutsun. Ondan sonra dilerse nikâh altında tutar dilerse cinsel ilişkiye girmeden boşar. İşte kadınların kendisi için boşanmasını Allah'ın emrettiği iddet budur.”⁸¹

Zikredilen hadisten yola çıkan İbn Teymiyye, Resûlullah'ın ancak hayızdan temizlenen ve temizlik döneminde de tekrar cinsel ilişkiye girilmeyen kadını boşamayı helal gördüğünü ifade eder. Ona göre bu kurala riayet etmeden boşayan kişi Allah'ın izin verdiği vakitte boşamamış sayılır. Ayrıca talakın Allah (c.c.) katındaki en sevimsiz helal olduğunu ve ihtiyaç halinde mübah olacağını hatırlatır. Yine ona göre üç talaktan sonra hanımı başka biriyle evlenmedikçe kocanın ona dönmesinin haram kılınması da

⁸⁰ İbn Teymiyye, *Câmiu 'l-Mesâil*, I, s. 251-252.

⁸¹ Buhârî, “Talak”, 2, 44; Nesâî, “Talak”, 1, Müslim, “Talak”, 3, 9; Tirmizî, “Talak ve Liân”, 1; İbn Mâce, “Talak”, 2; Muvatta, “Talak”, 20.

insanları talakı artırmaktan uzak tutmak içindir. Vaktinden önce yapılan talakın bir faydası olmadığını temellendirmeye çalışan İbn Teymiyye, buna örnek olarak her ne kadar koca, karısını boşamakta acele etse de iddet devam ederken birbirlerine mirasçı olacaklarını zikreder. Yine imamla birlikte namaz kılan kişinin imamdan daha hızlı hareket ederek onun önüne geçmesinin bir faydasının olmadığını bilakis namazının batıl olacağını ama buna rağmen selam verene kadar namazına devam etmesinin gerekli olduğunu talakta acele edilmemesi gerektiğine dair bir delil olarak sunar.⁸²

Zikredilen hadiste yer alan “*Ona emret, karısına dönsün.*” kısmının delaleti hususunda tartışma bulunduğunu söyleyen İbn Teymiyye’ye göre bu konuda iki görüş vardır:

Âlimlerden bir kısmı talakın bağlayıcı olduğunu ve İbn Ömer’e verilen emrin karısına ric’at edip isterse temizlik döneminde onu boşayabileceği yönünde olduğunu söyler. Bu görüşteki âlimler kendi aralarında da yapılacak ric’atin vacip mi yoksa müstehab mı olduğunu, birinci temizlik döneminde mi yoksa ikinci temizlik döneminde mi karısına dönmesi gerektiğini ve bu yasaklamanın hikmetinin ne olduğunu tartışmışlardır.⁸³

Diğer grup ise hadisin bahsedilen kısmından, talakın gerçekleşmediğine ve bunun ile sadece doğal süreçteki boşamalarda olduğu gibi kadın ile erkeğin bedensel olarak birbirlerinden ayrılmalarının kastedildiğine dair bir çıkarım yapar. Nitekim onlara göre Resûlullah (s.a.v) İbn Ömer’in karısına dönmesini emrederken fiili işteşlik anlamı bulunan müfaale kalıbıyla kullanmış ve “*فَلْيُرْاجِعْهَا*” demiştir ki bu haliyle iki tarafın da birbirine dönmesi ve yeniden birleşmesi anlamı tebarüz etmiş olur. O halde talak söz konusu değildir.⁸⁴ Zira boşama gerçekleşmiş olsaydı ric’at etme hakkı kocanın elinde olduğundan Resûlullah’ın “*Birbirinize dönün.*” demesinin bir anlamı kalmaz, “*Ona dön.*” demesi kâfi gelirdi. Ayrıca şayet talak vaki olsaydı İbn Ömer’in dönüp ikinci kez hanımını boşamasının kimseye bir faydası olmaz bilakis zararı olurdu. Onun nass ve icmâ ile talak yetkisi bulunduğu doğrudur ancak bu durumda yapılan talak sadece talak sayısını artırmak, iddeti uzatmak ve eşleri cezalandırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.⁸⁵ Bu görüş sahipleri, İbn Ömer’in Allah ve Resûlünün

⁸² İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 20-21.

⁸³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 21-22.

⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 22.

⁸⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 22.

emrettiği şekilde hanımına ric'at ederken şahit tutmakla emredilmemesini de talakın gerçekleşmediğine delil olarak göstermişlerdir.⁸⁶

Haram olan talakın vâkî olduğu kabul edilirse Allah ve Resûlünün hoşlanmadığı bir fesadın ortaya çıkacağını söyleyen ikinci gruptaki âlimler, meydana gelen bu fesadın kendisini ric'atin takip ettiği bir talak ile ortadan kaldırılamayacağını savunurlar. Onlara göre ric'ati emretmek Allah ve Resûlünün münezze olacağı faydasız bir iştir. Çünkü eğer hanımı ile evliliğine devam etmek istiyorsa ric'at eder, eğer istemiyorsa ric'at etmez. Resûlullahın (s.a.v) talak gerçekleştiği halde ona ric'ati emretmesinde şer'î bir maslahat bulunmamakta aksine mefseleti artıracak bir durum söz konusu olmaktadır. Ancak Resûlullah (s.a.v) fesadı artıracak bir emir vermekten münezzehtir. Şu halde Allah ve Resûlü bid'î talakı sebep olacağı fesadı engellemek için yasaklamıştır.⁸⁷

Ayrıca Allah Teâlâ Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

”وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُغْنِ أَجَلُهُنَّ فَامْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ“

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın...”⁸⁸

Ayeti kerimeden anlaşıldığı üzere kişi, hanımını boşadığında iddeti bitmeye yakın ya güzellikle evliliğine devam etmek yahut hanımından ayrılmak hususunda muhayyer bırakılmış olup Allah (c.c.) kimseyi talakın ardından ric'at etmeye zorlamamıştır.⁸⁹ Bu da peygamberimizin “Ona emret, karısına dönsün.” emrinden kastın ric'at olmadığını göstermektedir.

İbn Teymiyye'nin bir diğer delili ise Resûlullah'ın şu hadisidir:

الطَّلَاقُ عَلَى أَرْبَعَةِ أَوْجُهٍ : وَجْهَانِ حَلَائِلُ. وَوَجْهَانِ حَرَامٌ. فَأَمَّا اللَّذَانِ هُمَا حَلَائِلٌ فَإِنْ يُطْلَقَ امْرَأَتُهُ طَاهِرًا فِي غَيْرِ جِمَاعٍ. أَوْ يُطْلَقَهَا حَامِلًا قَدْ اسْتَبَانَ حَمْلُهَا. وَأَمَّا اللَّذَانِ هُمَا حَرَامٌ فَإِنْ يُطْلَقَهَا حَائِضًا. أَوْ يُطْلَقَهَا بَعْدَ الْجِمَاعِ لَا يَدْرِي اسْتَبَانَ الرَّجْمُ عَلَى وَلَدٍ أَمْ لَا

“Talakın dört şekli vardır. Bunlardan ikisi helal diğer ikisi ise haramdır. Helal olanlar, bir kadını cinsel ilişkinin yaşanmadığı temizlik döneminde yahut hamile olup olmadığı anlaşıldıktan sonra boşamaktır. Haram olanlar ise kadının hayızlıyken yahut cinsel ilişkiye girilip hamileliği belli olmadan boşamaktır.”⁹⁰

⁸⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 23.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 23-24; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 394.

⁸⁸ Talak, 65/2.

⁸⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 23.

⁹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 20.

Söz konusu hadisi nakleden İbn Teymiyye, Resûlullah'ın (s.a.v) talakın yapılacağı zamanı açıkladığını, buna göre helal olan boşamalar ile iddetin başlayacağını ancak haram boşamaların iddet öncesi yapılan boşamalar mesabesinde olup Allah'ın (c.c.) izin verdiği vakitte yapılmamış olacağını ve bunun kadının iddetini gereksiz yere uzatacağını söyler.⁹¹

Hiz. Peygamberin Hiz. Aişe yoluyla rivayet edilen مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ “Kim bizim emrimize aykırı bir iş yaparsa bu yaptığı reddedilmiştir.”⁹² hadisini de zikreden İbn Teymiyye, Allah ve Resûlünün belirlediği sınırlara riayet etmeden haram yollarla yapılan talak da dahil olmak üzere hiçbir işin bağlayıcı ve nafiz olmadığını vurgular.⁹³

İbn Teymiyye tüm bunları zikrettikten sonra bid'î talakın vaki olmayacağına dair görüşün usûle ve nasslara daha uygun olduğunu söyleyerek kendi görüşünü ortaya koyar. O, selefin ve fukahânın kabul ettikleri kurala göre haram yollar ile yapılan ibadetler ve haram olan akitlerin sahîh ve bağlayıcı olmayacağını söyler. Çünkü sahabe ve tabiun Şâri'in haram kıldığı şekilde meydana gelen ibadet ve akitleri fasit saymışlardır ve bu onlardan tevâtüren nakledilmiştir.⁹⁴

Görüşünü sağlam delillere oturtmaya gayret sarf eden İbn Teymiyye, bir fiilin yasaklanması onun fesadına delalet etmeyecekse başka türlü nasıl sahîh ile fâsidin birbirinden ayrılacağını sorgular. Ona göre Şari' bir fiili neden olacağı mefsedetden dolayı haram kılar. Haram kılmaktan maksadı da o fiil sonucu meydana gelecek fesadın engellenmesi ve ortadan kaldırılmasıdır. Şayet haram olan bir fiil üzerine helal hükümler düzenlenecek olsa ve bu hükümler de bağlayıcı olsa bu durumda Şâri'in ortadan kaldırmak istediği fesadı kabullenmesi söz konusu olur. Böylelikle Şâri' bir yandan fesadı istememiş öte yandan insanlar için bunu bağlayıcı görmüş demektir ki bu bir çelişki olup Şâri' bundan münezzehtir.⁹⁵ Buna ilaveten o, Şâri'in bid'î talakı geçersiz sayarak kocayı hanımının vereceği zarardan, aldatmasından veya hilesinden koruduğunu da dile getirir.

İbn Teymiyye, bid'î talakın nass ve icmâ ile haram olduğunu ortaya koyduktan sonra “...Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphesiz kendine

⁹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 20.

⁹² Müslim, “Akdiye”, 17.

⁹³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 18.

⁹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 24; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 395.

⁹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 25; Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 395.

zulmetmiş olur...’’⁹⁶ ayetini dile getirir ve bid’î talak ile hanımını boşayan bir kişinin Allah’ın (c.c.) sınırlarını aştığını, kendine zulmettiğini ve bu sebeple tevbe etmesi gerektiğini söyler.⁹⁷

3.2.2. Evliliği Sona Erdirmesi Yönünden Talak

3.2.2.1. Ric’î Talak

İbn Teymiyye, ric’î talakı, kocanın hanımına tercihini sormadan dönüş yapmasının mümkün olduğu talak olarak tanımlar.⁹⁸ Allah Teâlâ’nın Kur’ân’da zikrettiği tüm talakların ric’î talak olduğunu söyleyen⁹⁹ İbn Teymiyye, bu tür bir talakın kadının talaktan sonra iddet beklemesi, kocanın ric’at etme hakkının olması ve iki defa yapılabilir olması şeklinde üç özelliğe sahip olduğunu dile getirir.¹⁰⁰ Biz bu özellikleri aşağıda detaylı bir şekilde ele alacağız.

3.2.2.1.1. Kadının Talaktan Sonra İddet Beklemesi

İbn Teymiyye, zifaf gerçekleşikten sonra boşanan bir kadının وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ “Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç kur’ beklerler.”¹⁰¹ ayeti gereği üç kur’ iddet beklemesi gerektiğini söyler.¹⁰² Kur’ kelimesini görünmesi ve çıkması sebebiyle kana verilen isim olarak açıklayan İbn Teymiyye, bu kelimenin aynı zamanda vakit anlamı da içerdiğini söyler. Nitekim vakit ancak zuhur eden durumlara göre belirlenir. Gecenin gün kapsamına girmesi gibi temizliğin de kur’ kapsamına girdiğini söyleyerek Hz. Peygamberin istihaza kanı gören kadına “Kur’ günlerinde namazı bırak.”¹⁰³ demesini delil olarak gösterir. Buna göre hayız halinin de kendisini hayızın takip ettiği temizlik halinin de kur’ kapsamına gireceğini söyler.¹⁰⁴ Bununla birlikte temizlik dönemini tek başına kur’ saymayan¹⁰⁵ İbn Teymiyye, sahabeden Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mesud, Ebû Musa gibi ileri gelenlerin kur’

⁹⁶ Talak, 65/1.

⁹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXIX, s. 421.

⁹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII s. 9.

⁹⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 271.

¹⁰⁰ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 255-256.

¹⁰¹ Bakara, 2/228.

¹⁰² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XX, s. 479, XXXIII, s. 11.

¹⁰³ Buhârî, “Hayız”, 8; Müslim, “Hayız”, 82; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 108; İbn Mâce, “Tahâret”, 115.

¹⁰⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XX, s. 479.

¹⁰⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XX, s. 479.

kelimesinden hayız anladıklarını, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde de bu görüşün kabul gördüğünü dile getirir.¹⁰⁶ Bu gruba göre üçüncü hayızın bitişine kadar kocanın hanımına geri dönme hakkı vardır.¹⁰⁷ Sahabeden İbn Ömer ve Hz. Aişe gibi kişilerin ise kur' kelimesini temizlik dönemi olarak algılayıp üçüncü hayız başlayana kadar kocanın hanımına dönüş hakkı bulunduğunu kabul ettiklerini söyleyen İbn Teymiyye, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin de bu görüşü benimsediklerini dile getirir.¹⁰⁸ Kendisi ise ilk görüşe sahip olup¹⁰⁹ kur' ile temizliğin kastedilmesinin yanlış olduğunu zira bu durumda sünnî talak gereği cinsel ilişkiye girilmeyen temizlik dönemi içerisinde ric'î talak ile boşanan bir kadının üç kur' beklemek yerine iki kur' ve yarım kur' beklemiş olacağını bunun da iddetin tamamlanması için kâfi gelmeyeceğini savunur.¹¹⁰

İbn Teymiyye, üç kur' iddet bekleme süresinin hayız gören kadınlara mahsus olduğunu söyler. Hayatı boyunca hiç hayız görmeyen, yaşının küçük olması sebebiyle hayız dönemi başlamayan ve hayızdan kesilmiş olan kadınlar ile hamilelerin iddet sürelerinin ise farklı olduğuna dikkat çeker. وَالَّتِي يَسْنُ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır. Kim Allah’tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.”¹¹¹ ayetini zikreden İbn Teymiyye, buna binâen yukarıda zikredilenlerden hamile olanlar hariç diğerlerinin üç ay iddet beklemesinin yeterli olacağını,¹¹² hamile olanların iddetlerinin ise ayete göre üç kur' değil doğum yapmak olduğunu dile getirir.¹¹³ O, kadınların hamilelik ile ilgili üç hal üzere bulunmalarının mümkün olduğunu söyler:

a. Kadının kocasıyla cinsel ilişki yaşamadığı temizlik döneminde boşanması durumu: Bu durumda kadının hamile olmadığı kesin olduğundan dolayı talak ittifakla caizdir.

b. Kadının hamile olduğunun açık bir şekilde ortaya çıktığı durum: Bu durumda yapılan talak da yine ittifakla caizdir.

¹⁰⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 11.

¹⁰⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 479.

¹⁰⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 11; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 479.

¹⁰⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 479; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 257.

¹¹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 479.

¹¹¹ Talak, 65/4.

¹¹² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 7.

¹¹³ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 252-253.

c. Kadının kocasıyla cinsel ilişkiye girdiği fakat hamile olup olmadığının henüz ortaya çıkmadığı durum: Bu durumda talak yapılırsa kadının kur' iddeti mi yoksa hamilelik iddeti mi bekleyeceği hususunda şüphe oluşacağından bu talak caiz değildir. İbn Teymiyye bunu savunurken konuyla ilgili zikredilen ayette kadının hamile olup olmadığının ortaya çıkmadığı durumlar ile ilgili bir açıklama bulunmamasına ve ayetin bu durumdaki kadını kapsamamasına dayanır.¹¹⁴

İbn Teymiyye, وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا سِزİDEN ÖLENLERİN, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”¹¹⁵ ayetine dayanarak kocası vefat eden kadınların iddet sürelerinin dört ay on gün olduğunu söylemekle birlikte ayetin umûmî olduğunu, haliyle hayız gören veya hiç hayız görmemiş olan yahut hayızdan kesilmiş olan kadınlar için hükmün değişmeyeceğini yani iddet sürelerinin dört ay on gün olduğunu dile getirir.¹¹⁶ O, ölüm iddeti bekleyen kadınların süslenmekten, süslü kıyafetler giymekten, bedenlerini ve kıyafetlerini güzelleştirmekten kaçınmaları gerektiğini, gündüz yalnızca ihtiyaç, gece ise sadece zaruret halinde evden çıkmalarının uygun olduğunu, takı takınmanın yahut kına yakmanın uygun olmadığını ancak kadının nakış, terzilik gibi mübah olan işlerle meşgul olabileceğini söyler. Kadın, iddeti devam ederken ihtiyaç veya zaruret olmaksızın evinden çıkarsa ve başka bir yerde kalırsa bu durumda onun tövbe edip Allah'tan (c.c.) af dilemesi gerektiğini söyler.¹¹⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ İle ilgili Zifaf gerçekleşmeden boşanan kadınlar ile ilgili Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”¹¹⁸ ayetini zikreden İbn Teymiyye, erkeğin hanımı ile zifafa girmediği sürece ona iddet bekletme hakkının bulunmadığını¹¹⁹ bilakis boşadığında onu güzellikle salıvermesi gerektiğini

¹¹⁴ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 253.

¹¹⁵ Bakara, 2/234.

¹¹⁶ İbn Teymiyye, *Şerh-u Umdeti'l-Fıkıh*, I, s. 472.

¹¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIV, s. 27-28.

¹¹⁸ Ahzab, 33/49.

¹¹⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXII, s. 340.

ve bunun bir bâin talak olduğunu söyler.¹²⁰ Ayrıca erkeğin hanımına mehir tayin edilmemişse mut'a vermesinin emredildiğini dile getirir.¹²¹ Mehri belirlenmişse وَالَّذِينَ طَلَّقُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُمْ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُمْ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ “Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır.”¹²² ayetine binâen kadına mehrinin yarısının verileceğini eğer mehrin tamamı kadına zaten verilmişse bu durumda yarısının kocaya geri iade edileceğini söyler.¹²³

İbn Teymiyye, فَطَلَّوْهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ “İddetlerini gözeterek boşayın.”¹²⁴ ayetinin ric’at yapılmadan peşpeşe yapılan talakın caiz olmadığına delil olduğunu çünkü Allah’ın (c.c.) sadece iddet esnasında yapılan talakı mübah kıldığını, ric’at etmeden boşamanın uygun olmadığını söyler. Ancak buna rağmen kişi hanımını iddeti esnasında ric’at etmeden boşarsa bu durumda kadının iddetine kaldığı yerden devam edeceğini ve yeniden iddete başlamasına gerek olmadığını ifade eder. Müslümanların çoğunun bu görüşte olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, İbn Hazm’ın ise bu konuda şâz bir görüşe sahip olduğunu dile getirir. Onun iddet dönemi içinde yapılan ikinci veya üçüncü talaktan dolayı kadının yeniden iddete başlamasının vacip olduğunu söylemesine karşı çıkar ve bunun İslam’ın ilk dönemlerine ait bir uygulama olduğu vurgular. Zira bu dönemde erkeklerin hanımlarına zarar vermek istediklerinde iddeti bitmeye yakın onlara döndüklerini ve sonrasında yeniden boşadıklarını, bunu kadınların daha uzun süre iddet beklemeleri için yaptıklarını bazen ise hiç hanımlarına dönmedikleri halde iddetlerinin yeniden başladığını söyler. Allah’ın (c.c.) bu mefsedeti ortadan kaldırmak için talakı üç ile sınırladığını ve bir iddet döneminde ric’at olmaksızın yapılan birden fazla talakı uygun görmediğini dile getirir.¹²⁵

İddet devam ettiği sürece kadının kocası için bir eş mesabesinde olmadığı gibi bâin talakla boşanmış bir kadın mesabesinde de olmadığını dile getiren İbn Teymiyye, لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ “Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar.”¹²⁶ ayetini delil olarak gösterir. Nitekim o, evli bir kadının kocasından izin alarak, bâin talak ile

¹²⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XX, s. 536.

¹²¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 27.

¹²² Bakara, 2/237.

¹²³ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 254.

¹²⁴ Talak, 65/1.

¹²⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 249.

¹²⁶ Talak, 65/1.

boşanan kadının ise izne gerek olmaksızın evden çıkmasının mümkün olduğunu fakat ayette ric'î talakla boşanmış kadınlarla ilgili koyulan hükme binâen iddet bekleyen kadının kocası tarafından evde kalmaya mecbur edilebileceğini söyler.¹²⁷

3.2.2.1.2. Kocanın Ric'at Etme Hakkının Olması

İbn Teymiyye ric'atin tek başına kocaya ait olduğunu söyler.¹²⁸ Nitekim Allah Teâlâ'nın *وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ* *“Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Allah azîzdür, hakîmdir.”*¹²⁹ ayetinden yola çıkarak ric'at konusuna açıklık getiren İbn Teymiyye, iddet müddeti devam ettiği sürece kocanın hanımı ile arayı düzeltmek şartıyla barışabileceğini, eğer niyeti bu yönde olursa onunla yeniden birleşmeye öncelikli hak sahibi olduğunu dile getirir.¹³⁰

*“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın.”*¹³¹ ve *وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا* *“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.”*¹³² ayetlerini nakleder ve kocanın hanımını iyilikle tutmak şartıyla alabileceğini, kadının velilerinin onun maruftan başkasına razı olduğuna kânî olması durumunda onların kadına engel olma hakkına sahip olduklarını ifade eder. Ona göre maruf, kadının kendine denk birisiyle evlendirilmesidir. Onun

¹²⁷ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 277.

¹²⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 100.

¹²⁹ Bakara, 2/228.

¹³⁰ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 228.

¹³¹ Bakara, 2/231.

¹³² Bakara, 2/232.

mehr-i misl olduğunu düşünenlerin de olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, ifadenin delaletinden bunun da çıkarılabileceğini kabul eder.¹³³

Yukarıda zikredilen ayette yer alan وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ “Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır”¹³⁴ kısmını ele alan İbn Teymiyye, kadınların haklarına açıklık getirir. Erkeğin hanımına döndüğünde sağlayacağı marufun içinde onun nafaka ve giyim hakkının bulunduğunu, bunların temininde tür, miktar ve sıfat açısından kendi örflerinin dikkate alınacağını, zengin veya fakir oluşun, mekân veya yaz, kış, gündüz, gece gibi zaman farklılığının da bu hususta önem arz edeceğini söyler. Yiyecek ihtiyacının yaşadıkları beldenin âdeti olan gıdalarla sağlanacağını ve kadının mut’a hakkı ve geçim şartlarının da örfe tabi olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, kocanın geceyi hanımının yanında geçirmesinin ve onunla ilişkiye girmesinin de maruf kapsamına girdiğini dile getirir.¹³⁵ Ayetin devamında bulunan وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ “Erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptir.”¹³⁶ kısmından kastedilenin erkeğe ric’at hakkının verilmesi olduğunu iddia eden İbn Teymiyye, bunu Allah’ın (c.c.) iddet dönemi içerisinde kadına beklemeyi, erkeğe ise onu geri alabilme yetkisini vermesine bağlar.¹³⁷ Nitekim kocanın, yeni bir nikâh akdine yahut mehre gerek olmaksızın hanımına dönebilmesi bu fikri güçlendirir.¹³⁸

İbn Teymiyye, bahsi geçen ric’atin sadece birinci ve ikinci talaktan sonra mümkün olduğunu, üçüncü talaktan sonra ise فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ “Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz...”¹³⁹ ayeti gereği kadının kocasına haram hale geldiğini söyler. Bu vaziyette kadının da velisinin de rızası olsa dahi yeni bir nikâh yapmak mübah değilken ric’atin evleviyetle mübah olmayacağını vurgular.¹⁴⁰

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ “İddet müddetlerini doldurduklarında onları güzellikle tutun veya onlardan güzellikle ayırılın.”¹⁴¹ Ayetini de ric’at bağlamında değerlendiren İbn Teymiyye, ayette zikri geçen güzellikle tutmanın veya

¹³³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIV, s. 84.

¹³⁴ Bakara, 2/228.

¹³⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIV, s. 85.

¹³⁶ Bakara, 2/228.

¹³⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 347.

¹³⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 6.

¹³⁹ Bakara 2/230.

¹⁴⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 347.

¹⁴¹ Talak, 65/2.

ayrılmanın ancak ric'î talak ile mümkün olduğunu ric'atı olmayan bir talak sonucu kadının tutulmasının söz konusu olamayacağını söyler. Ashab, tabiîn, âlimler ve hadis fukahasının da bahsi geçen talakı ric'î talak olarak anladıklarını aktarmakla birlikte İbn Abbas, Câbir ve Kays kızı Fatıma gibi kişilerin de bu görüşte olduklarını özellikle zikreder.¹⁴² Ayrıca ayette bahsedilen iki kişinin şahit tutulması hususuna da açıklık getiren İbn Teymiyye, bu emrin sadece ric'at haline has olduğunu¹⁴³, bir kısım âlimin buna vacip hükmü verirken diğerlerinin müstehab dediklerini dile getirir.¹⁴⁴

Kendisiyle zifafa girilmemiş olan bir kadının boşanması durumunda Müslümanların da ittifakı olduğu üzere ric'î değil bâin talakın gerçekleşeceğini söyleyen İbn Teymiyye, kocanın ric'at hakkının bulunmadığının da altını çizer.¹⁴⁵

Tüm bunlarla beraber İbn Teymiyye, kocanın hanımına kötülük düşünerek ric'at etmesi durumunda bunun caiz olmadığını bilakis onu boşamasının vacip olduğunu savunur.¹⁴⁶

3.2.2.1.3. İki Defa Yapılabilir Olması

İbn Teymiyye, *“الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٍ بِاِخْسَانٍ”* *“Talak iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.”*¹⁴⁷ ayetine binâen kendileri ile zifafa girilmiş olan kadınlar hakkında yapılacak talakın ancak ric'î talak olduğunu ve bunun iki ile sınırlandırıldığını söyler.¹⁴⁸ Ona göre iki talak ile kastedilen, birinin diğerinin ardından gelmesidir. Bu sebeple o, aynı anda yapılan birden fazla talaka karşı çıkar. Ona göre nasıl ki bir kişi “Yüz defa Sübhânallah” diyerek Allah'ı (c.c.) yüz kez değil bir kez zikretmiş oluyorsa, “İki, üç veya yüz talakla boşsun.” diyerek de hanımını birden fazla kez boşamış olmaz.¹⁴⁹

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ ifadesinde yer alan talak lafzının elif lam takısı ile gelmiş olmasına temas eden İbn Teymiyye, şu halde bunun bilinen bir talak olduğunu söyler. Nitekim bir önceki ayette *“وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ”* *“Boşanmış kadınlar, kendi başlarına*

¹⁴² İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 276.

¹⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 34.

¹⁴⁴ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 279.

¹⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 536.

¹⁴⁶ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, VI, s. 257.

¹⁴⁷ Bakara, 2/229.

¹⁴⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 19.

¹⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 11-12.

(evlenmeden) üç ay hali beklerler.”¹⁵⁰ denildiğini ve bu ayete binâen sonraki ayette zikredilen talakın ric’î talak olması gerektiğini dillendirir. O, böylelikle Allah’ın (c.c.) meşru kıldığı talakın biri diğerinin ardından gelen iki ric’î talak olduğunu ortaya koyar.¹⁵¹

3.2.2.2. Bâin Talak

İbn Teymiyye’ye göre bâin talak, kadının kocasına ancak yeni bir nikah akdi ile helal olacağı talak çeşididir. Nitekim o, bâin talakın iddetin sona ermesinden sonra meydana gelen talak olduğunu¹⁵², böyle bir talak ile hanımını boşayan kişinin ric’at etme hakkının bulunmadığını bilakis iki tarafın da rızası dâhilinde gerçekleşen yeni bir nikah ile tekrar birleşebileceklerini söyler.¹⁵³ Kur’ân’da yer alan talakların tümünün ric’î talak olduğunu ve bâin talakın bulunmadığını söyleyen İbn Teymiyye, zifaktan önce gerçekleşen talakı bundan istisna eder.¹⁵⁴

İbn Teymiyye, bâin talakı beynûnet-i suğrâ ve beynûnet-i kübrâ olarak ikiye ayırır. Beynûnet-i suğrâ, kadının bâin talakla kocası tarafından boşandığı ve onunla iddet devam ederken yahut iddetten sonra ancak yeni bir nikâh akdi ile bir araya gelebileceği talaktır. Beynûnet-i kübrâ ise, kocanın hanımını üç talak vererek kendisine haram kıldığı ve hanımın kocasına ancak başka biriyle evlenip ayrılarak helal olacağı talaktır.¹⁵⁵ O, beynûnet-i kübrânın gerçekleşmesi için yapılacak olan üç talakın da mübah şekilde yapılmış olması gerektiğini söyler. Ona göre bu, kocanın hanımını, cinsel ilişkiye girmediği bir temizlik döneminde yahut hamileliği belli olduktan sonra boşayıp iddeti bitene kadar ona dönmeyip iddetten sonra onunla yeni bir akit ile nikâhlanmasıyla olur.¹⁵⁶

Bâin talakla ilgili üç görüş üzerinden tartışmaların yapıldığını söyleyen İbn Teymiyye bunları şöyle sıralar:

a. Kocanın hanımını ister ric’î ister bâin talakla boşayabilir. Nitekim onun ric’at hakkı vardır ve bu hakkı kullanıp kullanmamak kendi inisiyatifindedir. Bu, Ebû Hanîfe’nin görüşüdür.

¹⁵⁰ Bakara, 2/228.

¹⁵¹ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 283.

¹⁵² İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 294.

¹⁵³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 348.

¹⁵⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 272.

¹⁵⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 313-314; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 272.

¹⁵⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 304.

b. Koca, başlangıçta bâin talak yetkisine sahip olmamakla birlikte daha sonra hanımının ondan bu yönde bir talepte bulunması durumunda bu hakka sahip olur. İmam Malik bu görüştedir.

c. Koca, bir bedel olmadan bâin talak yetkisini alamaz. Bu görüşe sahip olanlar, hanımın kocasından bâin talakı talep etse de etmese de bir karşılık olmaksızın kocanın bu talakı yapamayacağını söylerler. Bu görüşe sahip olanlar, hadis fukahasının çoğunluğundan olan İmam Şâfiî'nin mezhebi, zahir görüşüne göre Ahmed b. Hanbel ve ashabının çoğunluğu, Ebû İshak, Ebû Sevr, İbn Münzir, İbn Huzeyme, Dâvûd ez-Zâhirî gibi kimselerdir. Ayrıca Kitâb ve sünnet ile sahabenin çoğunluğundan gelen rivayetlerin delalet ettiği görüş de budur. O, bu açıklamaları yaptıktan sonra Allah'ın (c.c.) kitabında sadece ric'î talakın bulunduğunu, üç talaktan sayılan bâin talakın yer almadığını vurgulayarak bedel talep edilerek yapılan her ayrılığın üç talaktan sayılmayan kesin bir ayrılık olduğunu iddia eder.¹⁵⁷

İslam'ın ilk yıllarında bir kişinin hanımını üç talakla boşadıktan sonra onun hamile olduğunu öğrenmesi durumunda ric'at etme hakkının bulunduğunu ve *وَبُعُولَتُهُنَّ* “Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler.”¹⁵⁸ ayetinin buna delalet ettiği söyleyen İbn Teymiyye, daha sonra bu hükmün bir sonraki ayet ile nesh edildiğini savunur. Nitekim ona göre Allah (c.c.), *الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ* “Talak iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.”¹⁵⁹ buyurarak üçüncü talaktan sonra kadının hamile dahi olsa kocasına haram hale geldiğini ve *فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ* “Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz.”¹⁶⁰ ayeti gereği başka biriyle evlenmedikçe bu durumun değişmeyeceğini söylemiş bulunmaktadır.¹⁶¹

İbn Teymiyye, kocanın hanımını üç talakla boşaması halinde kadının ona tekrar helal olmasının ancak yeni bir kişiyle evlenmesi ve ondan ayrılması ile mümkün olduğunu söyledikten sonra hülle konusunu ele alır. Ona göre muhallil denilen ikinci kocanın kadını eski kocasına helal kılmak için evlenmesi durumunda yapılan nikah sahih değildir. O, iki tarafın birbiriyle istedikleri için evlenmemeleri ve niyetlerinde

¹⁵⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXII, s. 304.

¹⁵⁸ Bakara, 2/228.

¹⁵⁹ Bakara, 2/229.

¹⁶⁰ Bakara, 2/230.

¹⁶¹ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 261-262.

boşanma olması durumunda bunun Allah'ın sınırlarını aşmak olduğunu ve ayetler ile uyuşmadığını söyler.¹⁶²

Üç talaktan sonra kadının kocasına başka biriyle evlenmeden mübah olacağını söyleyen kişi, İbn Teymiyye'ye göre tevbe etmeye davet edilir. Eğer tevbe ederse öldürülmez ancak tevbe etmez ve bu görüşünde ısrar ederse o mürted sayılır ve mürted hükümleri uygulanır.¹⁶³

İbn Teymiyye, ric'î ve bâin talakın yanında üçüncü bir talak çeşidi olarak muharram talaktan bahseder. Ona göre muharram talak, üç talak ile hanımını boşayan kişinin hanımının ona ancak başka biriyle nikahlanıp ayrıldıktan sonra helal hale geldiği talaktır.¹⁶⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere o, beynûnet-i kübrâ olarak bilinen talaka bu ismi vermektedir.¹⁶⁵

3.3. ÜÇ TALAK MESELESİ

İslam hukukunda bir defada söylenen üç talakın tek talak mı yoksa üç talak mı sayılacağı hususunda ihtilaf vardır. Her iki görüşün de savunuları olmakla birlikte üç talakın tek talak sayılacağını kabul edenlerin başında İbn Teymiyye gelmektedir.

İbn Teymiyye, bir temizlik dönemi içerisinde bir veya birden fazla talak sözcüğü kullanarak hanımını boşayan kişinin yaptığı talakın, Kitâb, sünnet, nakiller ve cumhur ulemaya göre haram yani bid'î talak olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶ Yine ona göre hanımını iddeti tamamlanmadan üç defa boşayan kişinin yapmış olduğu talak da haramdır. Nitekim o, hanımını boşamak isteyen bir kişinin onu tek talak ile boşayıp iddeti bitmeden ric'at etmesi ya da iddeti bitmesi durumunda yeni bir akit ile onunla evlenmesi ve bunun ardından ikinci ve aynı akışa riayet ederek üçüncü boşamayı yapmasını sünnet olan talak olarak açıklar.¹⁶⁷ O, üç talakın farklı şekillerde yapılmasına şu kalıpları örnek olarak verir: “Sen üç defa boşsun.”, “Sen boşsun, boşsun, boşsun.”, “Sen boşsun, sonra bir daha boşsun, sonra bir daha boşsun.” ya da “ Sen boşsun” sonra tekrar: “Sen boşsun” sonra tekrar: “Sen boşsun.”, “Sen üç talakla, ya da on talakla ya

¹⁶² İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 207-208.

¹⁶³ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 240.

¹⁶⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 9; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 278.

¹⁶⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 272.

¹⁶⁶ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 224, 225, 250.

¹⁶⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 224-225.

da yüz talakla, ya da bin talakla -yahut buna benzer ifadelerle- boşsun.”¹⁶⁸ İbn Teymiyye, bu ve buna benzer kullanımlarla yapılan üç talakın hükmü ve lüzumu hususunda âlimlerin görüşlerini dörde ayırır:

a. Talak mübah ve lazımdır. İmam Şâfiî ve eski görüşüne göre Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.

b. Talak haram olmakla birlikte lazımdır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, son görüşüne göre Ahmed b. Hanbel ve onun ashabının çoğunluğu bu görüştedir. İbn Teymiyye, bu görüşün selefın çoğunluğunu teşkil eden sahabe ve tabiundan rivayet edildiğini söylemiştir. Şöyle ki, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mesud, İbn Abbas, İbn Ömer, Ebu Hureyre, İmran b. Huseyn’den bu minvalde rivayetler gelmiştir.¹⁶⁹

c. Talak haramdır. Sadece tek talak gerçekleşir. İbn Teymiyye’ye göre bu görüşte olanlar; selef ve haleften bir grup, Resûlullah’ın (s.a.v) ashabından Hz. Ebû Bekir, hilafetinin ilk yıllarında Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, , İbn Mesud, İbn Abbas, tabiunun çoğunluğu ve ondan sonra gelen Tâvûs, Hallas b. Amr, Muhammed b. İshak, Dâvûd ez-Zâhirî ve onun ashabı ile Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin ve oğlu Câfer b. Muhammed ve Şia’nın bir kısmıdır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel’in ashabının bir kısmının da bu görüşte olduğunu söylemiştir.¹⁷⁰

d. Talak gerçekleşmez. Mutezile’den ve Şia’dan bir kesimin bu görüşte olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, seleften bu görüşte olan birinin bilinmediğini söyler.¹⁷¹

Bu dört görüşü zikrettikten sonra Kitâb ve sünnete en uygun olanın üçüncü görüş olduğunu kabul eden İbn Teymiyye, böylece kendi görüşünü ortaya koyar.¹⁷² Bu tercihi ile Ehl-i Sünnet imamlarının görüşüne muhalefet edip Şiîlerin kabul ettiği görüşten yana olması onun sabit bir düşünceye sahip olmayıp akli istidlallerle yeni hükümlere vardığını göstermektedir.¹⁷³

İbn Teymiyye’nin bir veya birden çok sözcükle bir temizlik döneminde yapılan üç talakı haram saydığını ve bu şekildeki bir kullanımla ancak bir talakın

¹⁶⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 8.

¹⁶⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 82; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, 252.

¹⁷⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 83; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, 252.

¹⁷¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 9-10.

¹⁷² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 10.

¹⁷³ Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’ân Anlayışı*, s. 89.

gerçekleşeceğini kabul ettiğini ifade etmiştik. Şimdi bu görüşünü dayandırdığı delilleri ele alalım.

3.3.1. Üç Talakın Tek Talak Sayılacağına Dair Kur’ân’dan Delilleri

İbn Teymiyye, üç talakın bir talak sayılacağı hükmünü verirken ilk önce Kur’ân’ı Kerim’i esas alır ve birçok ayeti delil olarak ileri sürer. Delil olarak zikrettiği ayetlerden bazıları şunlardır:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ “*Talak iki defadır.*”¹⁷⁴

İbn Teymiyye’nin Kur’ân’dan getirdiği ilk delil bu ayettir. O, Allah’ın (c.c.) burada “Talak, iki talaktır.” demeyip “*Talak iki defadır.*” demesine vurgu yapar. Zira ona göre bu sözden kocanın hanımını bir defa ve ardından bir defa daha olmak şeklinde iki defa boşadığı anlaşılır.¹⁷⁵ Yine ona göre bir kişiye “İki defa Allah’ı zikret.”, “Üç defa Allah’ı zikret.” veya “Yüz defa Allah’ı zikret.” denildiğinde onun söylenen miktarda Allah’ı zikretmiş sayılması için o sayı kadar “Sübhânallah” demesi gerekir. Şayet “İki defa Sübhânallah”, “Üç defa Sübhânallah” veya “Yüz defa Sübhânallah” dese bu durumda sadece bir defa Allah’ı zikretmiş olur. Buradan yola çıkan İbn Teymiyye, bir kişinin hanımına “İki talakla boş ol.”, “Üç talakla boş ol.”, “On talakla boş ol.” veya “Yüz talakla boş ol.” demesi halinde de sadece bir talakın meydana geleceğini söyler.¹⁷⁶ İbn Teymiyye’nin bir diğer delili ise şu ayettir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Ey müminler! Ellerinizi altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir mahzur vardır. Birbirinizin

¹⁷⁴ Bakara, 2/229.

¹⁷⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 11; İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 283-285.

¹⁷⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 11-12.

yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah ayetleri size böyle açıklar. Allah, (her şeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁷⁷

İlk ayeti destekler nitelikte örnek olarak verdiği bu ayette de yine sayının ifade edildiği kısma vurgu yapan İbn Teymiyye, üç defa izin istemek için tek bir kelimenin yeterli gelmeyeceğini göstermek adına “Selamun aleyküm, üç defa girebilir miyim?” örneğini verir. Ona göre nasıl ki böyle bir söylem üç defa izin almak için yetersizse talakı da üç lafzı ile yapmak üç talakı gerçekleştirmek için yetersiz kalacaktır.¹⁷⁸ İbn Teymiyye’nin delil olarak sunduğu bir diğer ayet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ
إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ulü’l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah’a ve Resûle götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”¹⁷⁹

İbn Teymiyye, bu ayete binâen Müslümanların münakaşa ettikleri konularda çözüme ulaşabilmeleri için onu Allah’a ve Resûlüne götürmeleri gerektiğini söyler. Ona göre selef ve halefin münakaşa ettiği konulardan biri olan üç talak meselesi de Allah ve Resûlüne yani Kitâb ve sünnete götürülmelidir. Bir kerede bir ya da birden fazla kelime ile ric’at veya yeni bir nikâh olmaksızın talâk gerçekleştiren kişinin yaptığı üç talakın geçerli olmasının Kitâb ve Sünnette yer almadığını bilakis yalnızca Allah ve Resûlünün mübah gördüğü şekilde yapılan talak hususunda gereklilik olduğunu söyleyen İbn Teymiyye haram yollarla yapılan talakın geçerli olmayacağını savunur.¹⁸⁰ İbn Teymiyye’nin bir diğer delili:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ
وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ
بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا . فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا
الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

¹⁷⁷ Nur, 24/58.

¹⁷⁸ İbn Teymiyye, Câmiu’l-Mesâil, I, s. 283.

¹⁷⁹ Nisa, 4/59.

¹⁸⁰ İbn Teymiyye, Mecmû’u’l-Fetâvâ, XXXIII, s. 17-18.

“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah’a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır. Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah’a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar.”¹⁸¹

İbn Teymiyye, ayette bahsedilen, boşama yapılacağında iddetin dikkate alınmasından kastedilenin, iddet tamamlanmadan veya ric’at gerçekleşmeden yapılacak ikinci yahut üçüncü bir talakın caiz sayılmaması olduğunu söyler. Yine ayette yer alan *“Güzelce tutun yahut güzelce ayrılın.”* kısmına değinerek Allah’ın (c.c.) hanımını boşayan erkekleri, onları güzellikle nikâhları altında tutmak yahut onlardan güzellikle ayrılmak hususunda muhayyer bıraktığını ifade eder. Ona göre bir erkeğin ric’at etmeden veya iddet tamamlanmadan önce ikinci defa hanımını boşaması ne güzellikle tutmak ne de güzellikle ayrılmaktır. Ayette istenen ya kişinin hanımıyla yeniden birlikte olması yahut iddetinin bitmesini beklemesi iken bunun dışına çıkarak üç talakın bir seferde söylenmesi Allah ve Resûlünün belirlediği kuralların dışına çıkmak ve iddetini uzatarak kadına zarar vermek demektir ki bu caiz değildir.¹⁸²

Tüm bu ayetleri zikreden İbn Teymiyye, Kur’ân’ın açık olduğunu, zahirinden ve umûmundan meşru olan talakın farklı zamanlarda verilen birer talak olduğunun anlaşıldığını ifade eder. Ona göre şayet Allah (c.c.), bunun aksinin yapılmasını istiyor olsaydı ya kendisi ya da Resûlü bunu mutlaka açıklardı. Böylece o, Kur’ân’da üç talakın geçerli olduğuna dair bir bilgi yer almadığını vurgulayarak yapılacak böyle bir talakın asla üç talaka tekabül etmeyeceğini ve yalnızca bir talakın gerçekleşeceğini ortaya koyar.¹⁸³

¹⁸¹ Talak, 65/1-2.

¹⁸² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 79-80; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 249-250.

¹⁸³ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 289.

3.3.2. Üç Talakın Tek Talak Sayılacağına Dair Hadisten Delilleri

Peygamberimizin zamanında karısını bir kelime ile üç defa boşayan ve Peygamberimizin ona üç talakı gerekli gördüğü bir kimsenin tanınmadığını söyleyen İbn Teymiyye, bu konuda sahih ve hasen hadis rivayet edilmediğini bilakis hadis âlimlerinin ittifakına göre üç talakın geçerli sayıldığına dair rivayet edilen hadislerin tamamının zayıf hatta mevzu olduğunu iddia etmiştir.¹⁸⁴ Kendi görüşünü ise şu hadisler ile delillendirir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ الطَّلَاقُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَسَتْنَيْنِ مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ، طَلَاقُ الثَّلَاثِ وَاحِدَةً، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ اسْتَعَجَلُوا فِي أَمْرِ قَدْ كَانَتْ لَهُمْ فِيهِ أُنَاةٌ، فَلَوْ أَمْضَيْنَاهُ عَلَيْهِمْ، فَأَمْضَاهُ عَلَيْهِمْ"

"...İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Resûlullah ve Hz. Ebu Bekir'in devri ile Hz. Ömer'in hilafetinin ilk iki yılında üç talak bir talak sayılırdı. Ömer b. Hattab:

'İnsanlar teenni ile hareket etmeleri gereken bir işte acele ettiler, işi çabuk olup bitmesini istediler. Gelin onların sözünü geçerli sayalım.' dedi ve geçerli saydı da."¹⁸⁵

أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ، وَاللَّفْظُ لَهُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ أَبَا الصَّهْبَاءِ، قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: أَتَعْلَمُ أَنَّكَ كَانَتْ الثَّلَاثُ تُجْعَلُ وَاحِدَةً عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَثَلَاثًا مِنْ إِمَارَةِ عُمَرَ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: "نَعَمْ"

"...İbn Cüreyc dedi ki: Bana Tavus'un oğlu babasından şöyle haber verdi:

Ebu's-Sahba, İbn Abbas'a: "Sen Peygamber ile Hz. Ebu Bekir ve Ömer'in hilafetinin ilk üç yılında üç talakın bir talak sayıldığını biliyor musun?" demiş, İbn Abbas da "Evet" cevabını vermiştir."¹⁸⁶

أَنَّ أَبَا الصَّهْبَاءِ، قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: هَاتِ مِنْ هُنَاكَ، "أَلَمْ يَكُنِ الطَّلَاقُ الثَّلَاثُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ وَاحِدَةً؟" فَقَالَ: "قَدْ كَانَ ذَلِكَ، فَلَمَّا كَانَ فِي عَهْدِ عُمَرَ تَتَابَعَ النَّاسُ فِي الطَّلَاقِ، فَأَجَازَهُ عَلَيْهِمْ"

¹⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 12-13.

¹⁸⁵ Ebû Dâvûd, "Talak", 9,10; Müslim, "Talak", 15, 16, 17; Nesâî, "Talak", 8.

¹⁸⁶ Müslim, "Talak", 16; Dârekutnî, IV, 46.

Ebu's-Sahba'dan rivayet edildiğine göre kendisi İbn Abbas'a:

"Bize bir şeyler anlat. Resûlullah ile Hz. Ebu Bekir devrinde üç talak bir talak sayılmaz mıydı? dedi. İbn Abbas:

"Evet öyleydi. Fakat Hz. Ömer zamanında insanlar talaka düşkünlük gösterince o da talakı aleyhlerine infaz etti." cevabını verdi.¹⁸⁷

İbn Teymiyye, Hz. Ömer'in içki içene seksen sopa vurması, saçını kesmesi, sürgüne göndermesi gibi üç talak üç talak saymasının da tazir nev'inden olduğunu ve ihtiyaç hasıl olduğu için uygulamaya koyduğunu söyler. Nitekim onun zamanında insanların haram olmasına rağmen üç talak bir kerede verdiklerini ve Hz. Ömer'in bu durumdan rahatsız olup böyle bir uygulamayı başlattığını dile getiren İbn Teymiyye, sahabe ve tabiunun çoğunluğunun bu konuda tartışmaya girdiğini ve onların böyle bir tâzir cezasını uygun görmediklerini iddia eder. Şâri'in de cezayı hak eden biri dahi olsa ona bu şekilde bir ceza tayin etmediğini, cehaleti veya yanlış tevili sebebiyle böyle bir hataya düşen ve cezayı hak etmeyen biri için ise evleviyetle üç talakın bağlayıcı olmayacağını savunur.¹⁸⁸

عن ابن عباس، قال: " طلق ركانة بن عبد يزيد أخو بني المطلب امرأته ثلاثا في مجلس واحد، فحزن عليها حزنا شديدا، قال: فسأله رسول الله صلى الله عليه وسلم: " كيف طلقته؟ " قال: طلقته ثلاثا، قال: فقال: " في مجلس واحد؟ " قال: نعم قال: " فإنما تلك واحدة فأرجعها إن شئت " قال: فرجعها فكان ابن عباس: " يرى أنما الطلاق عند كل طهر."

"...İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Muttalip oğullarının kardeşleri Rukâne b. Abdu Yezid, karısını bir mecliste üç talak ile boşadı. Daha sonra bu duruma çok üzüldü. İbn Abbas dedi ki:

Rukâne, meseleyi Hz. Peygambere sordu. Allah Resûlü:

"Nasıl boşadın?" diye sordu. Rukâne:

"Üç talakla boşadım." dedi. Hz. Peygamber:

"Bir mecliste mi?" diye sordu. Rukâne:

"Evet." dedi. Hz. Peygamber:

"Bu bir talaktır, istersen hanımına dön." buyurdu. İbn Abbas dedi ki:

Bunun üzerine Rukâne hanımına geri döndü.

İbn Abbas, talakın ancak her temizlikte verilmesi gerektiğini biliyordu."¹⁸⁹

¹⁸⁷ Müslim, "Talak", 17; Dârekutnî, IV, 44.

¹⁸⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 16-17.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1, 266.

İbn Teymiyye hadisten yola çıkarak tek mecliste yapılan üç talak bir talak saymakla birlikte şayet üç talak farklı farklı meclislerde gerçekleşmiş olsaydı bu durumda üçü de geçerli sayılırdı diyenlere itiraz eder ve söylemin mefhumu muhâlifine bakarak sükût edilen bir konuda hüküm koymanın doğru olmadığını kabul eder. Örnek olarak da şunları verir:

a. Su, iki kulle miktarına ulaşırsa pislik taşımaz veya onu herhangi bir şey pisletemez. Ancak iki kulle miktarına ulaşmayan su pislik taşıyabilir de taşımayabilir de.

b. Sâime olan develer zekata tabidir. Ancak sâime olmayanlar zekât gerektirmezken bazen sâime olmasalar da ticaret malı olarak zekata tabi tutulabilirler.

c. “Kim kadir gecesini inanarak ve sevabını Allah’tan umarak ihya ederse geçmiş günahları affolunur.” Ancak bu geceyi ihya etmeyen kişinin günahları başka bir sebeple de affedilebilir.

d. “Kim inanarak ve sevabını Allah’tan umarak oruç tutarsa geçmiş günahları affolunur.” Ancak bu şekilde oruç tutmayan kişinin günahları başka bir sebeple de affedilebilir.

e. “İnananlar, hicret edenler ve Allah yolunda cihat edenler Allah’ın rahmetini umarlar.”¹⁹⁰ Ancak bu ayette bahsedilmeyen başka fiillerle de Allah’ın rahmeti umulabilir.¹⁹¹

ابن عباس عَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ، أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا بُكْرَةً، حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا، ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَ أَنْ أَضْحَى، وَهِيَ جَالِسَةٌ، فَقَالَ: مَا زِلْتُ عَلَى الْحَالِ لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، لَوْ: أَلَّتِي فَأَرْقُتُكَ عَلَيْهَا؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَنْتَ بِمَا قُلْتَ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوْ رَنْتَهُنَّ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرَضَا نَفْسِهِ وَرَنْةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ

“İbn Abbas, Cüveyriye (r.a.)’den naklen rivâyet etti ki: Hz. Peygamber, Cüveyriye onun namazgâhında sabah namazını kıldığı vakit erkenden yanından çıkmış sonra kuşluk zamanı geçtiğinde dönmüştü. Cüveyriye (r.a.) hala aynı yerde oturuyordu. Bunun üzerine, Hz. Peygamber, “Sen hala benim bıraktığım hal üzere misin?” diye sordu:

Cüveyriye: “Evet.” diye cevap verince Hz. Peygamber:

¹⁹⁰ Bakara, 2/218.

¹⁹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 14.

“Gerçekten senden ayrıldıktan sonra üç defa dört kelime söyledim ki, bunlar senin bugünden beri söylediklerinle tartılsa, onların ağırlığını tutar: Allah’ı mahlûkatı sayısınca nefsinin rızasınca, arşının ağırlığınca kelimelerinin mislince hamdiyle birlikte noksanlıklardan tenzih ederim.” buyurmuşlardır.¹⁹²

İbn Teymiyye bu hadisi nakleder ve hadisteki Allah’ı (c.c.) zikretme hususuna dikkat çeker. Nitekim o, Allah’ın hadiste bahsedildiği kadar tesbih edilmeyi hak ettiğini ancak bunun gerçekten hadisteki kadar tesbihin söylendiğini göstermeyeceğini vurgular. Ona göre bir kişi "سبحان الله عدد خلقه" dese Allah’ı sadece bir defa zikretmiş olur. Yahut Peygamberimizin tavsiyesi üzerine namazdan sonra otuz üç Sübhânallah, otuz üç elhamdülillah ve otuz üç Allahuekber diyecek olan kişi “Yarattıklarının miktarınca Sübhânallah”, “Yarattıklarının miktarınca elhamdülillah” yahut “Yarattıklarının miktarınca Allahuekber” dese yine yalnızca bir defa Allah’ı zikretmiş sayılır.¹⁹³ Yine bir kişi üç defa ayrı ayrı Allah’a yemin etse üç defa yemin etmiş sayılırken bir söyleyişte “Üç defa Allah’a yemin ettim.” dese bu yalnızca bir yemin sayılır.¹⁹⁴ İbn Teymiyye bu örneklerden yola çıkarak “Üç talakla boş ol.” yahut bu minvaldeki ifadelerle ancak bir talak hükmü uygulanabileceği görüşünü savunur.

3.3.3. Üç Talakın Tek Talak Sayılacağına Dair Aklî Delilleri

İbn Teymiyye üç talakın bir talak sayılacağını aklî delillere de dayandırır. Özellikle kıyas deliline sıklıkla başvuran İbn Teymiyye akitlerin bazen haram bazen ise helal olduğunu, şayet haram şekilde yapılmışsa bağlayıcı ve nafiz olmayacağını ancak Allah ve Resûlünün mübah kıldığı helal bir akdin hem bağlayıcı hem nafiz olacağını söyler.¹⁹⁵ Ona göre nasıl ki haram olan kişilerle ya da iddet dönemindeki bir kadın ile nikâhlanmak yahut içki, domuz eti veya ölmüş hayvan eti satmak haramsa üç talakı haram kılınan şekilde yapmak da haramdır.¹⁹⁶ İnkâ edilen böyle bir talakın haram olup üzerine bir hüküm inşa edilemeyeceğini söyleyen İbn Teymiyye, böylelikle üç talakı bir kerede vermeyi haram saymakla birlikte yine de yapılan talakların geçerli olduğunu söyleyenlere itiraz eder. Nitekim o, haram kılınan bir şey üzerine hüküm

¹⁹² Buhârî, “Edebü’l-Müfred”, 225; Ebû Dâvûd, “Tefrîu’ Ebvâbi’l-Vitr”, 24; Müslim, “Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar”, 79; Nesâî, “Sehv”, 94; İbn Mâce, “Edeb”, 56.

¹⁹³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 12; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, 250.

¹⁹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 83; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, 252.

¹⁹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 18; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, 224.

¹⁹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 18.

inşa edip onu bağlayıcı kılmasını Şâri' için makul bulmaz. Çünkü böyle bir uygulama Şâri'in ortadan kaldırmak istediği mefsedeti engellemeyecektir.¹⁹⁷

Üç talakın tek talak mı yoksa üç talak mı sayılacağı hususunda selef ulemasının ihtilaf ettiğini söyleyen İbn Teymiyye, bu konunun göz ardı edilemeyeceğini beyan ettikten sonra üç talakı üç talak sayanların Kitâb, sünnet ve icmâdan getirdikleri ne kadar delil varsa hepsinin zayıf olduğunu bilakis Kur'ân, sünnet ve itibar edilen görüşün bunun aksine delalet ettiğini ve bu görüşün geçerli olduğuna dair icmânın da bulunmadığını dile getirir. Peygamberimizin bu konuda üç talaktan sonra kadının kocasına haram oluşu gibi bağlayıcı bir hüküm koymadığını vurgulayan İbn Teymiyye, bu konuda yapılan ictihadın üç talakı bir seferde vermekten alıkoyma gayesine hizmet ettiğini söyler.¹⁹⁸

Hanımını üç defa boşayan bir kişi şayet karısının üç talak sonrası kendisine haram olacağını bunu gerçekleştirmeden önce bilmiyordu ve üç talakla boşadıktan sonra öğrendiyse İbn Teymiyye'ye göre bu kişiye ceza uygulanmaz, üç talakı geçerli sayılmaz, nikâhları devam eder ve hanımı onun dışındakilere haram olur.¹⁹⁹

Görüldüğü üzere üç talakı tek talak sayma hususunda İbn Teymiyye kendi mezhebi de dâhil olmak üzere dört mezhebe muhalefet ederek Şia'nın görüşünü tercih etmiş ve bu sebeple eleştirilmiştir. Zira dört mezhebe tabi olan âlimler İbn Teymiyye'nin kullandığı hadislerin birçoğunun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre Hz. Ömer'in üç talakı, üç talak sayması hususunda İbn Teymiyye'nin söylediğinin aksine icmâ gerçekleşmiştir. Çünkü sahabenin önde gelenlerinden Hz. Ali, İbn Abbas ve Zeyd b. Sâbit gibi fakihler bu uygulamaya itirazda bulunmamış bilakis tabi olmuşlardır. Resûlullah'ın ümmetinin yanlış bir düşünce üzerine icmâ etmeleri mümkün olmadığından üç talakı bağlayıcı saymak en doğru görüştür.²⁰⁰ İbn Teymiyye, bu görüşe sahip olan âlimlere, delil olarak sundukları hadislerinin zayıf olduğunu ve bu konuda icmânın gerçekleşmediğini söyleyerek itiraz etmiştir.²⁰¹

Sonuç olarak İbn Teymiyye, bir veya birden fazla sözcükle bir kerede yapılan üç talakı, bir temizlik dönemi içerisinde farklı meclislerde yapılan üç talakı ve araya ric'at yahut yeni bir nikâh girmedikçe yapılan üç talakı zikri geçen delillere binâen tek talak sayar.

¹⁹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 24-25.

¹⁹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 91; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 258.

¹⁹⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 92; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 258.

²⁰⁰ Ebû Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 401.

²⁰¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 91; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 258.

Yuva kurmanın giderek zorlaştığı, kurulan yuvaların da kolayca sarsılabildiği günümüz açısından değerlendirildiğinde üç talak meselesi önemini ve sıcaklığını korumaktadır. Nitekim toplumun temelini teşkil eden ailenin istikbalini ve devamlılığını etkileyen bu mevzû asırlar boyunca âlimlerce tartışılmış ve halen tartışılmaktadır. Biz üç talakın üç talak yahut tek talak sayılmasıyla ilgili delilleri serdetmenin yanında Allah'ın (c.c.) talak hususunda belirlediği tedriciliğin göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkat çekmek istiyoruz. Nitekim kocaya tanınan üç talak hakkı aslında kızgınlık anında ağızdan çıkıveren sözlerden duyulacak pişmanlığın telafisi için bir imkân teşkil etmektedir. Bir defada verilen üç talak, üç talak sayarak karı kocayı beynûnet-i kübra ile ayırmak ve oluşacak pişmanlığı göz ardı etmek ne onlara ne çocuklarına ne de topluma fayda sağlayacaktır. Ayrıca beynûnet-i kübrâ ile ayrıldıklarına hükmedilen karı-kocanın hülle yoluyla yeniden birleşme çabaları İslam'ın ruhuna uygun olmayan çareler aramalarına ve Hz. Peygamberce yasaklanan formalite evliliklere başvurmalarına sebep olabilmekte bu da tasvip edilmeyen ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Tüm bunlardan yola çıkarak İbn Teymiyye'nin üç talakı tek talak sayma tercihi günümüz toplumu açısından daha fazla önem kazanmaktadır. Onun Kur'ân, sünnet ve sahabe kavillerinden yola çıkarak ortaya koyduğu bu tercihin dört mezheb imamının hilâfına olmakla birlikte bir seçenek olarak yer alması kimi zaman ihtiyacı karşılamada önemli rol oynamaktadır. Maslahat ve seddi zerâi ilkeleri çerçevesinde ulaştığı bu fetvasının birçok ailenin devamında etkili olacağı düşünüldüğünde bizce de makul görülmektedir.

3.4. TALAK SÎGALARI

Hanımını boşamak isteyen bir kocanın bu niyetini açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyması gerekmektedir. İbn Teymiyye bu niyeti ibraz etmek için sarfedilen talak lafızlarının bazen tenciz bazen yemin bazen ise şart sîgası şeklinde kullanıldığını ifade eder.²⁰²

²⁰² İbn Teymiyye, *el-İctimâ' ve'l-İftirâk*, s. 59.

3.4.1. Tenciz Sîgası

İbn Teymiyye, tenciz sîgasını “talakı hiçbir sıfat veya yemin ile takyid etmeksizin mutlak olarak gerçekleştiren kullanımlar” olarak tanımlar. O, bu tarz bir söylemlerin kullanıldığı talaka “müneccez talak”, “mürsel talak” yahut “mutlak talak” da denildiğini ifade ederek bu şekilde yapılan talakların bozmak ya da yok saymak arasında tercih yapılabilecek bir yemine bağlı olmadığını, kefaretin ittifakla kabul edilmediğini ve yapılan talakın mutlak surette geçerli olacağını söyler.²⁰³ “Karım boş olsun.”, “Sen boşsun.”, “Filanca boş olsun.”, “O boşanmıştır.” gibi ifadeleri tenciz sîgası dâhilinde değerlendiren İbn Teymiyye, bu sîgadaki kullanımların fiil, mastar, ismi fâil veya ismi mefûl şeklinde olabileceğini söyler.²⁰⁴

3.4.2. Yemin Sîgası

Kişinin kendisini veya bir başkasını bir konuda teşvik etmek yahut ondan alıkoymak ya da bir haberi doğrulamak veya yalanlamak için talak üzerine yemin etmesi durumunda kullanılan sîgaya yemin sîgası diyen İbn Teymiyye, “Boşama bana gereksin ki şöyle yapacağım.” kalıbındaki her bir ifadenin bu sîgaya örneklik teşkil ettiğini söyler.²⁰⁵

3.4.3. Şart Sîgası

İbn Teymiyye’ye göre talakın bir şarta/sıfata bağlandığı kullanımlar şart sîgasını teşkil eder. “Eğer eve girersem boşsun.” hitabı bu sîgaya örnektir.²⁰⁶

Yemin sîgasını ihtiva eden “talaka yemin meselesi” ile şart sîgasını ihtiva eden “şarta bağlanan talak” hususunda İbn Teymiyye’nin özgün görüşleri bulunduğundan bu mevzular müstakil başlıklar halinde detaylı bir şekilde işlenecektir.

²⁰³ İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 59.

²⁰⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 233.

²⁰⁵ İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 61.

²⁰⁶ İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 64.

3.5. TALAKA YEMİN MESELESİ

İbn Teymiyye'nin genel kabule aykırı görüşleri arasında yer alan talaka yemin meselesi onu en çok zora sokan görüşlerindendir. Nitekim o, bu konuda diğer dört mezhebe aykırı bir hüküm vererek muhalefet etmiş bu sebeple yargı kararlarını etkiler yahut toplumda kargaşaya yol açar korkusuyla fetva verme yetkisi elinden alınmış, defalarca da yöneticiler tarafından uyarılmıştır. Ancak o, ictihâdî bir mevzû olması hasebiyle bu konuda farklı bir hüküm vermenin sakıncalı olmadığını iddia ederek görüşlerini savunmaya devam etmiştir.²⁰⁷

İbn Teymiyye'nin talaka yemin hususunda sergilediği dört mezhep haricindeki tutumu birçok delile dayanmakla birlikte siyasî bir nitelik de arz etmektedir. Nitekim o, talaka yeminin asr-ı saadet ve sahabe döneminde söz konusu edilmediğini bu mevzunun Haccac b. Yusuf tarafından ihdas edildiğini ifade eder. İnsanların halifeye beyat ederken sahabenin Resûlullah'a (s.a.v) beyat ettiği gibi beyat ettiklerini ancak Haccac b. Yusuf'un Abdilmelik b. Mervan'a beyat yemini edilirken talaka yemin etmeyi de bu yeminin içine dâhil ettiğini söyler.²⁰⁸ Bu olay İbn Teymiyye'nin talaka yemin konusundaki görüşlerinde etkili olmuştur.

İbn Teymiyye'nin talaka yemin hususundaki görüşleri iki başlık altında incelenecektir.

3.5.1.Yeminin Kısımları

İbn Teymiyye yeminleri üç kısma ayırır ve şöyle açıklar:

a. Allah adına yapılan yemin: “Vallahi şunu yapacağım.” gibi. Bu şekilde yapılan bir yeminin geçerli olduğu ve bozulması durumunda kefarete gerektirdiği ittifakla kabul edilmiştir.

b. Allah dışındaki varlıklara yemin: Kâbe'ye, meleklerle, şeyhlere, yöneticilere, atalara ve bunların türbelerine yahut buna benzer mahlukata yapılan yeminler bu kapsamdadır.²⁰⁹ Bu yeminler bağlayıcı olmamakla birlikte ulemanın ittifakıyla kefarete gerektirmezler. Ancak bu şekilde bir yemin sözü kullanmak yasaklanmış olup

²⁰⁷ Koca, “İbn Teymiyye”, XX, s. 403.

²⁰⁸ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, IV, s. 111, 140.

²⁰⁹ İbn Teymiyye bu yeminler için “şirk yemini” kavramını kullanır. Bunun için bkz. İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 234.

haramdır. Nitekim Resûlullah (s.a.v), “*Kim yemin etmek isterse Allah adına yemin etsin yahut sussun.*”²¹⁰, “*Allah atalarınıza yemin etmeyi yasaklamıştır.*”²¹¹, “*Kim Allah’tan başkası adına yemin ederse O’na şirk koştur.*”²¹² gibi ifadeleriyle Allah dışındaki herhangi bir şeye yapılacak yeminleri yasaklamıştır.

c. Allah rızasını kazanmak için yapılan yemin: Bu yeminlerde yemin edenin niyeti yaratıcının yüceltilmesidir. “Şayet şunu yaparsam bana bir ay oruç tutmak gereksin.”, “Eğer bunu yaparsam bütün malım sadaka olsun.”, “Şayet şunu yaparsam bana hac gerekli olsun.” gibi söylemler bu türden sayılır. Adağa, talaka veya köle azat etmeye yemin etmek de bu kabildendir. Örneğin, “Eğer bunu yaparsam talak bana gerekli olsun.” ya da “Şayet şunu yaparsam kölelerim hür olsun.” demek Allah için yapılan yeminlerdendir.²¹³

3.5.2. Talaka Yeminin Hükümü

İbn Teymiyye, İslam âlimlerinin “Talak bana gereksin ki şöyle yapacağım.” veya “yapmayacağım.”, “Eğer böyle yapmazsam talak bana gereksin.” şeklindeki talaka bağlanan söylemleri ittifakla yemin olarak kabul etmekle birlikte onun hükmünde ortak bir karara varamadıklarını ve bu konuda üç kısma ayrıldıklarını söyler.²¹⁴ Bazılarına göre kişinin yemin edip bu yeminini bozması durumunda yemin ettiği her ne ise gerçekleşir. Bazıları ise böyle bir yemini bozmanın hiçbir şey gerektirmediği görüşündedir. Bir diğer kısım ise yeminini bozan kişiye kefaretin gerekli olduğunu söyler. İbn Teymiyye bu son gruba dâhil olanlardan bir kısmının adağa yemin etmek ile talak ve köle azadına yemin etmenin arasını ayırarak adağa yapılan yeminleri bozmanın kefaretle cezalandırılabilirliğini ancak talak ve köle azadı üzerine yapılan yeminlerin bozulması durumunda yemin edilen şeyin gerçekleşeceğini kabul ettiklerini söylemiştir.²¹⁵

İbn Teymiyye, kitabın, sünnetin, itibar edilen görüşün delalet ettiği ve sahabelerden gelen rivayetlere en uygunu olduğu gerekçesiyle Müslümanların bozulan

²¹⁰ Buhârî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 4; Müslim, “Eymân”, 3; Ebû Dâvûd, “Eymân ve Nüzûr”, 4.

²¹¹ Buhârî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 4; Müslim, “Eymân”, 1, 4, 6; İbn Mâce, “Kefâret”, 2; Tirmizî, “Nüzûr ve Eymân”, 8; Ebû Dâvûd, “Eymân ve Nüzûr”, 4; Nesâî, “Eymân ve Nüzûr”, 4, 5.

²¹² Tirmizî, “Nüzûr ve Eymân”, 9

²¹³ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 222-223.

²¹⁴ İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 61.

²¹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 68-69; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 223; İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 61-63.

tüm yeminlerinin kefareti ile cezalandırılması gerektiğini savunur.²¹⁶ Öyle ki bu görüşün Ebû Hanîfe, Kaffâl, Şâfiî mezhebi âlimlerinden Ebû Said el-Mütevellî gibi kişilerden rivayet edildiğini iddia eder. Ayrıca kendi yaşadığı dönemde Hanefî, Şâfiî, Sünnî ve Şîî âlimlerinin şark diyarı, Cezire, Irak, Horasan, Hicaz, Yemen ve buna benzer yerlerde bu şekilde fetva verdiklerini söyler. Mâlikî mezhebine mensup Mağrib âlimleri ile Mısır şeyhlerinin çoğunluğunun fetvalarının bu yönde olduğunu ve Dâvûd ez-Zâhirî ile İbn Hazm gibi âlimlerin de aynı görüşe sahip olduklarını dile getirir. Seleften de Tâvûs gibi âlimlerin bu görüşte olduğunu söyleyerek yalnız olmadığını delillendirmeye çalışır.²¹⁷ Talaka yemin edildiğinde ve bu yemine mutabık kalınmadığında talakın gerçekleşeceğini söyleyenleri eleştiren İbn Teymiyye, bu görüşün yalnızca yaygın olan uygulamayı yansıttığını, insanların bu konuda icmâ bulunduğu zannettiğini ve bu sebeple delillendirmeye gerek dahi duymadıklarını, hâlbuki var olan delillerinin zayıf olduğunu dile getirir.²¹⁸

Nitekim *Allah, (gerektiğinde) “قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحْلَةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلِيكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ”* yeminlerinizi bozmanızı size meşru kılmıştır. Sizin yardımcınız Allah’tır. O, bilendir, hikmet sahibidir.”²¹⁹ ayeti ile *لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ* إطعام عشرة مساكين من أوسط ما تطعمون أهليكم أو كسوتهم أو تحرير رقبة فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام ذلك *إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيَكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ* *Allah, kasıtsız olarak “كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”* ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin keffâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!”²²⁰ ayetini ve *مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ، فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيَكْفُرْ عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَفْعَلْ* “Kim bir mevzuda yemin eder de ondan başkasının daha hayırlı olduğunu görürse hayırlı olanı yapsın ve yemininin kefareti yerine getirsin.”²²¹ hadisini delil olarak ileri süren İbn Teymiyye, zikrettiği ayetlerin

²¹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 75; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 224.

²¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 131; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 305; İbn Teymiyye, *Muhtasaru l-Fetâva l-Mısriyye*, s. 437-438; Kaşif Hamdi Okur, “İslam Hukuku’nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi”, *HÜİFD*, C. XIII, S.15, 2009, s. 16-17.

²¹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 216; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 241; Okur, “İslam Hukuku’nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi”, s. 17.

²¹⁹ Tahrîm, 66/2.

²²⁰ Maide, 5/89.

²²¹ Buhârî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 1; Müslim, “Eymân” 9, 10, 11, 12 13, 14, 15, 16, 17, 18,19; Ebû Dâvûd, “Eymân ve Nüzûr”, 14; Tirmizî, “Nüzûr ve Eymân”, 6; Nesâî, “Eymân ve Nüzûr”, 15, 16.

ve hadisin lafzen ve manen Müslümanların tüm yeminlerini kapsadığını bu konuda herhangi bir nass, icmâ veya kıyas ile tahsis yapılmadığını ifade ederek şer'î delillerin umûmî olduğunu vurgular.²²² Zira o, Kur'ân ve sünnette bahsi geçen yeminlerin ya Allah (c.c.) için yapılan meşrû, mün'akit ve kefarete gerektiren yeminler olduğunu yahut da mahlûkata yapılan meşrû ve mün'akit olmayan kefarete gerektirmeyen yeminler olduğunu söyler. Şayet talaka yapılan yeminler bu iki seçenekten meşrû ve mün'akit olan yeminler grubuna dâhilse -ki böyle olduğu cumhur tarafından kabul edilmiştir- o halde Müslümanların diğer yeminleri gibi bu yeminleri bozmanın da kefarete ile cezalandırılacağını, talakın gerçekleşmeyeceğini kabul eder.²²³

Zikri geçen ayetlerde bahsedilen yeminlerin yalnızca Allah (c.c.) adına yapılan yeminler olduğunu, talak ile ilgili yapılacak yeminlerin bu sebeple meşrû olmadığını, Resûlullah'ın “*Kim yemin etmek isterse Allah adına yemin etsin yahut sussun.*”²²⁴ hadisinin buna delalet ettiğini bu sebeple yapılan her yemin için “meşrûdur”, “kefareti vardır” ve “bozulabilir” demenin mümkün olmadığını söyleyenlerin bulunduğunu dile getiren İbn Teymiyye, onlara cevap vermekten geri durmaz.²²⁵ Ona göre yemin kavramı geniş kapsamlıdır. Şöyle ki Resûlullah, “*Adakta bulunmak bir yemindir.*”²²⁶ buyurmuş, sahabe de hedy²²⁷ ve köle azat etmeye yemin eden kişiden yemininin kefareti yerine getirmesini istemiştir. Onların bu söylemlerinden yeminin kapsamının geniş olduğu çıkarımını yapan İbn Teymiyye'nin asıl dayandığı delil “*Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?*”²²⁸ ayetidir. Nitekim bu ayetin Hz. Peygamberin kendisine ya balı yahut da hanımı Meryem'i haram kılması üzerine indirildiğini söyleyen İbn Teymiyye, sonraki ayetin “*Allah size yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır.*”²²⁹ şeklinde devam etmesine dikkat çeker. Ona göre helali haram kılmak Allah (c.c.) adına yapılmamış olmakla birlikte bir sonraki ayetten anlaşıldığı üzere çözülmeyi bekleyen bir yemindir. İbn Teymiyye, “*Allah size yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır...*” ayetinin helali haram kılan tüm yeminler için geçerli olduğunu cevabın umumi olmasına bağlar. O,

²²² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXIV, s. 36, XXXIII, s. 221-222, XXXV, s. 268; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 245.

²²³ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 245.

²²⁴ Müslim, “Eymân”, 3; Ebû Dâvûd, “Eymân ve Nüzûr”, 4; Buhârî, “Eymân ve'n-Nüzûr”, 4.

²²⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 271.

²²⁶ Tirmizî, “Nüzûr ve Eymân”, 1.

²²⁷ Kâbe için hediyelik kurban kesmek.

²²⁸ Tahrîm, 66/1.

²²⁹ Tahrîm, 66/2.

böyle bir cevabın ancak sebebin de umûmî olması durumunda verilebileceğini,²³⁰ bundan ötürü sahabenin ileri gelenlerinden Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Abbas'ın helali haram kılmanın bir yemin olduğuna ve kefarete gerektirdiğine dair fetva verdiklerini dile getirir.²³¹

İbn Teymiyye وَاللّٰهُ سَمِيعٌ وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِإِيمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ *“Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (O'nun adını), iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kalmayın. Allah işitir ve bilir.”*²³² ayetinin yemin ettiğinden dolayı Allah ve Resûlüne itaate, bir iyilik yapmaya yahut akrabalık bağlarını güçlendirmeye yanaşmayan kişiler hakkında indirildiğini söyler.²³³ Ona göre bir kişinin sadaka vermek, köle azat etmek, ilim öğrenmek, akrabalık bağlarını güçlendirmek, insanların arasını düzeltmek vb. salih işleri yapmak üzere hanımını boşamaya yemin etmesi durumunda boşama gerçekleştiğinde ortaya çıkacak olan mefsedet daha büyük olacağından bu işleri yapmaması emredilir. Zira talakın sonucunda meydana gelecek fesat zikredilen fiilleri işlemekten elde edilecek hayırdan daha büyüktür.²³⁴ İbn Teymiyye, bu ayeti destekler mahiyette şu hadisi de zikreder: *“Birinizin ailesinin aleyhine yaptığı yemininde inatlaşması, Allah Teâlâ'nın farz kıldığı kefareti vermesinden daha ağır bir günahıdır.”*²³⁵ İbn Teymiyye, bu ayet ve hadisi talak bağlamında yorumlamış ve mefsedeti asgarî düzeye indirmek için hayırlı olmayan fiillere yapılan yeminlerden ayette verilen izni kullanarak dönülmesi gerektiğini söylemiştir.²³⁶

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُخْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا *“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.”*²³⁷ ayetini de

²³⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 272.

²³¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 271-272.

²³² Bakara, 2/224.

²³³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 337.

²³⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 337; İbn Teymiyye, v, IV, s. 133.

²³⁵ Buhârî, “Eymân ve'n-Nüzûr”, 1; Müslim, “Eymân”, 26; İbn Mâce, “Kefâret”, 11.

²³⁶ İbn Teymiyye, *Kavâidü'n-Nûrâniyye*, s. 315.

²³⁷ Talak, 65/1.

değerlendiren İbn Teymiyye, ayette yer alan “Allah’ın sınırları” kavramına dikkat çeker ve Allah’ın (c.c.) belirlediği sınırların Müslümanlarca iyi bilinmesi ve ona uygun hükümler verilmesi gerektiğini söyler. Ona göre talak ve yeminin sınırları da Allah (c.c.) tarafından belirlenmiş olup bu sınırlara riayet etmeksizin talakın hükümleri ile yeminin hükümlerini birbirine karıştırmak Kitâb ve sünnete aykırıdır.²³⁸ Müslüman âlimlerin birçoğunun bu ayrımı yapmadığını söyleyen İbn Teymiyye, sahabe ve tâbiundan talak ve yeminin arasını ayıranların bulunduğunu ve onların diğer âlimlerden daha üstün olduklarını dile getirir. Ayrıca böyle bir ayrımın Müslümanlar için menfaat sağladığını söyleyerek bu yapılmadığında ortaya çıkan sorunların çeşitli hileler ile bertaraf edilmeye çalışıldığını, yemin lafızlarında, nikâhın fasit sayılmasında, talakın devredilmesinde, hul’de ve hüllede bu nevi hilelere başvurulduğunu ifade eder.²³⁹

Nasıl ki harama veya adağa yemin eden kişiler yemin kefareti ile cezalandırılıyorsa, köle azadına ve talaka yemin eden kişilerin de yemin kefareti ile cezalandırılmasının kâfi geleceğini söyleyen İbn Teymiyye, selef ve halefin böyle fetva verdiğini ve sahabe arasında bu konuda bir ihtilafın bulunmadığını iddia eder.²⁴⁰

İslamiyet’ten önceki şeriatlarda ve İslamiyet’in ilk yıllarında yeminin kefareti olmadığını, bir kişinin kendine bir helali haram kıldığında artık bundan dönemediğini ve yeminini yerine getirmek zorunda olduğunu²⁴¹ söyleyen İbn Teymiyye bu ağır yükün Müslümanlar üzerinden kefaretilerle kaldırıldığını ifade eder. Nitekim Allah’a (c.c.) verilen ahde sadık kalmayarak yemini bozma durumunda halin telafisi yemin kefareti ile mümkün olabilmektedir.²⁴²

Sonuç olarak İbn Teymiyye, talaka yapılan yeminlerin diğer yeminler ile aynı kategoride değerlendirileceğini ve yeminin bozulması durumunda talakın gerçekleşmeyip kefaretin yeterli olacağını ifade eder.

Talaka yemin hususunda Kur’ân ve sünnette bağlayıcı bir hüküm bulunmadığından konu ile ilgili çeşitli görüşlerin ortaya çıkması doğaldır. Nitekim cumhur talaka yapılan yeminin bozulması durumunda talakın gerçekleşeceğini savunurken Zâhirîler ve Câferîler talaka yapılan yeminin bağlayıcılığı ve yaptırımını olmadığını kabul etmişlerdir. İbn Teymiyye ise yapılan yemini tamamen göz ardı

²³⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 62-63; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 237.

²³⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 237.

²⁴⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 75; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 227.

²⁴¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXV, s. 330.

²⁴² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXV, s. 252.

etmeden diğ er yeminler kapsamında ele alarak konuya     m öğretmiştir. Onun talaka yemin hususunda oldukça ısrarcı olmasındaki asıl gaye insanların yaptıkları hataları telafi etmelerine imkân sağlayarak onları dinen uygun görülmeyen çeşitli hilelere tevessül etmekten uzak tutmaktır. Ancak talaka yemin mevzusunda getirdiği deliller tenkide tabi tutulmuş ve birçok yönden eleştirilmiştir. Bununla beraber son dönemlerde  slam  lkelerinde çıkarılan kanunlar ile onun görüşlerine yakın hükümler kanunlaştırılmıştır.²⁴³ Günümüz şartları değerlendirildiğinde aileleri kurtarmak adına başvurulabilecek bir fetva olmakla birlikte aile reisinin en ufak bir meselede yahut istediğini yaptırma gayesiyle hanımından boşanmayı yemin mevzusu haline getirmesinin engellenmesi adına yeminine ağır yaptırımlar uygulamak bizce uygun bir davranış olacaktır.

3.6. şARTA BAğLANAN TALAK

 bn Teymiyye'ye göre kişinin hanımını boşamayı bir şarta/sıfata bağlaması durumunda iki ihtimal söz konusu olur. Ya koca bir işin yapılmasını veya yapılmamasını şart koşarak kendini veya bir başkasını o fiilden alıkoymaya çalışır ve niyeti talak değil sadece yasaklamak veya alıkoymaktır ki bu durumda talak gerçekleşmez sadece yemin kefareti gerekir.²⁴⁴  bn Teymiyye bu konuda fukahanın ittifakının bulunduğunu söyler.²⁴⁵ Yahut da koca bir işin yapılmasını veya yapılmamasını şart koşmakla birlikte başlangıçtan itibaren niyeti talak olur ki bu durumda şart gerçekleştiği esnada talak da gerçekleşir ve kocaya talak hükümleri uygulanır.²⁴⁶ G r ld ği üzere o, talakın bir şarta bağlanması durumunda niyeti esas alır ve ona göre hüküm bina eder.

²⁴³ Modern dönemlerde boşama yemini ile ilgili düzenlemeler hususunda öncülüğü 1929 yılında çıkarılan yirmi beş nolu kanunla Mısır yapmıştır.  gili kanunun 2. maddesine göre m necc z olmayan talak, kendisi ile bir eylemin yapılmasını teşvik etmek ya da engellemek hedefleniyorsa gerçekleşmemektedir. Gerekçede ise korkutma, teşvik ya da engelleme amacıyla boşamayı şarta bağlayan evlilik hayatını bitirme amacı taşımayan bir kişinin ilgili sözlü tasarrufu talak olarak değil yemin olarak değerlendirilmiştir. Ancak boşamayı şarta bağlayan kişi, bu tasarrufu ile aile hayatını sona erdirmeyi amaçlıyorsa ilgili tasarruf yemin değil talaktır. G r ld ği üzere burada kocanın kasıt ve niyeti ön plana çıkmaktadır. Mısır'da yapılan hukuki düzenleme Suriye ve Ürdün'de de hayata ge irilmıştir. Irak ve Fas'daki düzenlemelerde ise boşamanın şarta bağlanması geçersiz sayılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Okur, " slam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi", s. 20.

²⁴⁴  bn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 69;  bn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, 224;  bn Teymiyye, *el- ctim ' ve'l- ftir k*, s. 65.

²⁴⁵  bn Teymiyye, *el- ctim ' ve'l- ftir k*, s. 65.

²⁴⁶  bn Teymiyye, *el- ctim ' ve'l- ftir k*, s. 65.

Talak için öne sürülen şart ile yemini karşılaştıran İbn Teymiyye, zikredilen şartlardan bir kısmının yemine tekabül edeceğini ancak diğer kısmının yemin sayılamayacağını söyler. Ona göre boşanma niyeti olmaksızın teşvik, alıkoyma, tasdik veya yalanlama amacıyla bir şarta bağlanan talak, yemin mesabesindedir. Şayet şart gerçekleşirse talak gerçekleşmez bilakis yemin kefareti kâfi gelir. Şarta bağlanan talakın yemin sayılmadığı durum ise zikredilen bu şart ile talakın amaçlanması halidir. Örneğin kişi hanımına, “Eğer bana bin dirhem verirsen boşsun.” dese bu hitap onun boşama niyeti bulunduğu delildir. İbn Teymiyye böyle kullanımların yemin olmadığı, eğer talakın bağlandığı şart gerçekleşirse bu durumda talakın da vaki olacağı ve kefaret ile hükmü kaldırmanın mümkün olmayacağı hususunda selef ve cumhur ulemanın ihtilaf etmediğini söylemiştir.²⁴⁷

Talaka yemin etmek ile talakı şarta bağlamanın farkını da değerlendiren İbn Teymiyye, “Eğer şunu yaparsam bana köle azadı gereksin, kölelerim hür olsun, üzerime hac gerekli olsun, bir ay oruç tutmak gerekli olsun, malım sadaka olsun.” şeklindeki şarta bağlanan söylemlerin aynı zamanda yemin sîgası ile söylenen “Köle azadı şunu yapmazsam bana gerekli olsun.” gibi ifadelerle anlam açısından benzerlik taşımaya rağmen aralarında şeklen farklılık olduğuna dikkat çeker. Nitekim şart sîgasında ertelenenlerin kasem sîgasında öncelendiğini, birinde olumsuz ifadelere yer verilirken diğerinde olumlu ifadelerin kullanıldığını söyler.²⁴⁸

Talakın “Aydın başı geldiğinde boşsun.” söyleminde olduğu gibi bir vakte bağlanmasını mümkün göre İbn Teymiyye, zikredilen vakit geldiğinde talakın gerçekleşeceğinin icmâ ile sabit olduğunu, sadece İbn Hazm’ın bu talakı geçerli saymadığını, aynı zamanda İmamiyye’nin de bu görüşte olduğunu söyler.²⁴⁹

“Şayet güneş doğarsa boşsun.” şeklindeki talak gayesiyle söylenmiş olan teşvik veya engelleme barındırmayan şartlı boşamaların yemin sayılıp sayılmayacağı hususunda ise ihtilaf olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel’in mezhebinden bazılarının bu söylemi yemin olarak kabul ettiklerini ifade eder. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel’in mezhebinden olan diğer bir kısmın ise bu mahiyetteki söylemleri yemin olarak görmediklerini söyledikten sonra Resûlullah’ın “Kim bir mevzuda yemin eder de ondan başkasının daha hayırlı olduğunu görürse

²⁴⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 311.

²⁴⁸ İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 65.

²⁴⁹ İbn Teymiyye, *el-İctimâ’ ve’l-İftirâk*, s. 69-70.

hayırlı olanı yapsın ve yeminin kefareti yerine getsin."²⁵⁰ hadisini zikreder ve yukarıdaki söylemin bu hadiste tavsiye edileni yerine getirmeye uygun olmadığını, hüküm ve dilsel bağlamda da yemin sayılmamasına dair görüşünün daha doğru olduğunu söyleyerek kendi kararını izhar eder.²⁵¹

İbn Teymiyye'nin şarta bağlanan talakı niyeti dikkate alarak iki kısma ayırması bu konuda dört mezhep ile İmamiyye ve Zâhirîlerin arasında kalan bir görüştür. Nitekim dört mezhebin görüşüne göre talakı şarta bağlamak caizdir ve şartın vuku bulunmasıyla talak bağlayıcı hale gelir. İmamiyye ve Zahiri mezhebine göre ise şarta bağlanan talak yasaklanmıştır ve bu şekilde yapılan hiçbir talakın bağlayıcılığı yoktur. İbn Teymiyye ise ne tüm şartlı boşamaları bağlayıcı sayar ne de tamamını reddeder aksine şartın yemin amacıyla mı yoksa evliliği bitirmek amacıyla mı dile getirildiğine diğer bir ifadeyle niyete bakar ve öyle hüküm verir.²⁵²

Hem talaka yemin hem de şartlı boşama meselesinde farklı bir yol takip etmesinden ötürü İbn Teymiyye kıyasıya eleştirilmiştir. Ancak o, verdiği hükmün Kitâb ve sünnete aykırı olmadığını bilakis Kur'ân, sünnet ve kıyas ile delillendirilebileceğini, icmâya da ters düşmediğini söyler.²⁵³ Ayrıca bu minvalde fetva veren bir kadı veya müftünün bundan alıkonamayacağını, böyle bir fetvaya dayanarak evliliğine devam eden bir kişinin doğan çocuğunun veled-i zina olduğunu söylemenin cehalet ve dalalet olduğunu vurgular.²⁵⁴

Görüldüğü üzere İbn Teymiyye, şarta bağlanan boşamalarda hüküm verirken niyeti esas kabul etmiştir. Kişinin niyetinin boşamak mı yoksa korkutmak yahut engellemek mi olduğuna göre karar vermiş böylece kendi sistemi içinde tutarlı bir tavır sergilemiştir. Onun bu tutumu kızgınlık, sinir, yanlış anlama gibi sebeplerle fevri bir şekilde talakını şarta bağlayan kocanın sebep olacağı ailevi problemlerin çözümünde bir seçenek olması açısından değerlendirilebilir.

²⁵⁰ Buhârî, "Eymân ve'n-Nüzûr", 1; Müslim, "Eymân" 9, 10, 11, 12 13, 14, 15, 16, 17, 18,19; Ebû Dâvûd, "Eymân ve Nüzûr", 14; Tirmizî, "Nüzûr ve Eymân", 6; Nesâî, "Eymân ve Nüzûr", 15, 16.

²⁵¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 197; İbn Teymiyye, *el-İctimâ' ve'l-İftirâk*, s. 70-72.

²⁵² İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 246; Okur, "İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi", XIII, s. 18-19.

²⁵³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 138-139; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 310; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâvâ'l-Misriyye*, s. 441; Okur, "İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi", XIII, s. 19.

²⁵⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIV, s. 13; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 325; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâvâ'l-Misriyye*, s. 441; Okur, "İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi", XIII, s. 19.

3.7. TALAK DIŞINDA EVLİLİĞİ SONA ERDİREN DURUMLAR

3.7.1. İlâ

Îlânın kelime manasını yemin ve kasem olarak ifade eden İbn Teymiyye, ıstılahtaki manasını ise “erkeğin hanımı ile cinsel ilişkiye girmeyeceğine dair yemin etmesi” olarak açıklar.²⁵⁵ O, kocanın îlâ yapmakla hanımından kaçınmayı, uzak durmayı, kurtulmayı amaçladığını iddia eder.²⁵⁶

Kişinin Allah (c.c.) adına hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmesinin îlâ olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, kavli cedîdine göre İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin de içinde bulunduğu cumhurun adak, zıhâr, talak yahut köle azat etmeye yemin etmeyi de îlâ saydıklarını aktarır.²⁵⁷

Cahiliye döneminde yemin kefareti bulunmadığından îlânın talak sayıldığını, bu sebeple onların îlâ yapan kişinin hanımıyla ilişkiye girmesini haram olarak gördüklerini söyleyen İbn Teymiyye, Allah ve Resûlünün bunu batıl sayıp kaldırdığını ve ilanın kocanın dört ay beklemesi gereken bir yemine dönüştürüldüğünü ifade eder. Buna göre koca, dört ayın sonunda güzellikle tutmak yahut güzellikle salıvermekten birini tercih etmekle yükümlüdür.²⁵⁸

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

*“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.”*²⁵⁹

İbn Teymiyye, îlânın konu edildiği zikri geçen ayeti açıklarken Allah’ın (c.c.) îlâ yapan kocayı iki durumdan birini tercih etmek üzere muhayyer bıraktığını söyler. Nitekim koca, ya hanımına dönecek ve onu güzellikle nikâhı altında tutacak yahut da onu güzellikle salıverecek yani boşayacaktır. Medine ehli, ehl-i hadis ve diğerlerinin

²⁵⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 51-52.

²⁵⁶ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 374.

²⁵⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 51-52.

²⁵⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXIX, s. 350, XXXII, s. 309, XXXIII, s. 74, 160, 252, XXXV, s. 330; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 227, 275; İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 374, 385, 386; İbn Teymiyye, *Kavaidu’n-Nuraniyye*, s. 313.

²⁵⁹ Bakara, 2/226-227.

de bu görüşte olduğunu ifade eden İbn Teymiyye, on küsur sahabîden bu şekilde nakledildiğini ve Kur’ân’ın da buna delalet ettiğini dile getirir.²⁶⁰

Allah (c.c.), “Eğer kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.”²⁶¹ buyurmuştur. Ona göre ayette Allah’ın bağışlayan ve esirgeyen olarak zikredilmesi îlâ yapan için eğer bundan dönerse günahattan kurtulması ve hanımının da kendisiyle nikâhlı kalması manasını içerir. Ancak kefarete yükümlülüğü kalkmaz. O, Allah’ın merhamet ederek kefarete ile kişilerin yaptıkları yemini bozmalarına müsaade ettiğini, şayet bu izin olmasaydı kişilerin tüm yeminlerini yerine getirmekle yükümlü olacaklarını dile getirir.²⁶²

Îlâ yapan kişinin talakı değil dönmeyi tercih etmesi durumunda yemin bozduğundan ötürü kefarete vermesi gerektiğini dile getiren İbn Teymiyye, bu kefaretin Maide suresindeki şu ayet ile belirlendiğini ifade eder:²⁶³ “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamıyan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur.”²⁶⁴

İbn Teymiyye, kocanın hanımına dönmesinin onunla cinsel ilişkiye girmek suretiyle meydana geleceğini, maksadın bu şekilde hâsıl olacağını ve güzellikle tutmanın ancak böyle gerçekleşeceğini dillendirir. O, güzellikle tutma niyeti olmadığı halde hanımına dönmek isteyen kişi için bunun mümkün olmadığını söyler. Nitekim ona göre kocanın niyeti hanımıyla ilişkiye gireceği güzel bir aile yaşamı olmadığı sürece bunun aslında barışmaya da niyetli olmadığını gösterdiğini ve bu şartlar altında yapılacak ric’atin imkân dâhilinde olmadığını savunur.²⁶⁵

İbn Teymiyye’ye göre îlâ müddetinin sonunda koca hanımına geri dönmez ve boşamaya karar verirse bu durumda ayetin “Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.”²⁶⁶ kısmının muhatabı olacaktır.²⁶⁷ O, sahabenin ve âlimlerin çoğunluğunun îlâ ile talakın gerçekleşmeyeceğini kabul ettiğini söyler.²⁶⁸ Kendisi de ilanın bir yemin çeşidi

²⁶⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 52.

²⁶¹ Bakara, 2/226.

²⁶² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 52.

²⁶³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 53.

²⁶⁴ Maide, 5/89.

²⁶⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 52; İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 372.

²⁶⁶ Bakara, 2/227.

²⁶⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 52.

²⁶⁸ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 371.

olduğunu vurgulayarak kişinin talaka niyet ederek îlâ yapsa da hanımını boşamış olmayacağını benimser.²⁶⁹ Bununla birlikte Kûfelilerin îlâ süresinin bitmesine rağmen kocanın hanımına dönmemesini talaka kararlı olduğuna işaret saydıklarını, bu sebeple sürenin sona ermesiyle talakın gerçekleşeceğini ve kocanın hanımına dönemeyeceğini kabul ettiklerini aktarır.²⁷⁰

Kocanın hanımını îlâ neticesinde boşamasının ardından meydana gelecek talakın ric'î mi bâin mi olacağı hususunda farklı görüşlerin bulunduğunu aktaran İbn Teymiyye, bazılarının kocanın ric'at etme imkânının olmaması için bâin talak gerçekleşeceğini, bazılarının ric'î talak olup kocanın ric'at etme hakkının bulunduğunu ve ona ila müddetince süre tanındığını, bazılarının ise kocanın üç talaktan kaçınması durumunda hâkimin eşleri boşama hakkının bulunduğunu savunduklarını dile getirir. Bu görüşlerin tamamının zayıf olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, kişinin hanımını kendisinin boşaması durumunda da hâkim tarafından boşanması durumunda da ancak bir ric'î talakın gerçekleşeceğini kabul eder.²⁷¹

3.7.2. Zihâr

İbn Teymiyye, zihârı kişinin hanımına “Sen bana annemin sırtı gibisin.” demesi olarak açıklar.²⁷² Bunun diğer bir ifadeyle “Seninle ilişkiye girmek annemle ilişkiye girmek gibidir.” demek olduğunu söyler.²⁷³ Ona göre koca, hanımını nikâh hususunda annesine yahut kız kardeşine benzetir ve onlarla yapılması haram olan şeyleri hanımıyla da yapmamak üzere ondan uzak kalmayı kastederek zikredilen ifadeleri kullanırsa bu durumda zihâr gerçekleşir ve kocanın hanımı ile ilişkiye girmesi haram olur.²⁷⁴ O, her konuda olduğu gibi zihâr konusunda da niyeti göz ardı etmez ve kocanın hanımını kıymet bakımından annesine yahut kız kardeşine benzetmesi durumunda zihârın meydana gelmeyeceğini söyler.²⁷⁵ Yine kocanın, hanımını annesine benzetmedeki niyeti annesi gibi örtünmesi, kendisine yaklaşmaması veya bir annenin çocuğuna davrandığı gibi davranması ise bu durumda da zihârın vaki

²⁶⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 52; İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 319.

²⁷⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XX, s. 381; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 371.

²⁷¹ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 371.

²⁷² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 167.

²⁷³ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 393.

²⁷⁴ İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 454-455.

²⁷⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIV, s. 5; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 454.

olmayacağını, kocanın uyarılacağını ancak hanımının kendisine haram hale gelmeyeceğini savunur.²⁷⁶

İbn Teymiyye, âlimlerin çoğunluğunun talak niyetiyle söylense dahi “Sen bana annemin sırtı gibisin.” ifadesi ile talakın gerçekleşmeyeceğini nitekim bu konuda Allah’ın (c.c.) ayet indirdiğini ve bu söylemde bulunan kişi için bahsi geçen büyük kefaretin tayin edildiğini dile getirir.²⁷⁷

Cahiliye devrinde zihârın talak sayıldığını ve insanların zihâr yaparak hanımlarını boşadıklarını söyleyen İbn Teymiyye,²⁷⁸ İslam’ın ilk yıllarında da zihârın sarîh boşama lafzı olarak kullanıldığını nitekim Evs b. Sâmit’in hanımının, Resûlullah’a (s.a.v) gelerek kocasının kendisine zihâr yapmasından yakınması üzerine Resûlullah’ın (s.a.v) boşamanın gerçekleştiğine dair hüküm verdiğini dile getirir. Hüküm kabullenemeyen kadının Allah’a şikâyetle bulunduğunu bunun üzerine Allah’ın bu hüküm nesh ederek haram kıldığını ve yerine şu ayetler ile kefareti yükümlülüğü getirdiğini söyler:²⁷⁹

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوَرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ. الَّذِينَ يُطَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا الْأَيُّ وَلَدَتَّهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌ غَفُورٌ. وَالَّذِينَ يُطَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تَوْعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ. فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِنُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetle bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir. İçinizden zihâr yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete

²⁷⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXIV, s. 7; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 339; İbn Teymiyye, *Fetâva n-Nisâ*, s. 455.

²⁷⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXII, s. 295, XXXII, s. 309, XXXIII, s. 74, 160, 167; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 227, 275; İbn Teymiyye, *Muhtasaru l-Fetâva l-Misriyye*, s. 437.

²⁷⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XXXII, s. 309, XXXIII, s. 74, 160, XXXV, s. 252, 301, XXXV, s. 330; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 227, 257, IV, s. 116; İbn Teymiyye, *Kavâidü n-Nûrâniyye*, s. 313, 362; İbn Teymiyye, *Câmiu l-Mesâil*, I, s. 385, 386, 396.

²⁷⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u l-Fetâvâ*, XIII, s. 338, XXIX, s. 161, XXXIII, s. 167, XXXIV, s. 8, XXXV, s. 301, 330; İbn Teymiyye, *el-Fetâva l-Kübrâ*, III, s. 227, 229, IV, s. 148; İbn Teymiyye, *Kavâidü n-Nûrâniyye*, s. 285, 362; İbn Teymiyye, *Câmiu l-Mesâil*, I, s. 385, 386, 392, İbn Teymiyye, *Muhtasaru l-Fetâva l-Misriyye*, s. 536.

kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce ardarda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Resûlüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır."²⁸⁰

Ayeti tefsir eden İbn Teymiyye, "Sen bana annemin sırtı gibisin." gibi çirkin ve yalan sözler ile talakın gerçekleşmeyeceğini²⁸¹ ancak kocanın hanımı ile evliliğe devam edebilmesi ve onunla cinsel ilişkiye girebilmesi için kefareti ödemesi gerektiğini²⁸² bunun da ilk etapta bir köle azat etmek ile mümkün olduğunu söyler. O, ayetteki mutlak kullanımdan yola çıkarak azat edilecek kölenin mümin veya kâfir olması arasında fark görmez.²⁸³ Kişinin buna güç yetirememesi durumunda peşpeşe iki ay oruç tutması gerektiğini söyleyen İbn Teymiyye, buna da gücü yetmeyenin atmış fakiri doyurması gerektiğini dile getirir. Ancak o, özellikle oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin fakirleri doyurabileceğini aksi takdirde oruç tutmaya gücü yettiği halde bunu yapmayıp fakirleri doyurmayı tercih etmenin uygun olmadığını vurgular.²⁸⁴ Tüm bunlarla beraber kişinin kendisine helal olan bir şeyi haram kılması uygun olmadığından dolayı zihâr yapan kişinin kefareti ile bu durumunu düzeltmesinin evliliğini sona erdirmesinden daha güzel olacağını²⁸⁵ ve kefareti vererek evliliğine dönmesinin Allah (c.c.) tarafından övüldüğünü ekler.²⁸⁶

İbn Teymiyye, "Sen bana haramsın." söylemini de zihâr kapsamında değerlendirir. O, haram ile zihâr kelimelerinin eş anlamlı olduğunu, kocanın bir şeyi yapıp yapmamaya yemin etmeksizin bu söylemi hanımı için kullanması durumunda onu kendisine haram olan kişilere benzettiği için zihâr kefareti vermesi gerektiğini ve talaka niyet ederek bunu söylemiş olsa dahi talakın gerçekleşmeyeceğini iddia eder.²⁸⁷

²⁸⁰ Mücadele, 58/1-4.

²⁸¹ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 387, İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 437.

²⁸² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXII, s. 309, XXXIV, s. 5, 6, 8, XXXV, s. 304; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 341; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 454, 455; İbn Teymiyye, *Kavâidü'n-Nûrâniyye*, s. 365.

²⁸³ İbn Teymiyye, *Şerh-u Umdeti'l-Fıkh*, II, s. 35.

²⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, VIII, s. 372, XXXIV, s. 6, 7; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi's-Şiati'l-Kaderiyye*, thk. Muhammed Reşad Salim, C. III, *Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suudi'l-İslamiyye*, Riyad, 1986, s. 48-49; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 341; İbn Teymiyye, *Fetâva'n-Nisâ*, s. 454.

²⁸⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, VII, s. 223.

²⁸⁶ İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne*, VII, s. 182.

²⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 74, XXXIII, s. 117, 161, 167, 168, XXXIV, s. 9; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, III, s. 329, 335, 341; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 387; İbn Teymiyye, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Misriyye*, s. 447.

Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman ile Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in de niyet olmaksızın kullanılan haram lafzı ile talakın gerçekleşmediğini savunduklarını ifade ettikten sonra bazı imamların son dönem takipçilerinin bu kelimeyi örfen sarıh lafız kabul ettiklerini ancak bunun doğru olmadığını söyler.²⁸⁸ Hatta o, bunun cahiliye dönemindeki "Zihâr şüphesiz talaktır." söylemi ile benzerlik arz ettiğini öne sürerek eleştirir.²⁸⁹

3.7.3. Liân/Mülâane

İbn Teymiyye, kocanın hanımına zina isnadında bulunması ve dört şahit getirememesi durumunda doğru söylediği halde zulme uğramasına engel olmak için hanımıyla lanetleşmeye hakkı olduğunu dile getirir. Nitekim kocanın hanımının zinasından dolayı göreceği zararı Allah'ın (c.c.) koyduğu kurallar çerçevesinde def etmesinin mümkün olduğunu ve zulmeden, fuhuş işleyen, kendisine haksızlık eden hanımı hakkında had cezası uygulanmasını isteyebileceğini söyler ve bunu zina iftirasına uğrayan kişinin namusuna iftirada bulunan kişiden kazif cezasıyla hakkını almasına benzetir.²⁹⁰

Kadının kocasının yatağını çiğnetmesi yahut zina edip hamile kalması sonucu kocasından olmayan çocuğun onun soyuna katılması sebebiyle oluşacak batıl bir nesebe engel olmak için mülâane yapılacağını söyleyen²⁹¹ İbn Teymiyye'nin mülâaneyi açıklarken Kur'ân'dan getirdiği delil, Uveymir el-Aclânî yahut Hilal b. Ümeyye hakkında indiğini söylediği²⁹² aşağıda verilen liân ayetleridir:

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَذَرُهَا الْعَذَابُ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ

"Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer

²⁸⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 167; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 329.

²⁸⁹ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 387.

²⁹⁰ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 387-388; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, İbn Teymiyye, *Kâide fi'l-Mahabbe*, thk. Muhammed Reşad Salim, Mektebetü't-Türasi'l-İslamiyyi, Kahire, s. 201-202.

²⁹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XV, s. 323-324.

²⁹² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XIII, s. 338.

yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocas) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.”²⁹³

Ayetlerden ve Resûlullah (s.a.v) dönemindeki uygulamalardan yola çıkan İbn Teymiyye, liân uygulanırken kocanın doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutarak yemin edeceğini ve iddiasını ispatlamak için bunu beşinci ile destekleyeceğini; ardından da kadının dört defa kocasının yalan söylediğine dair Allah'ı şahit tutacağını ve bunu beşinci ile destekleyeceğini ifade eder.²⁹⁴ O, mülâane esnasında Allah adına dört defa şehadet ederek yapılan her bir yeminin bir şahidin yerini tuttuğuna dikkat çeker.²⁹⁵ Şayet deliller ve şahitlikler çatırsa bu durumda ikisinin sözüne göre de hüküm verilemeyeceğini, kocanın kazif cezası almayacağı gibi kadının da zina cezasına çarptırılmayacağını dile getirir.²⁹⁶ Kadının mülâane yapılırken Allah'ın gazabını dilemesini de yorumlayan İbn Teymiyye, zina yapan evli kadının Allah'ın gazabını hak etmesinde iki sebep bulunduğunu, ilkinin zinanın haram bir fiil olması, ikincisinin ise kadının kocasına haksızlık yapması ve onun yatağını çiğnetmesi olduğunu dile getirir.²⁹⁷

Kocanın hanımının zina ettiğini söylemesinin ya mübah ya da hanımından dünyaya gelen çocuğun nesebinin kendine ait olmadığını göstermek gerektiğinde vacip olduğunu söyleyen İbn Teymiyye, her iki durumda da kadının zina ettiğinin söylenmesine müsaade edilmesinin kocanın bir hakkı olduğunu belirtir. Ona göre bu durumda kadın iki halden birine zorlanır. Ya zina ettiğini itiraf edip zina cezasına çarptırılır ki bu, kocanın hakkını alması ve kadının ahirette verilecek cezadan kurtulması demektir. Ya da yemin eder ve dünyanın azabından daha ağır bir azap ile ahirette Allah'ın gazabına uğrar.²⁹⁸

Mülâane esnasında kadının yemin etmekten kaçınması halinde İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre zina ettiğine hükmedileceğini söyleyen İbn Teymiyye,

²⁹³ Nur, 24/6-9.

²⁹⁴ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-Sahîh Li Men Beddele Dîne'l-Mesîh*, thk. Ali b. Hasan, Abdülaziz b. İbrahim, Hamedan b. Muhammed, Dâru'l-Âsime, Suudi Arabistan, C. VI, 1999, s. 467-468; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtîmi'r-Rasûl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, el-Harsü'l-Vatani's-Suudi, Suudi Arabistan, t.y. s. 87-88.

²⁹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXV, s. 395.

²⁹⁶ İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-Sahîh*, VI, s. 467-468; İbn Teymiyye, *es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtîmi'r-Rasûl*, s. 87-88; İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne*, IV, s. 374.

²⁹⁷ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 387-388; İbn Teymiyye, *Kâide fi'l-Mahabbe*, s. 201-202.

²⁹⁸ İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 388.

bu durumda kadının Kur'ân'ın delalet ettiği üzere zina cezası ile cezalandırılacağını ifade eder.²⁹⁹

Mülânenin sonuçlarını değerlendiren İbn Teymiyye, lanetleşen kadın ve erkeğin birbirlerine ebedi olarak haram hale geleceğini, liânın haramlığının talakın haramlığından daha ağır olduğunu ve kadının başka biriyle evlenmesi ile dahi liânın haramlığının ortadan kalkmayacağını söyler.³⁰⁰ Haliyle mülânenin ardından kocanın üç talakla hanımını boşayıp boşamamasının bir önemi olmadığını, zira kocanın o hanıma ric'at etme imkanının bulunmadığını belirtir.³⁰¹ O, bu vaziyette yapılan üç talakı, irtidat eden birinin hanımını üç talakla boşamasına ya da bir Yahudi'nin sonradan Müslüman olan hanımını üç talakla boşamasına veyahut da sonradan Müslüman olan bir kişinin müşrik hanımını üç talakla boşamasına benzetir ki hepsinde kadın kendiliğinden kocasına haram hale gelir ve talak yapıp yapılmaması önem arz etmez. İbn Teymiyye, mülâane yapılmasına neden olan şayet erkeğin kendinden olmadığını iddia ettiği bir erkek çocuk ise bu durumda onun mülâanede bulunan erkeğin oğlu sayılmayacağını ve birbirlerine mirasçı olamayacaklarını ifade eder.³⁰² Âlimlerin çoğu mülâanede söz konusu olan kız çocuk ise onun mülâane yapan erkeğe mübah olmayacağını ve onun soyundan ayrılacağını belirtir. Kişinin, söz konusu kızın kendi soyundan olduğunu iddia etmesi durumunda söylediğinin kabul edilip kızın onun soyundan sayılacağını ancak imamların ittifakıyla birbirlerine mirasçı olamayacaklarını söyler.³⁰³

İbn Teymiyye, mülâanede bulunan eşlerin ayrılık zamanı hususundaki ihtilafa dikkat çekerek Resûlullah'ın (s.a.v) sünnetine göre ister iki taraf birbiriyle lanetleştikten hemen sonra (Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşü), ister hâkimin eşlerin ayrılmalarına hükmetmesinin akabinde (Hanefîlerin görüşü) ister de kocanın liânı tamamlamasıyla (Şâfiîlerin görüşü) olsun her halükarda eşlerin arasının ayrılacağını vurgular. O, mülâane sonucu iki taraftan birinin lanetli ve pis olduğunu, onların birbirlerine yaklaşmasının pis ve lanetli olanın temiz ve pak olana yaklaşması

²⁹⁹ İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-Sahîh*, VI, s. 467-468, *es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtîmi'r-Rasûl*, s. 87-88.

³⁰⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXXIII, s. 78; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 248-249; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 354.

³⁰¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXXIII, s. 73-74; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 226; İbn Teymiyye, *Câmiu'l-Mesâil*, I, s. 326.

³⁰² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXII, s. 137, 139; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ*, III, s. 201.

³⁰³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XXXXII, s. 139.

anlamına geleceğini ve bunun Peygamberimiz tarafından uygun görülmediğini dile getirir.³⁰⁴

3.7.4. Hul’/Muhâlea

İbn Teymiyye, hul’ kavramını kocasını sevmeyen kadının ondan ayrılmak istemesi ve bunun için ona fidye vermesi olarak tanımlar.³⁰⁵ Fidyeye vermenin hul’ lafzıyla yapılması mümkün olduğu gibi fesih, salıverme, ayrılma, talak, bâin ve buna benzer ifadelerle de yapılabileceğini söyler.³⁰⁶ Bu uygulamanın İslam’dan sonra ortaya çıktığını dile getirerek³⁰⁷ muhâlea ile ilgili şu ayeti aktarır:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

*“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah’ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah’ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.”*³⁰⁸

İbn Teymiyye, ayetten anlaşıldığı üzere Allah Teâlâ’nın koyduğu sınırların korunamayacağından korkulduğunda kadının fidye vererek kocasından ayrılmasının caiz olduğunu söyler. Bahsi geçen sınırları eşlerin birbirine karşı yükümlü olduğu haklar olarak açıklar ve evli kalmaları durumunda günaha düşeceklerinden korkmalarını, ayrılmalarını mübah hale getirmek için yeterli bir sebep olarak görür.³⁰⁹

Ayette muhâleanın fidye vermek olarak zikredilmesine dikkat çeken İbn Teymiyye, bunu esir veya kölenin fidye vererek esaretten kurtulması gibi kadının da

³⁰⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XV, s. 324.

³⁰⁵ İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 447.

³⁰⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 307; İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 453.

³⁰⁷ İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 447.

³⁰⁸ Bakara, 2/229.

³⁰⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, VI, s. 256.

fidyeye vererek kocasının esaretinden kurtulması şeklinde anlar.³¹⁰ O, kadının mehrini kocasına iade etmesi ile de muhâleanın gerçekleşebileceğini ve kadının bu şekilde eşinden ayrılmasının Kur’ân ve sünnetle caiz olduğunu dile getirir.³¹¹

İbn Teymiyye, eşlerin anlaşamaması ve ayrılmaya karar vermeleri durumunda sorunun kimden kaynaklandığına bakılması gerektiğini, şayet kadın kocasına zulmediyor ve ayrılığa sebep oluyorsa muhâleaya hükmedileceğini ancak sorunun erkekte olması ve hanımına eziyet etmesi halinde ona tercih hakkı verilmeden aralarının ayrılacağını söyler.³¹²

Muhâlea neticesinde kocanın hanımının rızası olmaksızın onunla tekrar evlenmesinin helal olmadığını ifade eden İbn Teymiyye, bunun bâin talak mı yoksa fesih mi olacağına dair ihtilaf bulunduğunu söyler. Bu hususta iki görüşe yer verir:

a. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve seleften birçok kişinin kabul ettiği görüşe göre bu bir bâin talaktır. Bu görüşün sahabeden bir grup tarafından da nakledildiğini söyleyen İbn Teymiyye, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeyme ve İbn Münzir tarafından bu rivayetlerin zayıf olarak nitelendirildiğini aktarır.

b. Hadis alimlerinin ittifakıyla İbn Abbas’tan nakledilen görüşe göre bu fesihtir ve üç talaktan sayılmaz. İbn Teymiyye, Tâvûs ve İkrime, iki görüşünden birine göre İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Ebû Sevr, Dâvûd ez-Zâhirî, İbn Münzir ve İbn Huzeyme’nin bu görüşte olduğunu söyler.³¹³

İbn Teymiyye, son görüşün delili mahiyetinde İbn Abbas’ın söz ve uygulamalarına yer verir. Nitekim İbn Abbas, Allah’ın (c.c.) iki talaktan bahsettikten sonra muhâleayı, ardından da erkeğin hanımını boşadıktan sonra kadın başka bir kocayla evlenmedikçe ona helal olmayacağını söylemesine vurgu yapar ve hul’un bir talak sayılması durumunda talak sayısının dörde çıkacağını söyler.³¹⁴ Yine onun bir kadını iki talak ve hul’dan sonra başkasıyla evlenmeden kocasına döndürdüğünü aktaran İbn Teymiyye, Yemen’de talakın fidye vermek/muhâlea şeklinde yapıldığının söylenmesi üzerine onun, “Fidyeye vermek talak değildir. Ancak insanlar ona bu ismi

³¹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 91, XXXIII, s. 19; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 213, 286; İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 256; İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 453.

³¹¹ İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 447, 449.

³¹² İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXV, s. 386.

³¹³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 152-153; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kübrâ*, III, s. 213, 270; İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 452.

³¹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXIII, s. 153.

vermekle hata etmişlerdir.” dediğini rivayet etmiştir.³¹⁵ Kendisi de tercihini İbn Abbas’ın savunduğu bu görüşten yana kullanmıştır.³¹⁶

İbn Teymiyye, Kur’ân’a göre talakın üç özelliği bulunduğunu dile getirir. Bunlar, zifaktan sonra meydana gelen her bir boşama ile ric’î talak vaki olacağından kocanın hanımını boşadıktan sonra iyilikle tutmak veya güzellikle salıvermek arasında tercih yapması, talak sonrası kadının üç kur’ iddet beklemesi ve talakın iki ile sınırlandırılmasıdır. O, bu özellikleri dikkate alarak hul’ neticesinde kocanın ric’at hakkının bulunmayışını, kadının üç kur’ iddet beklemesine gerek duyulmamasını ve sayı sınırlamasının bulunmamasını hul’ün talak olmadığına delil olarak gösterir.³¹⁷ Yine muhâleanın kadın hayızlıyken de yapılabileceğini söyler ve bunun talak için söz konusu olmadığını vurgular.³¹⁸

³¹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, XXXII, s. 290; İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 452.

³¹⁶ İbn Teymiyye, *Fetâva’n-Nisâ*, s. 452; İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 270.

³¹⁷ İbn Teymiyye, *Câmiu’l-Mesâil*, I, s. 255-256.

³¹⁸ İbn Teymiyye, *el-Fetâva’l-Kübrâ*, III, s. 213.

SONUÇ

Doğduğu aile itibariyle Hanbelî mezhebine yakınlığı ile bilinen İbn Teymiyye, fikhî meselelerde görüş veya hüküm beyan ederken mezheb taassubuna düşmemiş bilakis elde ettiği deliller çerçevesinde hükümler vermiştir. Çoğu zaman mezhebi ile aynı çizgide ilerlerken kimi zaman kendi mezhebi de dâhil olmak üzere diğer mezheplerden farklı bir yolu tercih etmiştir. Onun talaka dair görüşleri bu minvaldeki görüşlerinin en dikkat çekenlerindendir.

İbn Teymiyye, bid'î talakı geçersiz sayması, üç talakın bir defada kullanılması durumunda tek talakın gerçekleşeceğini kabul etmesi, talaka yapılan yeminin bozulması durumunda boşamanın gerçekleşmeyeceğini, yemin kefaretinin yeterli olduğunu söylemesi, şarta bağlanan talakta niyeti esas kabul etmesi gibi görüşleri ile diğer mezheplerden farklı bir tutum sergilemiştir.

Ehl-i hadis çizgisini takip eden İbn Teymiyye, her alanda Kur'ân ve sünneti esas kabul etmiş, özellikle sünnetin bilinmesi, delil olarak kullanılması ve tatbiki konusunda oldukça ısrarcı davranmıştır. Bir konu hakkında nasların bulunması halinde hükmün bunların üzerine inşa edileceğini söyleyen İbn Teymiyye, mezhep imamlarının bir konu hakkında hemfikir olmasının icmâ anlamına gelmediğini söyleyerek talak mevzûunda da icmâ bulunmadığını vurgular.

İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemin şartları gereği farklı çevrelerden âlimler ile ilmî münazaralar yapması onun ehl-i sünnet dışındaki mezheplerin görüşlerine muttalî olmasına vesile olmuştur. Bu minvalde onun talak ile ilgili görüşlerinden üç talakın tek talak sayılması ve talaka yemin meselelerinde Şia ile benzerlik arz etmesi onlarla yaptığı uzun soluklu münakaşaların bir neticesi olabilir. Bir yandan Şia'yı şiddetle eleştirmesi bir yandan da görüşleriyle benzer fikirler beyan etmesi onun ilmî alandaki müsamahasının genişliğinden kaynaklanabilir.

Dine inanç boyutundan bakan İbn Teymiyye, mezhepler tarafından öne sürülen farklı fikir ve tercihlere hiçbir şekilde taviz vermezken fikhî boyutundan baktığında ise ictihad etme yeteneğini haiz kişilerin verdiği fetva ve hükümleri müsamaha ile karşılar. Bu durum aslında onun dinin değişmezlerini teşkil eden inanç esasları ile fikhin, günün şartlarına göre değişebilecek bazı esaslarının arasını makul bir şekilde ayırmasına dayanmaktadır.

İbn Teymiyye her ne kadar nass bulunan hususlarda onları bir kenara bırakıp akla başvurmayı uygun görmese de bu nasslara dayanarak hüküm verirken akli bir kenara bıraktığını söylemek doğru değildir. Zira o, fikhî meselelerde verdiği hükümlerde akıl-nakil ilişkisini dengede tutmuş, soru ve sorunlara mâkul çözümler üretmiştir.

Talak konusunda maslahat ve seddi zerâi prensiplerine uygun çözümler üretme gayretine giren İbn Teymiyye'nin konu ile ilgili verdiği hükümlerin temelinde Allah'ın (c.c.) en sevmediği helal olan boşanmaların azaltılması fikri yatmaktadır. Nitekim o, bid'î talakı, mükrehin, sarhoşun, medhûşun, hata edenin, yeminini bozanın talakını geçerli saymanın talakı kolaylaştırmak olduğunu hâlbuki Allah'ın (c.c.) nikâhın kolaylaştırılmasını, talakın ise zorlaştırılmasını istediğini bu sebeple boşama öncesi evliliği kurtarmaya yönelik aşamalar koyduğunu buna rağmen talak gerçekleştiğinde ise kocaya pişman olup iki defa dönme imkânı tanıdığını vurgular.

Görebildiğimiz kadarıyla İbn Teymiyye, talak konusunda verdiği tüm fetva ve hükümlerde niyeti esas almıştır. Özellikle talaka yemin meselesinde hanımını boşamak üzere yemin eden kişinin aslında o niyette olmadığını sadece sözünü güçlendirmek adına bu kullanıma başvurduğunu bu sebeple talakın gerçekleşmeyeceğini söylemesi onun niyete ne denli önem verdiğini göstermektedir. Ne var ki bu kullanımı talak saymamak ona göre geçerli sebeplere dayansa da talak gibi ciddi bir meseleyi yeminine konu eden kişinin yeminini bozduğunda sonucuna katlanması diğer mezhep imamlarında olduğu gibi bizce de daha makuldür.

Günümüzün şartları değerlendirildiğinde giderek azalan evlilik oranları ve bir o kadar artan boşanma hadiseleri, aile kurumuna gereken ehemmiyetin verilmediği göstermekle birlikte çözüm önerileri için farklı ictihadların değerlendirmeye alınmasına vesile olmuştur. Bu minvalde evliliklerin kurtarılması, eş ve çocukların mağduriyetinin giderilmesi ve toplumun yararı adına İbn Teymiyye'nin bazı fetvalarından istifade edilmesi kanaatimizce yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, Saib, *İbn Teymiyye Hayâtuhû ve Akâiduhû*, Li-Merkezi'l-Gadîr li'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Beyrut, 2002.
- Acar, Halil İbrahim, *İslam Aile Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2017.
- Acar, Halil İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, Erzurum, 2000.
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, C. I-VI, yayımcı yok, İstanbul, 1981.
- Arpa, Enver, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, Fecr Yayınları, Ankara, 2010.
- Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer (ö. 852/1449), *ed-Dürrü'l-Kâmine fî A'yânî'l-Mietî's-Sâmine*, tahkik: Muhammed Abdülmüîd Dan, C. I, Meclisü Dâireti'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1972.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlükler*, İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Aydın, Mehmet Akif, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2017.
- Bezzâr, Ebû Hafs Siracüddin Ömer b. Ali (ö. 749/1348), *el-A'lâmü'l-Aliyye fî Menâkıbi İbn Teymiyye*, tahkik: Züheyr Şâvîş, el-Mektebü'l-İslami, Beyrut, 1979.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, C. II, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1968.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, C. I-VIII, yayımcı yok, İstanbul, 1981.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, *el-Fıkh-u ale'l Mezâhibi'l-Erbea*, C. IV, Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 2003, Beyrut.
- Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşama*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976.
- Çağıl, Orhan Münir, "Garp Hukuk Tarihinde Cermen Devri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXIII, S. 1-2, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1958, ss. 47-67.
- Çalış, Halit ve Yaman, Ahmet, *İslam Hukukuna Giriş*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.
- Dalgın, Nihat, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Dalgın, Nihat, Koçak, Muhsin ve Şahin, Osman, *İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer (ö. 385/995), *Sünen-ü Dârekutnî*, tahkik: Şuayb Arnavut, C. I-V, Beyrut, yayımcı yok, 2004.
- Dârımî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behram (ö. 255/869), *es-Sünen*, tahkik: Mustafa Dibü'l-Biğa, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1991.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ebû Ceyb, Sa'dî, *el-Kâmûs 'ul-Fıkhî Lugaten ve Istilâhan*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1988.
- Duman, Soner, *İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi*, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as (ö. 275/889), *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, C. I-V, İstanbul, yayımcı yok, 1981.

Ebû Zehra, Muhammed, *İmam İbn Teymiyye Hayatı-Fikirleri-Eserleri*, çeviren: Komisyon, İslamoğlu Yayıncılık, İstanbul, 1988.

Hallâf, Abdülvahab, *Ahkâmü'l-Ahvâli's-Şahsiyye fî Şer'iatî'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1990.

Herras, Muhammed Halil, *Bâisü'n-Nehdâti'l-İslâmiyye İbn Teymiyye es-Selefi Nakdihi li-Mesâliki'l-Mütekellimîn ve'l-Felâsife fî'l-İlâhiyyât*, el-Matbaatü'l-Yûsufiyye, Tanta, 1956.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Madde 102, 103, 105, 106, 109.

İbn Abdilhâdi, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 744/1343), *el-Ukûdû'd-Dürriyye min Menâkıbi Şeyhülislam Ahmed İbn Teymiyye*, tahkik: Muhammed Hamid el-Fıkî, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabi, Beyrut, tarih yok.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dimaşkî (ö. 1252/1836), *Reddû'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr*, C. VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992.

İbn Fahreddin, Rızaeddin, *Kalem ve Kılıç Üstadı Şeyhülislam İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, çeviren: Ömer Hakan Özalp, Özgü Yayınevi, İstanbul, 2013.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelûsî ez-Zâhirî (ö. 456/1036), *el-Muhalla*, C. IX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Muhammed b. Ebû Bekr (ö. 751/1350), *İ'lâmü'l-Muvakkî'in an Rabbi'l-Âlemîn*, tahkik: Muhammed Abdüsselam İbrahim, C. III, Dârû'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Muhammed b. Ebû Bekr, *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, C. V, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1994.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çeviren: Mehmet Keskin, C. XIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), *el-Muğni*, C. VII, Mektebetü'l-Kahire, Kahire, 1968.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid (ö. 273/886), *es-Sünen*, C. I-II, yayımcı yok, İstanbul, 1981.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Cilt VII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1990.

İbn Recep, Ebu'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed (ö. 795/1393), *ez-Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, tahkik: Abdurrahman b. Süleyman b. Muhammed el-Useymin, C. IV, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, 2005.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî el-Hafîd (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, C. III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim (ö. 728/1328), *Câmiu'l-Mesail*, tahkik: Muhammed Aziz Şems, C. I, Dâru Âlemi'l-Fevâid, Cidde, 2001.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *el-Cevâbu's-Sahîh Li Men Beddele Dîne'l-Mesîh*, tahkik: Ali b. Hasan, Abdülaziz b. İbrahim, Hamedan b. Muhammed, Dâru'l-Asıme, Suudi Arabistan, C. VI, 1999.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *el-İctimâ' ve'l-İftirâk fi'l-Halifi bi't-Talak*, tashih: Muhammed b. Ahmed Seyid Ahmed, Mekke, yayımcı yok, 1988.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *El-Kavâidu'n-Nûrâniyye*, tahkik: Ahmed b. Muhammed Halil, Dâru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan, 2001.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, C. III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Fetâva'n-Nisâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Fetâva'z-Zevâc ve Işratü'n-Nisâ*, tahkik: Ferid b. Emin el-Hindâvî, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmiyyi, 1989.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Kalp Amelleri*, çeviren: İbrahim Sarıms, Guraba Yayınları, İstanbul, 2014.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, tahkik: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, C. XX, Mücemmeu'l-Melik Fehd li-Tıbbâti'l-Mushafi's-Şerîf, Riyad, 1995.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye*, tahkik: Abdülmecid Selim, Muhammed Hamid el-Fıkî, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire, tarih yok.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *el-Müstedrek alâ Mecmû'u'l-Fetâvâ*, tahkik: Muhammed b. Abdurrahmân b. Kâsım, yayımcı yok, yayım yeri yok, 1998.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtımı'r-Rasûl*, tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, el-Harsü'l-Vatani's-Suudi, Suudi Arabistan, tarih yok.

İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Şerh-u Umdeti'l-Fıkh*, tahkik: Suud Salih el-Atışan, C. I, Mektebetü'l-Abikan, Riyad, 1413.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Tarih*, çeviren: Abdülkerim Özeydin, Ahmet Ağrakça, C. XII, Bahar Yayınları, İstanbul, 1987.

İbnü'l-Hümmam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivâsî (ö. 861/1456), *Fethu'l-Kadîr*, C. III, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tarih yok.

İsmail Yiğit, "Memlûkler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, ss. 90-97.

Kahveci, Nuri, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2017.

Karaman, Hayreddin, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. I, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Kâsânî, Ebû Bekir Alaeddin Mes'ud b. Muhammed (ö. 587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, C. III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

Koca, Ferhat, “İbn Teymiyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 391-405.

Koca, Ferhat, *İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbelî Mezhebi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

Koprıman, Kazım Yaşar, “Memlükler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, C. VI, Çağ Yayınları, İstanbul, 1990.

Köse, Saffet, “Aile Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, editör: Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir (ö. 671/1272), *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, C. III, Dâru’l-Kütübî’l-Mısriyye, Kahire, 1964.

Küçükütiyaki, Ahmet Yasin, *Osmanlı Aile Hukuku Gelenek ve Modern Arasında Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Sadreddin Efendi’nin Eleştirileri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Kütübî, Salâhuddin Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Dârânî (ö. 764/1328), *Fevâtü’l-Vefeyât*, tahkik: İhsan Abbas C. I, Dâru Sâdır, Beyrut, 1973.

Malik b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta*, C. I-II, yayımcı yok, İstanbul, 1981.

Merağî, Muhammed Mustafa, *ez-Zevâc ve’t-Talak fî Cemû’l-Edyân*, Kahire, 1996.

Merginânî, Burhaneddin Ebu’l-Hasan Ali b. Ebû Bekr b. Abdülcelil (ö. 593/1197), *el-Hidâye fî Şerhi’l-Bidâye*, C. I, tahkik: Talal Yusuf, Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, tarih yok.

Mevdûdî, Ebu’l-A’lâ, *İslamda Aile Hukuku*, çeviren: Memiş Tekin, Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 2013.

Mevsilî, Ebu’l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Hanefî (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta’lîlî’l-Muhtâr*, C. III, Matbaatü’l-Halebî, Kahire, 1937.

Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmurz (ö. 955/1450), *Dürerü’l-Hükkâm fî Şerhi Gururî’l-Ahkâm*, C. I, Dâru İhyai’l-Kütübî’l-Arabiyye, Kahire, tarih yok.

Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kureysî en-Neysabûrî (ö. 261/874), *Sahih-u Müslim*, C. I-IV, yayımcı yok, İstanbul, 1981.

Nebahin, Ali Salim, *Nizâmü’t-Terbiyeti’l-İslâmiyye fî Asri Devleti’l-Memâlik*, Dâru’l-Fikrî’l-Arabi, Kahire, 1981.

Nedevî, Ebu’l-Hasan Ali el-Hasenî, *İslam Önderler Tarihi*, çeviren: Yusuf Karaca, C. II, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1992.

Nesâî, Ahmed b. Ali (ö. 303/915), *Sünenü’n-Nesâî*, C. I-VIII, yayımcı yok, İstanbul, 1981.

Nesefî, Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed (ö. 537/1142), *Tilbetü’t-Talebe*, el-Matbaatü’l-Amira, Bağdat, 1893.

Okandan, Recai Galip, “Hammurabi Mecellesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XVII, S. 1-2, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1951, ss. 283-315.

Okur, Kaşif Hamdi, “İslam Hukuku’nda Boşama Yemini (Talaka Yemin) Meselesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S.15, 2009, ss. 5-30.

- Özer, Salih, *Sünneti ve Hadisi Yeniden Düşünmek-İbn Teymiyye Örneği*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2014.
- Özervarlı, Muhammed Sait, “İbn Teymiyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 405-413.
- Özervarlı, Muhammed Sait, *İbn Teymiyye'nin Düşünce Metodolojisi ve Kelamcılara Eleştirisi*, İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “Moğollar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 225-229.
- Pugliese, Giovanni, “Roma Ailesine Tarihi Bir Bakış”, çeviren: Ziya Umur, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXII, S. 1-4, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1956, ss. 339-349.
- Sâbûnî, Abdurrahman, *Medâ Hurriyyeti'z-Zevceyn fi't-Talak*, C. I, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1968.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, C. I, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimeşk, 1980.
- Sarıkaya, Berat, *İslam Düşüncesinde Tevhid İbn Teymiyye Örneği*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane, 2013.
- Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Ebû Bekir (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, C. VI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1993.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz, “Vâsit”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XLII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 541-544.
- Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed (ö. 911/1505), *el-Câmiu'l-Kebîr fi Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*, C. II, yayımcı yok, Mısır, tarih yok.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris el-Muttalibî (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Ümm*, C. V, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1990.
- Şeşen, Ramazan, “Eyyubîler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, C. VI, Çağ Yayınları, İstanbul, 1990.
- Şeşen, Ramazan, *Harran Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Şeşen, Ramazan, “Eyyubîler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 20-31.
- Şirbîni, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî Hatib (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*, C. IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa (ö. 279-892), *Sünenü't-Tirmizî*, C. I-V, yayımcı yok, İstanbul, 1981.
- Topaloğlu, Bekir, Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 239.
- Uludağ, Süleyman, “İbn Teymiyye”, *Şeyhülislam İbn Teymiyye-İbn Teymiyye Külliyyatı I*, çeviren: İ Hakkı Sezer, Sait Şimşek, Ahmet Önkal, Yusuf Işıcık, C. I, Tevhid Yayınları, İstanbul, 1997.
- Ülkü, Hayati, *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi*, Çile Yayınevi, İstanbul, 1977.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukuku*, C. II, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 1949.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Yiğit, İsmail, “Memlükler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, ss. 90-97.

Yiğit, İsmail, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, C. VII, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1991.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1343), *Tezkiretü'l-Huffâz*, C. IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslamiyyi ve Edilletuhû*, C. IX, Dâru'l-Fikr, Şam, tarih yok.

